

Kandidatafhandling, candidatus mercaturae et auditoris

Effekterne af indførelsen af RS 240 (ajourført)

RS 240 (ajourført)

Forfattere

Thomas Holm Christensen
Stud. merc. aud.

Christian Guldbrand Asferg
Stud. merc. aud.

Vejleder

Lars Kiertzner
Lektor phd. Aalborg Universitet, statsautoriseret
revisor med deponeret beskikkelse, medlem af REVU

Institut

Department of Business Studies, Aalborg University, 21. juni 2006

English Summary

The issue in this thesis, written as part of the Master of Science in Business Economics and Auditing at Aalborg University, deals with the implementation of RS 240 (ajourført) “revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber”, which is a direct transcript of ISA 240 (revised) “The auditor’s responsibility to consider fraud in an audit of financial statements”, in Denmark.

The thesis starts with a definition of fraud and, through a study performed by KPMG in Denmark in 1996, to what extent, it is a problem to Danish firms. This survey also tries to explain, what causes fraud, who commits it, and who or what uncovers it.

The thesis then describes the development of the regulation of fraud in both Denmark and The United States. The reason for focusing on the USA as well is, that the regulation in Denmark is very much affected by the international regulation of accounting including fraud.

The description of two major fraud-scandals in the USA, Enron and MCI WorldCom, will help to explain, why there has been so much focus on fraud the last couple of years, as well in the USA as in most of the rest of the world.

This leads to the specific hypothesis of this thesis, which is “will the implementation of RS 240 (ajourført) make auditing better?”

The hypothesis is specified further in this section.

The thesis is divided into two major parts:

- A theoretical analysis of the differences between the former RS 240 and the newly implemented RS 240 (ajourført), and
- an empirical analysis of how these changes is viewed by the Danish audit firms.

The analysis of the first major part contains a definition of a new concept introduced in RS 240 (ajourført) namely “the fraud triangle”, which is a theoretical explanation to, why some people commits fraud, and how they justify their actions to themselves.

In the theoretical analysis we compare the old Danish RS 240 “revisors pligt til at overveje besvigelser og fejl ved revision af regnskaber” (transcription of ISA 240 “The Auditor’s Responsibility to consider Fraud and Error in an Audit of Financial Statements”) with the new RS 240 (ajourført). We list up the differences, and we give our view on the effect of these changes on a theoretical level.

Throughout this entire part of the thesis we focus on, whether these changes can be considered tightening of the rules or just a specification of the rules. We find this distinction very important, as a specification *ceteris paribus* will not lead to additional work for the auditor, whereas a tightening most likely will.

After the comparing of RS 240 and RS 240 (ajourført) we conclude whether the implementation of RS 240 (ajourført) has made auditing better on a theoretical level. We do this using an “auditing risk model”, which we have described in an earlier paragraph.

In the second major part of the thesis we interview two different types of Danish audit firm; one of the biggest firms in the country, who has numerous large clients, and one whose client portfolio mainly consists of small and medium sized companies.

The first part of the interviews focuses on, how these two firms have implemented or intend to implement RS 240 (ajourført), and what kind of measures that have been taken to inform their employees.

In the second part of the interviews we concentrate on the most important changes, which we found in the first part of the thesis, and what the two audit firms are doing or planning to do, to comply with the tightening and specifications of the rules of the audit process.

These two major parts of the thesis will then help us answer the hypothesis, we drew up earlier in the thesis namely “will the implementation of RS 240 (ajourført) make auditing better?”

Finally the thesis includes a chapter that focuses on the two exposure drafts ISA 540 (revised) “Auditing Accounting Estimates and Related Disclosures (Other than Those Involving Fair Value Measurements and Disclosure)” and ISA 550 (revised) “Related parties”.

Forord

Dette speciale er udarbejdet som afslutning på cand. merc. aud. studiet på Aalborg Universitet i foråret 2006.

Vi har valgt at fokusere på besvigelser i dette speciale, da vi begge har været tilknyttet valgfaget besvigelser. Vi har i denne forbindelse opnået et vist kendskab til området og herigenem erfaret, at der findes nogle interessante problemstillinger, der kunne være spændende at belyse i specialet.

Vi vil gerne sige tak til vores vejleder Lars Kiertzner, der har hjulpet os med ideer og kritik til specialet.

Desuden vil vi gerne takke Peter Gath fra KPMG og Peter Thor Kellmer fra Mortensen & Beierholm for deres ekspertise i forbindelse med specialet.

Specialet er udarbejdet af:

Thomas Holm Christensen

Christian Guldbrand Asferg

Indholdsfortegnelse

English Summary	1
Forord	4
Indholdsfortegnelse	5
1 Indledning til teoretisk del.....	8
2 Problemformulering	9
2.1 Undersøgelse foretaget af KPMG	9
2.2 Udviklingen i reguleringen af besvigelser i Danmark	10
2.3 Udviklingen i reguleringen af besvigelser i USA	14
2.4 Enron	17
2.5 MCI WorldCom	20
2.6 Sammenfatning.....	22
2.7 Detaljeret problemstilling, afgrænsning og struktur	23
2.7.1 <i>Kildekritik</i>	26
2.7.2 <i>Arbejdsproces</i>	26
3 Teoretisk del.....	28
3.1 Definitioner	28
3.2 Revisionsrisikomodellen	29
3.3 Sammenhængen mellem RS 240 (ajourført) og processtandarderne RS 315 og RS 330.....	33
3.4 Sammenligning af RS 240 og RS 240 (ajourført) og fortolkning heraf.....	36
3.4.1 <i>Indledning</i>	37
3.4.2 <i>Besvigelser karakteristika</i>	37
3.4.3 <i>Den øverste ledelse og den daglige ledelses ansvar</i>	41
3.4.4 <i>En revisions iboende begrænsninger i forhold til besvigelser og revisors ansvar for at opdage væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser</i>	42
3.4.5 <i>Professionel skepsis</i>	42
3.4.6 <i>Drøftelser i opgaveteamet</i>	44
3.4.7 <i>Risikovurderingshandlinger</i>	46
3.4.8 <i>Identifikation og vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser</i>	51

3.4.9	<i>Reaktioner på risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser .</i>	53
3.4.10	<i>Vurdering af revisionsbevis.....</i>	63
3.4.11	<i>Den daglige ledelses udtalelser.....</i>	64
3.4.12	<i>Kommunikation med den øverste ledelse og den daglige ledelse</i>	65
3.4.13	<i>Kommunikation med lovgivende og kontrollerende myndigheder</i>	68
3.4.14	<i>Revisor er ikke i stand til at fortsætte opgaven</i>	68
3.4.15	<i>Dokumentation</i>	68
3.5	<i>Sammenfatning af analyse af RS 240 (ajourført) og RS 240.....</i>	70
3.6	<i>Analyse mellem præciseringerne og skærpelserne og revisionsrisikomodellen</i>	76
3.7	<i>Konklusion på teoretisk del.....</i>	82
4	<i>Praktisk del.....</i>	83
4.1	<i>Generelle problemstillinger.....</i>	84
4.1.1	<i>Indførelsesfasen.....</i>	84
4.1.2	<i>RS 240 (ajourført)s forbrug af ressourcer</i>	86
4.1.3	<i>Forholdet mellem ledelse og revisor</i>	87
4.2	<i>Praktisk fortolkning af RS 240 (ajourført).....</i>	89
4.2.1	<i>Besvigelstrekanten og revisionsrisikomodellen</i>	89
4.2.2	<i>Den øverste ledelses og den daglige ledelses ansvar.....</i>	90
4.2.3	<i>Professionel skepsis.....</i>	92
4.2.4	<i>Drøftelser i opgaveteamet</i>	94
4.2.5	<i>Risikovurderingshandlinger</i>	95
4.2.6	<i>Indregning af indtægter.....</i>	97
4.2.7	<i>Uforudsigelighed.....</i>	99
4.2.8	<i>Den daglige ledelses tilsidesættelse af kontroller</i>	101
4.2.9	<i>Dokumentationskravet.....</i>	102
4.3	<i>Sammenfatning af praktisk del.....</i>	104
4.4	<i>Konklusion på praktisk del.....</i>	112
5	<i>Diskussion</i>	113
6	<i>Konklusion</i>	117
7	<i>Perspektivering.....</i>	120

7.1	ED 540 (revised) “Auditing Accounting Estimates and Related Disclosures (Other than Those Involving Fair Value Measurements and Disclosures)”	120
7.2	ED 550 (revised) ” Related Parties”	122
8	Litteraturfortegnelse	124

1 Indledning til teoretisk del

Grådigheden bliver beskrevet som roden til alt ondt. Det er en af de primære årsager til aktiemarkedets op- og nedture gennem historien. Det vil selvfølgelig ikke være korrekt at reducere markedskræfterne til denne ene faktor, da andre faktorer naturligvis også har haft en væsentlig indflydelse. Grådighed har imidlertid en betydelig indflydelse på aktiemarkedets udvikling, der kendetegnes som kold og kynisk beregnende.

Bag de erhvervshistoriske skandaler optræder der ofte en række grådige personer, der enten ønsker en økonomisk gevinst eller at opnå en vis prestige. Disse personer bærer en betydelig del af skylden for, at skandalerne har nået deres omfang, før myndigheden har nået at gribe ind.

Grådighed er et begreb, som er blevet behandlet i forskellige litterære fremstillinger. Det har blandt andet været omdrejningspunkt i skønlitteraturen.

En af de første fortællinger om grådighed er om den græsk frygiske sagnkonge Midas, som var forblændet af sit begær efter rigdom. Midas bad som belønning for at have hjulpet gud, at alt det, som han rørte ved, ville forvandles til guld. Rigdommen endte med at blive hans undergang, da alt, hvad han rørte ved, blev til guld, og selv med alverdens rigdom kunne Midas ikke undvære mad og drikke.¹

Mange aktionærer og kreditorer er blevet slemt overrasket op gennem historien, når erhvervsskandalerne begyndte at rulle frem, og formuer forsvandt som dug for solen. Investorer over hele verden har været ført bag lyset af virksomheder, nogle mere villige end andre. Det har dog været fælles for alle, at de har tabt deres investering på meget kort tid.²

Det er ofte blevet spurgt, hvor revisor var, når store virksomheder gennem en årrække vellykket har manipuleret med deres regnskaber på en måde, hvor det var umuligt for offentligheden at gennemskue virksomhedens sande økonomiske situation.

¹ Søren Ellemose – side 16.

² Søren Ellemose – side 7.

2 Problemformulering

Vi har valgt at beskæftige os med besvigelser, da vi gennem undervisning i revision og valgfaget besvigelser på Aalborg Universitet er blevet opmærksomme på udviklingen og det stadig større fokus, dette område er udsat for både nationalt og internationalt.

Revisionsområdet, herunder besvigelser, er desuden ved at ændre sig fra et principdrevet til et detailreguleret paradigme³, hvilket betyder, at der fokuseres mere på metoden, hvorigennem revisor når frem til målet. Denne udvikling kommer til udtryk i de nye kerneprocessstandarder samt RS 240 (ajourført), hvor sidstnævnte er fokus for dette projekt. Vi mener derfor, at det er interessant at undersøge, hvordan den detailregulerede RS 240 (ajourført) påvirker revisionen.

Ideen med en problemformulering er at legitimere projektets overordnede problemstilling.

Vi vil i problemformuleringen inddrage en undersøgelse foretaget af KPMG for at påpege omfanget af besvigelser.

Endvidere vil vi belyse udviklingen af såvel den danske som den amerikanske revisionsregulering på besvigelserområdet, for at vise den udvikling, området har gennemgået de seneste årtier. Vi har også valgt at medtage de største erhvervsskandaler, som har haft en betydende indflydelse på SAS 99 og herigennem RS 240 (ajourført).

Disse afsnit vil munde ud i en problemstilling, som vil være styrende for projektet.

2.1 *Undersøgelse foretaget af KPMG*

For at give læseren en ide om eksistensen af besvigelser i virksomheden, og hvordan besvigelser fordeler sig mellem ledere, medarbejdere og andre, har vi valgt at medbringe en undersøgelse lavet af KPMG. KPMG har i denne undersøgelse forsøgt at klarlægge omfanget af besvigelser.

KPMG gennemførte i 1996 en spørgeskemaundersøgelse af holdninger og erfaringer med besvigelser i dansk erhvervsliv. Spørgeskemaer blev sendt til alle danske selskaber med over

³ Lars Kiertzner – side 58.

120 millioner i balancesum og over 50 ansatte. 28 % af de udsendte spørgeskemaer blev besvaret.

Undersøgelsen viste, at 29 % af Danmarks virksomheder opfattede besvigelser som et problem i dagligdagen, hvilket var en markant lavere del end i andre lande med samme undersøgelse. 29 % af de danske virksomheder havde oplevet besvigelser inden for det seneste år, hvor det samlede tab var estimeret til 162 millioner kr. Tallet blev opfattet som opsigtsvækkende dog ikke alarmerende. Årsagerne til besvigelser er angivet som:

- En svækkelse af normer og moral,
- mere sofistikerede kriminelle, og
- manglede fokus på forebyggelse og opdagelse af besvigelser.

En dybere gennemgang af undersøgelsens resultat viste, at eksterne personer stod for 58 % af besvigelserne med et estimeret tab på 42 millioner kr. Medarbejdere stod for 34 % af besvigelserne med et estimeret tab på 52 millioner kr., mens ledelsen begik 8 % af besvigelserne med et estimeret tab på 68 millioner kr.

Herudaf kan det konkluderes, at ledelsesbesvigelser forekommer sjældnere men med en væsentlig højere middelværdi.

Dette er naturligvis en konsekvens af, at ledelsen oftest har en øget mulighed for at tilsidesætte virksomhedens interne kontroller.

Det fremgår af undersøgelsen, at interne kontroller opdager 63 % af de interne besvigelser. Det fremgår dog ikke af undersøgelsen, hvordan de 63 % fordeler sig i opklaringen af ledelses- og medarbejderbesvigelser. Formentlig vil de interne kontroller være mere effektive i opdagelsen af medarbejderbesvigelser, da ledelsen som før nævnt har en øget mulighed for at tilsidesætte interne kontroller.⁴

2.2 Udviklingen i reguleringen af besvigelser i Danmark

Den første egentlige regulering af besvigelser i Danmark er ”RV om grundlæggende principper for revision udført af statsautoriserede revisorer” fra 1970, der blandt andet siger, at ”revi-

⁴ KPMG – side 1 ff.

sor er under udførelsen af sin revision opmærksom på, at besvigelser kan forekomme, da besvigelser og lignende uregelmæssigheder kan indvirke væsentligt på regnskabet og dermed hans påtegning. Revisionen har i øvrigt ikke til formål at afsløre besvigelser". Vejledningen siger endvidere, at en egentlig besvigelserrevision vil medføre revision af uoverkommelig størrelsesorden. Den slår altså fast, at revisionens formål ikke er at opdage og afsløre besvigelser, med mindre disse er direkte åbenlyse. Almindelig agtpågivenhed fra revisors side vil ifølge RV'en sikre, at disse bliver opdaget.

RV'en fra 1970 blev i 1978 erstattet af Revisionsvejledning 1 (RV 1), der dog stadig gør det klart, at "revisors kontrol [ikke har] som sigte at forhindre eller opklare besvigelser og andre uregelmæssigheder". RV 1 siger dog i lighed med den tidligere RV, at revisor bør være opmærksom på, at besvigelser kan forekomme og, at de kan have indflydelse på bedømmelsen af årsregnskabet.

RV 1 bliver i 1993 "moderniseret", og også området med besvigelser gennemgår mindre forandringer. Blandt andet bliver det nu præciseret, at "revisor skal tilrettelægge og udføre revisionen med henblik på at kunne tage stilling til, om regnskabet indeholder væsentlige fejl og mangler". Vejledningen fraskriver dog stadig revisor næsten ethvert ansvar i forbindelse med uopdagede besvigelser, hvis blot revisionen er tilrettelagt og udført i overensstemmelse med god revisionsskik – selvom dette ikke nødvendigvis sikrer, at væsentlige fejl og mangler opdages.

Blandt andet som reaktion på nogle større erhvervsskandaler kom der op gennem 1990'erne mere fokus på besvigelser på både internationalt og nationalt plan. Det ses f.eks. i erklæringsbekendtgørelsen fra 1996, der pålægger "revisor i rimeligt omfang [at] være opmærksom på forhold, der kan tyde på besvigelser og andre uregelmæssigheder, og som er af betydning for regnskabsbrugerne".⁵ I 1999 fik besvigelser så for første gang i Danmark sin egen vejledning – revisionsvejledning 21, der meget passende fik navnet "Vejledning om besvigelser". Denne vejledning pålægger revisor i endnu højere grad at være opmærksom på risikoen for besvigelser. Især i planlægningsfasen skal revisor på grundlag af en vurdering af væsentlighed og risiko være opmærksom på bevidst fejlinformation, men naturligvis også i selve udførelsen af

⁵ Erklæringsbekendtgørelsen § 20, 2. pkt. (tidligere § 17, 2. pkt.).

revisionen. Hvis revisor får ”mistanke om besvigelser, skal der iværksættes undersøgelser med henblik på at få mistanken afkræftet eller bekræftet”.⁶

I 2003 blev RV 21 så erstattet af **Revisionsstandard (RS) 240 – Revisors pligt til at overveje besvigelser og fejl ved revision af regnskaber**, som igen pålægger revisor flere pligter i relation til besvigelser (og fejl). Pligterne omfatter blandt andet, at revisor skal bruge endnu mere tid på besvigelserområdet i planlægningsfasen; der stilles således krav om et planlægningsmøde i revisionsteamet, hvor der skal drøftes risici i forbindelse med virksomhedens sårbarhed overfor væsentlig fejlinformation i regnskabet som følge af besvigelser. Endvidere stilles der krav til virksomhedens ledelse om, at den blandt andet anerkender sit ansvar for regnskabs- og kontrolsystemerne, der skal forebygge og opdage besvigelser samt, at den har videregivet alle væsentlige oplysninger vedrørende besvigelser, som den har kendskab til.

Allerede inden RS 240 trådte i kraft 1. juli 2003, var arbejdet på dens afløser indledt. I et samarbejde med den daværende amerikanske revisionsstandardudsteder opdaterede International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) ISA 240, til den nu gældende ISA 240 (revised). Denne revisionsstandard er implementeret i Danmark med virkning fra d. 31. december 2005 under navnet **RS 240 (ajourført) – Revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber**.

Med implementeringen af RS 240 (ajourført) er kravene til revisors arbejde i forbindelse med besvigelser udvidet. Blandt andet stilles der nu større krav til revisors professionelle skepsis i planlægningen og udførelsen af revisionen samt til, at revisor skal indarbejde et element af uforudsigelighed i revisionen. Endvidere nævner standarden flere områder, der som udgangspunkt sædvanligvis indeholder betydelig risiko for besvigelser og derfor skal undergå mere indgående revision. Vi vil i et senere afsnit komme med en mere tilbundsående analyse af RS 240 (ajourført).

Det internationale samarbejde har sikret ens retningslinjer således, at der nu er overensstemmelse mellem RS 240 (ajourført) og den amerikanske SAS 99.

Udover udviklingen i vejledninger og standarder som beskrevet herover indgår begreberne ”besvigelser/økonomisk kriminalitet” og ”revisor” også i andre dele af lovgivningen. Erklæ-

⁶ Revisionsvejledning 21, afsnit 3.8.

ringsbekendtgørelsens § 20, 2. pkt. er allerede nævnt, men også § 7, stk. 2 pålægger revisor at agere ved at give ”supplerende oplysninger om forhold, som revisor er blevet bekendt med under sit arbejde, og som giver en begrundet formodning om, at medlemmer af ledelsen kan ifalde erstatnings- eller strafansvar for handlinger eller undladelser, der berører virksomheden, tilknyttede virksomheder, virksomhedsdeltagere, kreditorer eller medarbejdere”.⁷ Det skal dog pointeres, at der kun er tale om en rapporteringspligt og ikke en undersøgelsespligt hos revisor.

En yderligere stramning i relation til revisors opgaver på besvigellesområdet findes i Lov om statsautoriserede og registrerede revisorer (RL) fra 2003, der i forhold til tidligere pålægger revisor endnu flere pligter. I § 10, stk. 5 står, at ”indser en virksomheds revisor, at et eller flere medlemmer af virksomhedens ledelse begår eller har begået økonomiske forbrydelser i tilknytning til udførelsen af deres hverv, og har revisor en begrundet formodning om, at forbrydelsen vedrører betydelige beløb, eller i øvrigt er af grov karakter, skal revisor straks underrette hvert enkelt medlem af ledelsen herom. Underretningen indføres altid i revisionsprotokollen”. Endvidere fremgår det af paragraffen, hvordan revisor skal forholde sig, hvis ledelsen ikke reagerer på oplysningerne, eller hvis oplysningerne ikke er velegnet til at informere ledelsen herom, men i stedet skal meddeles direkte til Statsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet (SØK).⁸

”Bestemmelsen i § 10, stk. 5, om revisors underretningspligt ved økonomisk kriminalitet udvides, således at bestemmelsen fremover gælder i alle de tilfælde, hvor revisor optræder som offentlighedens tillidsrepræsentant. Underretningspligten gælder herefter både for revisorer, der udfører revision, samt for revisorer, der afgiver andre erklæringer for en virksomhed uden nødvendigvis at revidere årsrapporten.”⁹

Siden 2002 er revisorer også blevet inddraget i hvidvaskningsloven, hvori de er blevet underlagt en egentlig undersøgelsespligt¹⁰ ved mistanke opnået under arbejdet og en deraf følgende anmeldelsespligt.¹¹

⁷ Erklæringsbekendtgørelsen § 7, stk. 2. (tidligere § 6, stk. 2).

⁸ Lov om statsautoriserede og registrerede revisorer § 10, stk. 5 ff.

⁹ Lov nr. 245 af 27. marts 2006.

¹⁰ Lovbekendtgørelse om forebyggende foranstaltninger mod hvidvaskning af penge og finansiering af terrorisme (hvidvaskningsloven) § 10, stk. 1.

¹¹ Hvidvaskningsloven § 10, stk. 2.

Som det tydeligt ses af ovenstående beskrevne udvikling, er der de seneste år kommet mere fokus på besvigelsesområdet. Reguleringen er blevet mere omfattende, og revisors rapporteringspligter i relation til besvigelser er blevet betydeligt skærpet.

2.3 Udviklingen i reguleringen af besvigelser i USA

Vi ønsker i dette afsnit at belyse de problemer og tankegange, som har været en del af det bagvedliggende incitament til at udføre en øget regulering på besvigelsesområdet i USA. Afsnittet er skrevet med baggrund i artiklen "Empirical Research on External Auditors' Detection of Financial Statement Fraud".¹² Undersøgelserne er foretaget i USA og tager udgangspunkt i den amerikanske revisionsregulering. Vi er dog stadig af den opfattelse, at undersøgelserne skal ses i et internationalt perspektiv, da USA har en betydelig indflydelse på den internationale regnskabsregulering.

Vi har valgt disse undersøgelser, da de medtager et historisk perspektiv, som vi finder interessant og relevant i vores problemformulering. Samtidig har USA en mere fremtrædende rolle i udarbejdelsen af internationale standarder, end det er tilfældet med Danmark, selvom FSR og FRR begge er medlemmer af IFAC.

Besvigelsesområdet har gennem tiden været udsat for en betydelig opmærksomhed fra mange kredse i samfundet. Sidst i 70'erne blev der gennem en undersøgelse identificeret problemområder på revisionsområdet, der er blevet kaldt forventningskløften mellem offentligheden og revisor. Forventningskløften viste sig gennem, at offentligheden havde en forventning om, at revisor opdagede ligeså mange fejl som følge af besvigelser som almindelige fejl i regnskabet. Denne opfattelse eksisterede dog ikke blandt revisorer, da de ikke tillagde besvigelser den samme opmærksomhed som almindelige fejl i regnskabet.

Denne forventningskløft resulterede i, at forskellige kommissioner ønskede en direkte regulering af besvigelsesområdet for at mindske forventningskløften. Der blev som en følge af dette udstedt 9 revisionsstandarder af AICPA (American Institute of Certified Public Accountants) for at adressere denne kritik. Standarderne blev endvidere betegnet som "expectation gap

¹² Robert J. Nieschwietz m.fl. – side 190-246.

standards". Iblant de nye standarder kom SAS 53, hvor formålet var at klarlægge revisors ansvar for at opdage besvigelser i virksomheden. En opgradering af SAS 53, der fik navnet SAS 82, kom et årti senere. Denne fornyelse var et forsøg på yderligere at klarlægge revisors ansvar for at opdage besvigelser set i lyset af, at SAS 53 ikke opfyldte sit formål.

AICPA var op gennem 90'erne bevidste omkring, at revisorer ikke præcist vidste, hvilken rolle de havde for at opdage besvigelser. Igennem nogle artikler redegjorde medlemmer af AICPA for, at nogle revisorer var forvirrede omkring deres ansvar for at opdage besvigelser pga. ældre standarder, som stadig var en del af revisionen. Disse standarder indeholdte gamle formuleringer, hvor det fremgik, at revisionen ikke var tilrettelagt med det formål at opdage besvigelser.

Det viste sig endvidere i sammenhæng med SAS 53 og SAS 82, at revisorerne havde vanskeligheder med at forstå hensigten med standarderne.

Den manglende regulering på besvigelsesområdet har endvidere også været årsag til betydelige sagsanlæg mod revisorer for ikke at have opdaget besvigelser. Ikke nok med, at sagsanlæggene har kostet revisionsbranchen omfattende erstatningskrav, den manglende regulering har også været skyld i mistet tiltro til revisors påtegninger.

Den øgede regulering gennem SAS 53 og SAS 82 havde til formål at formindske disse sagsanlæg sammen med risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

Der har endvidere været debat omkring hvor mange ressourcer, der skal anvendes for at adressere risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Essensen i problemstillingen er, at hvis revisor ikke opdager besvigelser i tilfælde, hvor besvigelser forekommer i virksomheden, kan det medføre erstatningsansvar og dårligt omdømme. Omvendt, hvis revisor bruger for mange ressourcer på at adressere risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, vil det unødigt fordyre revisionen og formindske revisionsvirksomhedens konkurrenceevne. Der er altså tale om en cost-benefit betragtning.

Undersøgelserne er endvidere meget optaget af sværhedsgraden af at lave en fornuftig risikovurdering af virksomheden for at kunne vurdere risikoen for væsentlig fejlinformation. Det er vigtigt, at revisor konstruerer en korrekt risikoprofil af virksomheden. Dette skal ses i lyset af,

at undersøgelser viser, at en unødigt skeptisk adfærd over for virksomheden er omkostningskrævende og presser forholdet mellem revisor og ledelsen.

Der er endvidere behov for at foretage yderligere undersøgelser af i hvilken grad, at revisor skal undersøge virksomheden for besvigelser, og hvordan dette skal kombineres med revisors vurdering af risikoen for besvigelser i virksomheden.

Der redegøres ligeledes for i undersøgelserne, at mennesker har svært ved at være nøjagtige i komplekse beslutninger, da de bliver udsat for forskellige stimuli, som har indflydelse på deres objektive beslutninger. Endvidere vil revisorer, som er trænet i at opdage besvigelser, have en højere nøjagtighed end ellers. Det fremgår dog, at empiriske undersøgelser kan være svære at foretage, da besvigelser ikke er et almindeligt fænomen blandt hovedparten af virksomhederne.

Sammenfattende kan det siges, at der er en stigende interesse for besvigelsesområdet i USA. Det gælder både fra et reguleringsmæssigt aspekt og gennem offentlighedens krav til pålideligheden af årsrapporter. AICPAs svar på den manglende regulering var SAS 53, men det viste sig imidlertid, at revisorerne havde svært ved at tolke standarden. Dette medførte en opgradering til SAS 82, som skulle adressere disse uklarheder og slå fast, at revisor havde et ansvar for at være opmærksom på besvigelser i virksomheden. Artiklen er imidlertid fra år 2000, hvor den nye SAS 99 endnu ikke var gennemført. Derfor må det formodes, at det ønskede mål med SAS 82 ikke blev nået. Dette skal ses i lyset af de to erhvervsskandaler, som vi efterfølgende vil redegøre for.

De erhvervsskandaler, som vi vil fokusere på i dette speciale, er de store amerikanske selskaber Enron og MCI Worldcom. Dette begrundes vi med, at detailreguleringen på revisionsområdet er et internationalt fænomen, og her er USA utrolig vigtigt, da det er verdens største økonomi, og derfor uomtvisteligt vil have meget stor indflydelse på revisionsområdet. Danmark har imidlertid også haft større erhvervsskandaler f.eks. Nordisk Fjer. Dette har dog ikke efter vores opfattelse haft nogen betydelig indflydelse på den internationale udvikling.

2.4 Enron

Enron Corporation var et børsnoteret energiselskab, der havde hovedsæde i Houston, Texas, og var i 2001 USAs syvendestørste selskab. Enron havde 21.000 ansatte og en omsætning på 100 milliarder dollars. Enron blev i 2001 for ikke mindre end 6. år i træk kåret som den mest innovative virksomhed i USA.

Enron havde i USA et positivt omdømme, og dette lokkede kompetente og kvalificerede medarbejdere til selskabet. Der herskede dog en ekstrem hård arbejdskultur, hvor medarbejderne skulle bedømme hinanden.

Enron opstod i 1985 som en fusion mellem 2 selskaber i Nebraska, og det nye gastransmissionselskab Enron Corporation fik bestyrelsesformand og direktør Kenneth Lay.

Enron havnede i en økonomisk krise i midten af 80'erne, da flere af Enrons medarbejdere havde lavet hemmelige handler med et datterselskab og herigennem trukket 5 millioner dollars ud af virksomheden til deres private konti. Episoden var tæt på at ødelægge selskabet.

Kort tid efter blev Andrew Fastow og Jeffrey Skilling ansat. De nyansatte medarbejdere skulle reformere virksomheden, og det skulle vises, hvordan en moderne virksomhed kunne baseres på intellektuel kapital i stedet for fysiske aktiver. Der blev udarbejdet nye ideer til, hvordan Enron kunne øge deres indtjening gennem de nye energimarkeder. Enron udvidede sit forretningsområde ved at lave kontrakter om faste priser for levering og køb af fremtidige energileveringer. Enron udvidede endvidere også sin forretning ved at investere i nye forretningsområder herunder bredbåndsudbydere og lignende IT-virksomheder.

Enron fik i 1993 en ligeværdig partner kaldet Joint Energy Development Investments Limited Partnership, forkortet JEDI.

Partnerskabet var oprettet med det formål at skjule gældsposter og kunstigt forøge Enrons indtægter. De økonomiske transaktioner blev efterhånden mere komplekse, og Skilling og Fastow overtog styringen af systemet. Der var allerede på dette tidspunkt en øget opmærksomhed omkring Enron fra flere forskellige organer herunder skattemyndighederne, finansministeriet og det amerikanske børstilsyn SEC. Det lykkedes imidlertid for Enrons advokater og revisorer at overbevise myndighederne om, at transaktionerne var fuldt ud legale.

Nogle af de nye forretningsmetoder, som Enron anvendte, var, at skifte til en ny regnskabspraksis, det såkaldte ”mark to market princip”, hvor det var muligt at indtægtsføre en forventet fremtidig indtjening i det nuværende regnskabsår.

Endvidere blev der oprettet SPE’er (Special Purpose Entities), hvor hver enkelt lånte penge, købte aktiver og lavede forretningsmæssige aftaler. Mere præcist indskød Enron kapital i SPE’erne, hvilket hovedsageligt skete i form af aktier. Disse aktier blev derefter stillet som sikkerhed for låneoptagelse. Derefter blev de lånte midler overført til Enron som erstatninger, der figurerede som en indtægt, da SPE’erne indgik sikringskontrakter, hvor de afdækkede nogle væsentlige risici, som ellers nok ikke ville have været afdækket.¹³

Det, som kreditorerne ikke vidste, var, at Enron stod bag det hele. Kreditorer lånte penge til SPE’erne, ikke til Enron, som derfor heller ikke hæftede for gælden. Det var muligt at holde gælden ude af Enrons regnskaber, hvor de i stedet optrådte som sekundære fodnoter, som ikke havde den samme opmærksomhed fra regnskabslæseren.

Årsagen til, at dette var muligt, skal ses i sammenhæng med de såkaldte SPE’er, der ofte ses i sammenhæng med større amerikanske virksomheder. Disse SPE’er oprettes med det formål, at udføre specialopgaver for koncernen. Der er mulighed for at holde SPE’erne ude af regnskabet, når der er en uafhængig medejer, og denne har hele ledelsesansvaret samt en meget stor del af risikoen via en undergrænse for indskudt kapital i forhold til aktivmassen i SPE’en.¹⁴ Der har endvidere været en del kritik efter Enronskandalen, der grundede i, at reglerne var for firkantede. Det var dog ikke grundet reglerne, at Enron kunne holde SPE’erne ude af regnskabet. Enron overtrådte nemlig alle reglerne for at undgå konsolidering af SPE’erne i regnskabet. Dette skete ved at Enron reelt bar næsten hele risikoen i SPE’erne, der samtidig var ledet af højtplacerede medarbejdere fra Enron.

I den sidste del af 90’erne befandt Enron sig i en situation, hvor aktiekurserne var støt stigende, og dette levede direktionen og bestyrelsen højt på. Dette skal ses i lyset af aktiebaseret aflønning, hvor medlemmer af virksomhedens topledelse som følge af de stigende aktiekurser fik en betydelig gevinst. Dette incitament var selvfølgelig også en faktor til at regnskabsmanipulationen stod på så længe, som den gjorde.

¹³ Peder Fredslund Møller og Lars Kiertzner – side 10.

¹⁴ Peder Fredslund Møller og Lars Kiertzner – side 10.

Der blev arrangeret dyre rejser til de ansatte og deres ægtefæller. Bestyrelsen anså ikke denne private benyttelse som noget problem. Tværtimod fandt de, at det højnede moralen hos ledelsen, og på dette tidspunkt var Enron endvidere også en kæmpe succes, set i henhold til deres regnskaber.

Der eksisterede i Enron en stor entusiasme i første kvartal af 2001, hvor virksomhedens havde forventninger om en omsætning, der ville gøre Enron til USAs største selskab. Der opstod visioner i virksomheden om, at det ville blive det største selskab på globalt plan.

Problemet var imidlertid, at Enron ikke tjente penge. Derimod tabte virksomheden penge i et stadigt stigende tempo, som kun ledelsen kendte til. Det var gennem handler med SPE'erne, at Enron opretholdte facaden om den økonomiske succes. Da Enrons aktier begyndte at falde, hvilket primært skyldes dårlige investeringer i IT-aktier, blev sikkerheden for SPE'ernes lån imidlertid klart forringet. Det gjorde det vanskeligere at opretholde de positive tal, og det gik derfor hurtigt galt. Enron måtte erkende, at de aflagte regnskaber krævede væsentlige nedjusteringer. Dette var begyndelse til enden.

Den 16. oktober 2001 aflagde Enron regnskab for 3. kvartal med et rystende underskud på 638 millioner dollars. Den nu tidligere fantastiske økonomihistorie om Enron begyndte at krakelere.

Børstilsynet SEC iværksatte en storstilet undersøgelse af virksomheden, og på samme tid havde Kenneth Lay travlt med at bortforklare årsagerne til de faldende aktiekurser. Arthur Andersen, der var Enrons revisorfirma, begyndte at destruere beviser i samme øjeblik, som det gik op for dem, at skandalen begyndte at rulle. Arthur Andersen var nemlig dybt involverede i Enrons konstruering af modeller til at holde gældsposter ude af regnskabet.

Enron forsøgte desperat at trække på sine kreditter mod sikkerhed i selskabet, men virksomhedens endeligt kunne ikke stoppes på dette tidspunkt. Kursen faldt til under 10 dollars pr. aktie, hvor den havde opnået sit højeste niveau på 90 dollars blot 16 måneder tidligere.

Enron prøvede i et sidste desperat forsøg at blive opkøbt af konkurrenten Dynergy Inc., hvor købsprisen skulle være 9 milliarder dollars. På samme tidspunkt blev Arthur Andersen sigtet på foranledning af SEC.

Den 28. november blev kreditværdigheden nedjusteret, og købsaftalen med Dynergy Inc. blev aflyst. Det var på dette tidspunkt, at analytikere vurderede Enrons aktier til at være værdiløse. I december gik Enron i betalingsstandsning, og aktien endte i 60 cent ved årets afslutning.

Det viste sig hurtigt, at Enron gennem den sidste årrække havde levet med styrtende underskud. Årsagen var ikke kun afmatning i branchen men også, at Enron havde levet i et overforbrug uden lige.

Det viste sig, at Enron havde gjort kreativ bogføring til en kunst, hvor det var lykkedes revisorer og advokater at lave virksomhedens finansielle transaktioner så komplekse, at der faktisk ikke rigtig var nogen, der forstod dem.

Det blev i en rapport afsløret, at Enrons skattetekniske afdeling faktisk var en af virksomhedens vigtigste indtægtskilder. Der var blevet udviklet så indviklede skattetekniske konstruktioner, at myndighederne ikke kunne gennemskue dem. Enron havde ikke i årene 1996 – 1999 betalt en eneste cent i skat.¹⁵

2.5 MCI WorldCom

Teleselskabet WorldCom blev grundlagt i 1983 under navnet Long-Distance Discount Services (LDDS). Bernard Ebbens blev direktør i 1985. WorldCom opnåede i 1998 sit store gennembrud ved at opkøbe MCI for 40 milliarder dollars. Koncernen opnåede en samlet værdi på 180 milliarder dollars, da aktiekursen nåede op i 60 dollars pr. aktie. Det lykkedes for MCI WorldCom at føre en rentabel forretning over en årrække med stigende omsætning og større overskud, og selskabets aktionærer var tilfredse.

Børstilsynet SEC var dog skeptiske over for de positive tal, som koncernen kunne fremvise. MCI WorldCom var nemlig den eneste virksomhed i telebranchen, som havde overskud. SEC fandt regnskaberne så mistænkelige, at de i marts 2002 bad om at få udleveret regnskabsmateriale. Samtidigt med dette måtte MCI WorldCom gå til offentligheden og erklære, at de ikke kunne holde deres løfter vedrørende stigende vækst og omsætning.

¹⁵ Søren Ellemose – side 192-201.

I modsætning til Enron-skandalen var det i MCI WorldCom den interne revision, der havde en vigtig rolle i at få regnskabsmanipulationen frem i lyset.

Cynthia Cooper, som var intern revisor i virksomheden, var skeptisk overfor MCI WorldComs regnskabspraksis, og hun blev specielt interesseret, da SEC begyndte at efterforske koncernen. Bekymringerne blev forstærket, da en vred divisionschef henvendte sig til den interne revision med et problem. Problemet bestod i, at der var hensat 400 millioner dollars til tab, hvis kunderne ikke betalte deres regning. Scott Williams, der var koncernens finanschef, ville derimod bruge de 400 millioner til at puste regnskabet op.

Det var episoder som denne, der fik 3 interne revisorer til at mistænke deres arbejdsgiver for at føre en kreativ bogføring. Revisionsteamet begyndte i endnu højere grad at eftergå pålideligheden og integriteten af de oplysninger, som koncernen offentliggjorde.

Arthur Andersen, der var virksomhedens revisor, forklarede omposteringen af de 400 millioner dollars med, at det ikke var en nødvendig reserve, og derfor kunne de let overføres. De 3 interne revisorer valgte dog at indbringe sagen for revisionskomiteen i MCI WorldCom, og det medførte, at posteringen ikke fandt sted, og at reserven blev stående.

Det viste sig hurtigt, at der eksisterede flere uregelmæssigheder. Specielt var der et beløb på over 2 milliarder dollars, som var bogført som anlægsaktiver. Det viste sig dog, at det væsentlige beløb ikke var godkendt som et anlægsaktiv. Formålet med denne regnskabsføring var at give koncernen mulighed for at afskrive på omkostningerne over en længere årrække, og derved belaste det indeværende regnskab i en mindre grad. Der var altså tale om en manøvre, der ville få virksomheden til at tage sig mere rentabel ud.

Det viste sig, at den aggressive regnskabsføring allerede var påbegyndt i 2000, hvor koncernen flyttede rundt på reserver for at skjule de økonomiske vanskeligheder, som MCI WorldCom befandt sig i. Det var selve markedet, som havde økonomiske vanskeligheder, da der var opstået priskrig på markedet for langdistance samtaler.

Det var et chok for offentligheden, da det blev kendt, at MCI WorldCom havde oppustet regnskabet med 3,8 milliarder dollars over de seneste 5 kvartaler.

Aktiekursen styrted ned til ca. 2 dollars pr. aktie.

Den 26. juni 2002 blev MCI WorldCom tiltalt for bedrageri på foranledning af SEC og koncernens aktier blev suspenderet, hvilket resulterede i, at aktien måtte forlade Nasdaq. Ved yderligere undersøgelser viste det sig, at den kreative bogføring havde et omfang på ca. 11 milliarder dollars, som hovedsageligt skyldtes, at driftsomkostninger var blevet bogført som aktiver, og at goodwill, bygninger og ejendomme var stærkt overvurderet.¹⁶

I gennemgangen af de to erhvervsskandaler fremgår det tydeligt, at revisoren har haft en væsentlig rolle i forhold til sløringen af bedragerierne. Ved Enron var Arthur Andersen direkte med til at skabe systemerne, der skulle forhindre offentligheden i at kunne gennemskue virksomhedens bedrageri. Det samme var tilfældet hos MCI WorldCom, hvor revisoren havde godkendt de regnskabsprincipper, som koncernen havde anvendt, hvis de da ikke direkte havde været med til at udvikle dem. Dette er dog ikke muligt at se ud fra kilderne. Gennemgående er det tydeligt, at bedragerierne ikke kunne have været sket uden revisors accept, hvilket også har betydet, at Arthur Andersen ikke længere eksisterer. Endvidere er det gennemgående for begge skandaler, at det var aktionærerne og kreditorerne, der kom til at betale prisen. Enron- og MCI WorldCom-skandalerne bliver ofte nævnt som de skandaler, der medførte den yderligere regulering.

Vi står nu overfor en udvikling, hvor det bliver spændende at se, hvor langt amerikanerne vil gå for at undgå, at lignende skandaler vil opstå igen, og ligeledes hvor langt detailreguleringen kan legitimere sig selv, set ud fra erhvervsskandalernes synspunkt.

2.6 Sammenfatning

Vil vi i dette afsnit sammenfatte de essentielle elementer fra problemformuleringen.

Undersøgelsen foretaget af KPMG konkluderede, at besvigelser har en væsentlig rolle i virksomhedernes dagligdag. Det samlede tab var estimeret til 162 millioner kr., hvilket indikerer, at fejlinformation som følge af besvigelser er et væsentligt problem for erhvervslivet. Endvidere fandtes der både besvigelser blandt medarbejdere og ledelsen. Dog var hyppigheden højest blandt medarbejderne og beløbene størst hos ledelsen. Undersøgelsen havde udgangspunkt i Danmark.

¹⁶ Søren Ellemose – side 202-206.

Som afsnittene med udviklingen i reguleringen viser, har lovgiverne og standardudstederne erkendt problematikken. I forsøget på at imødekomme denne har vi gennem de sidste årtier set mere omfattende regulering på besvigelsesområdet. Dette er både sket herhjemme samt i USA. Reguleringen af besvigelser har imidlertid ikke haft det forventede resultat. Dette så vi gennem de ekstreme skandaler i USA, hvor Enron og MCI WorldCom rystede USA og det internationale samfund, ved at have begået regnskabsmanipulation gennem en længere årrække, der kostede aktionærer og kreditorer milliarder af dollars. Disse skandaler har været medvirkende til at presse udviklingen af en detailregulering af besvigelsesområdet igennem både i USA ved SAS 99 og i Danmark ved RS 240 (ajourført).

Vores overordnede problemstilling lyder derfor:

Vil implementeringen af RS 240 (ajourført) forbedre revisionen?

2.7 Detaljeret problemstilling, afgrænsning og struktur

Vi ønsker i dette afsnit at redegøre for de valg, som vi har truffet i forhold til indholdet af projektet.

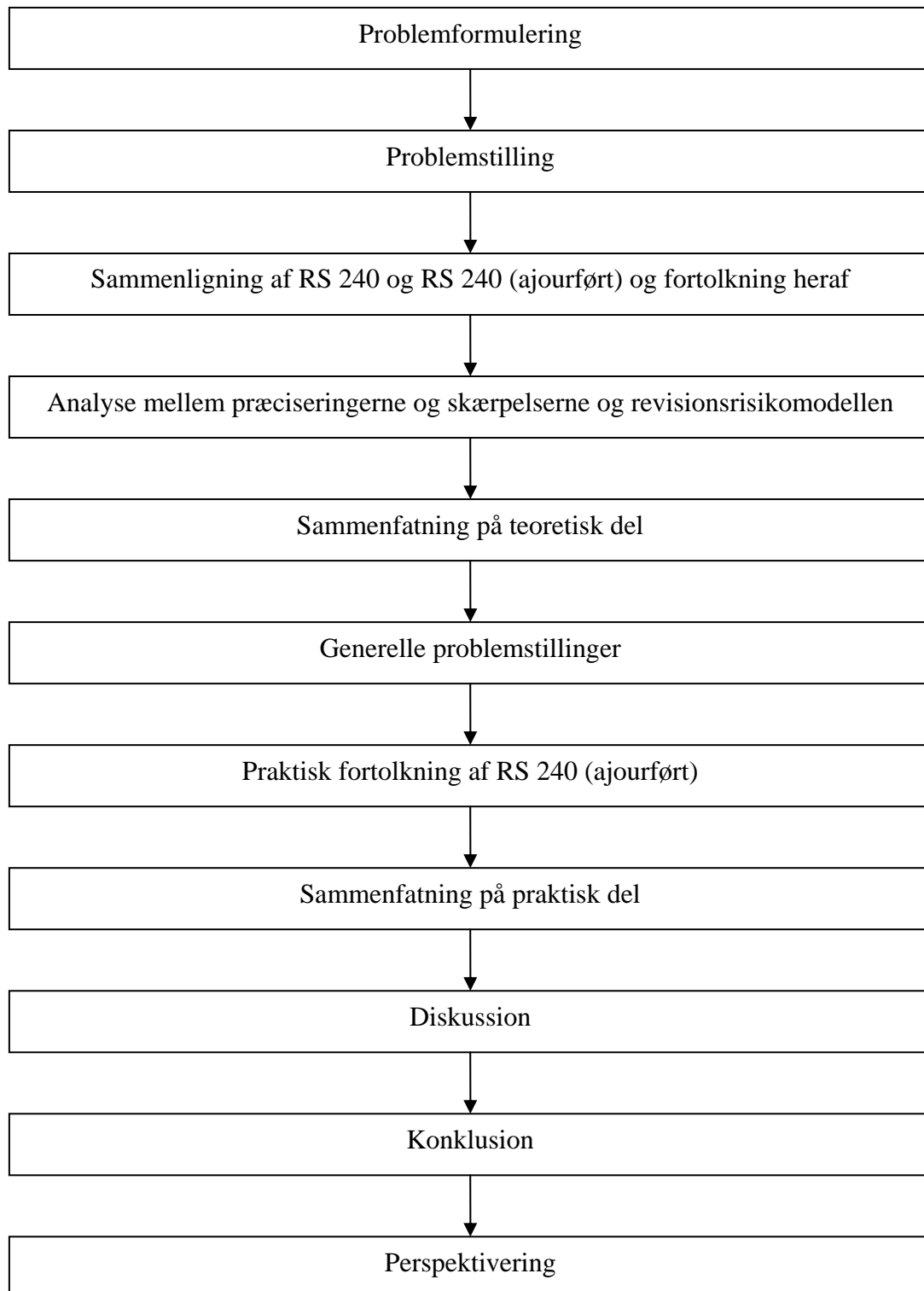
Vi har i det ovenstående beskrevet, at der har eksisteret et problem i henhold til at opdage væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser gennem problemformuleringen. Formålet med dette skulle være at legitimere projektets problemstilling. Det, som vi ønsker at undersøge i forbindelse med implementeringen af RS 240 (ajourført), er, hvorvidt revisionen er blevet forbedret ud fra et reguleringsmæssigt og praktisk synspunkt. Dette vil vi gøre ved at analysere forskellene mellem RS 240 (ajourført) og den gamle RS 240. Vi vil her løbende kommentere de forskelle, der foreligger mellem de to standarder og inddrage artikler, der har beskæftiget sig med området. Formålet med denne analyse er at danne udgangspunkt for en sammenfatning, hvor vi vurderer, hvorvidt revisionen er blevet forbedret ud fra et reguleringsmæssigt synspunkt. For at kunne foretage en teoretisk vurdering af, hvorvidt revisionen er blevet forbedret ved en implementering af RS 240 (ajourført) i forhold til den gamle RS 240, antager vi en alt andet lige betragtning, hvor alle andre påvirkende variable holdes konstante. Vi ønsker i

denne sammenhæng at anvende revisionsrisikomodellen til at belyse, hvordan ændringerne i RS 240 (ajourført) påvirker revisionsrisikoen. Denne første del af projektet karakteriserer vi som projektets teoretiske del.

Vi ønsker herefter i projektets anden del gennem interviews af et af de 4 store revisionshuse samt et mellemstort revisionshus at undersøge, hvordan de enten har implementeret eller har planer om at implementere RS 240 (ajourført). Disse interviews vil tage udgangspunkt i en række spørgsmål, som vi konstruerer ud fra analysen i den teoretiske del af projektet. Vi ønsker i disse interviews at have en dybdegående diskussion af, hvordan hvert enkelt af revisionshusene stiller sig overfor de nyskabende elementer i RS 240 (ajourført), og hvordan de påvirker revisionen ud fra et besvigelsesperspektiv og et bredere perspektiv, hvor vi undersøger deres opfattelse af, hvorvidt revisionen er blevet forbedret med implementeringen af RS 240 (ajourført). Vi ønsker endvidere i et diskussionsafsnit at belyse de nye problemstillinger, som vi måtte have stiftet bekendtskab med gennem projektet.

Vi ønsker endeligt at lave en samlet konklusion for hele projektet, der forener de vigtigste elementer fra den teoretiske del og fra den praktiske del.

Vi vil afslutningsvist lave en perspektivering af RS 240 (ajourført) set i forhold til de nye opdateringsprojekter i IAASB herunder ED 540 (revised) og ED 550 (revised).

Figur 1 - Struktur

Vi har i projektet valg at koncentrere os om et begrænset område af revisionsproblematikken, da vi er af den opfattelse, at det er herigennem, at vi opnår den bedste forståelse. En anden

grund ligger i, at hvis området bliver for omfattende, kan projektet let blive en teoretisk gengivelse gennem de forskellige ”tråde”, der skal samles, og dette har vi ikke ønsket.

2.7.1 Kildekritik

De anvendte kilder er af forskelligartet karakter og består foruden RS 240 og RS 240 (ajourført) af bøger, artikler, vejledninger og standarder, love, tidsskrifter og hjemmesider. Endvidere er pensum fra undervisningen i revision og besvigelser på cand. merc. aud.-studiet benyttet.

Området besvigelser gennemgår i disse år store ændringer, og det betyder, at der endnu er begrænset litteratur om disse nye tiltag, og især deres effekter på revisionen er et emne, der i høj grad er behæftet med usikkerhed. Dette har resulteret i, at vi i en betydelig grad selv har kommenteret på, hvordan vi opfatter ændringerne, der har været, og hvilken betydning de har haft.

For de fleste kilders vedkommende er der tale om enkeltpersoners vurderinger og opfattelse. Vi har forsøgt at kompensere for dette, ved at inddrage flere forskellige teoretikere og forfatteres arbejde, således at de enkelte elementer anskueliggøres fra flere sider, og en bestemt holdning ikke skinner igennem i projektet.

I interviewene i projektets praktiske del, kan det ikke undgås, at Peter Gaths og Peter Thor Kellmers personlige subjektive holdninger kommer til udtryk, selvom de begge har bestræbt sig på at svare på henholdsvis KPMGs og HLBs vegne. Vi mener ikke, at dette har væsentlig betydning for projektets konklusion.

2.7.2 Arbejdsproces

Hele dette speciale er udarbejdet som et gruppeprojekt. Det har betydet, at vi gennem hele forløbet har siddet sammen og diskuteret alle de enkelte afsnit og deres opbygning og indhold. Vi føler, at denne metode har været den mest optimale, da området besvigelser er inde i en intens udvikling i disse år, der betyder, at der er begrænset litteratur omhandlende de nye-

ste tiltag og deres effekter. Det har derfor været gavnligt, at kunne diskutere alle de enkelte elementer, som projektet skred frem.

3 Teoretisk del

3.1 Definitioner

Vi vil i det efterfølgende definere besvigelserbegrebet i forhold til RS 240 (ajourført).

Besvigelser bliver her defineret således:

”Betegnelsen ”besvigelser” anvendes om en bevidst handling udført af en eller flere personer blandt den daglige ledelse, den øverste ledelse, medarbejdere eller tredjeparter, hvor vildledning for at opnå en uberettiget eller ulovlig fordel er involveret.”¹⁷

En lignede definition er skrevet af et af de store revisionshuse. Her defineres besvigelser som:

”en planlagt og bevidst udført handling, som er til økonomisk skade for andre og som oftest med det formål at skaffe den pågældende eller andre økonomisk fordel.”¹⁸

Besvigelser opdeles i regnskabsmanipulation og misbrug af aktiver. Ved regnskabsmanipulation forstås tilsigtet fejlinformation, der har til sinde at vildlede regnskabsbrugerne. RS 240 (ajourført) giver nogle eksempler på, hvordan regnskabsmanipulation kan begås:

- ”Manipulation, forfalskning (inklusive dokumentfalsk) eller ændring af bogføring eller underliggende dokumentation, som danner grundlag for regnskabsudarbejdelsen.
- Forkert præsentation eller bevidst udeladelse af begivenheder, transaktioner eller anden betydelig information i regnskabet.
- Bevidst forkert anvendelse af regnskabspraksis vedrørende beløb, klassifikation, præsentation eller oplysning.”¹⁹

¹⁷ RS 240 (ajourført) afsnit 6.

¹⁸ KPMG – side 2.

¹⁹ RS 240 (ajourført) afsnit 8.

Det fremgår ligeledes af standarden, at regnskabsmanipulation ofte involverer den daglige ledelse, da de har muligheden for at tilsidesætte de interne kontroller, selvom de normalt fungerer effektivt.

Misbrug af aktiver omfatter tyveri af virksomhedens aktiver. Her er det ofte, at medarbejderne er involverede i besvigelsen. RS 240 (ajourført) giver følgende eksempler på misbrug af en virksomheds aktiver:

- Underslæb,
- tyveri af fysiske aktiver eller immaterielle rettigheder,
- betaling for ikke modtagne eller for virksomheden uvedkommende varer eller tjenesteydelser, og
- privat benyttelse af virksomhedens aktiver.

3.2 Revisionsrisikomodellen

Formålet med denne analyse er at opnå en forståelse af forskellen mellem RS 240 og RS 240 (ajourført). De forskelle, som vi fremviser i analysen, vil senere blive sammenholdt med empiriske data, som vi frembringer ved interviews. Analysen er hermed fundamentet for at kunne belyse, om RS 240 (ajourført) kan forventes at forbedre revisionen.

Ordet "forbedre" kan imidlertid opfattes som værende uhåndgribeligt og svært at definere. For hvornår er en revision egentligt forbedret?

Derfor har vi valgt at tage udgangspunkt i revisionsrisikomodellen. Revisionsrisikomodellen kan ikke findes i de nye revisionsprocesstandarder RS 315 og RS 330. Den har fået en mindre opsigtsvækkende plads i den nye RS 200 (ajourført). Årsagen til denne fjernelse er naturligvis, at RV 1, RV 14 og RV 17 ikke længere er gældende efter indførelsen af RS 315, RS 330 og RS 500 i år 2005. Det er imidlertid blevet kritiseret, at revisionsrisikomodellen har fået en så tilbagetrukket plads, som det er tilfældet, med den nuværende situation. Revisionsrisikomodellen nævnes endda som værende et konkret holdepunkt i en tid, hvor det kan være svært for den enkelte revisor, at forstå hensigten med de nye processtandarder, og hvordan de skal

implementeres. Lars Kiertzner skriver i sin nye bog, at det er kritisabelt, at et så almindeligt værktøj gemmes så langt væk og selvom, at de nye processtandarder åbner op for en procesagtig og kontinuerlig revision, kan det hjælpe revisor stadig at have et statisk værktøj, der kan hjælpe denne til at operationalisere processtandarderne.²⁰

Vi er opmærksomme på, at det er en teoretisk model, som kan være svær at overføre direkte i praksis, men vi er dog af den opfattelse, at modellen er god til at belyse de problemstillinger, som vi arbejder med i projektet. Endvidere mener vi, at modellen med fordel kan anvendes, da de fleste kredse i revisionsbranchen er bekendt med begrebet revisionsrisikoen, og dermed opstår der ikke uklarheder og misforståelser. Vi vil i det nedenstående beskrive revisionsrisikomodelen og dens indhold.

Revisionsrisikoen er sammensat af følgende komponenter:

$$RR = IR \times KR \times OR$$

Den samlede revisionsrisiko (RR) er risikoen for, at revisor afgiver en forkert påtegning på den pågældende årsrapport. Det er normalt, at denne risiko vedrører tilfældet, hvor revisor burde tage forbehold eller give supplerende oplysninger, men hvor revisionspåtegningen er blank. Det er endvidere muligt at opdele revisionsrisikoen i:

- Risikoen for at regnskabet ikke giver et retvisende billede, uanset at de enkelte poster og oplysninger ikke rummer væsentlige fejl.
- Risikoen for at enkelte poster i resultatopgørelsen, balancen, noterne eller andre dele af regnskabet er behæftet med væsentlige fejl.²¹

Risikoen for at regnskabet ikke giver et retvisende billede, selvom posterne i regnskabet ikke indeholder væsentlige fejl, formindskes af, at revisor gennemgår det materiale, der er til rådighed, og sammenligner det med det billede, revisor har opnået af virksomheden i revisions-

²⁰ Lars Kiertzner – side 18 og 62- 63.

²¹ Mogens Christensen m.fl. – side 363.

processen. Dette sker ved, at revisor vurderer årsrapportens forskellige bestanddele f.eks. ledelsens årsberetning, beskrivelse af anvendt regnskabspraksis, resultatopgørelse og balance.

Den iboende risiko (IR) betegner risikoen for, at fejl opstår i en regnskabspost, transaktions-type eller oplysning, hvor der ikke tages hensyn til virksomhedens eventuelle kontroller.

Revisors opfattelse af den iboende risiko vil afhænge af arten, mængden og kompleksiteten af regnskabsposter, transaktioner og oplysninger på et område i virksomheden. Kompleksiteten af virksomhedens transaktioner kan have en betydelig indflydelse på den iboende risiko, da der f.eks. vil være større sandsynlighed for fejl i registreringen af aktieoptionsordninger end ved udbetaling af løn. Det vil også medføre en større iboende risiko, hvis f.eks. virksomheden fortrinsvis arbejder med kontantbetaling, eller hvis virksomheden sælger varer, som er "let omsættelige" for virksomhedens medarbejdere.

Der findes også mere overordnede faktorer, som kan øve indflydelse på virksomhedens iboende risiko. Her vil en faktor kunne være, at virksomhedens befinder sig i en likviditetsmæssig krise, eller hvis der er en faldende aktivitet i en branche.

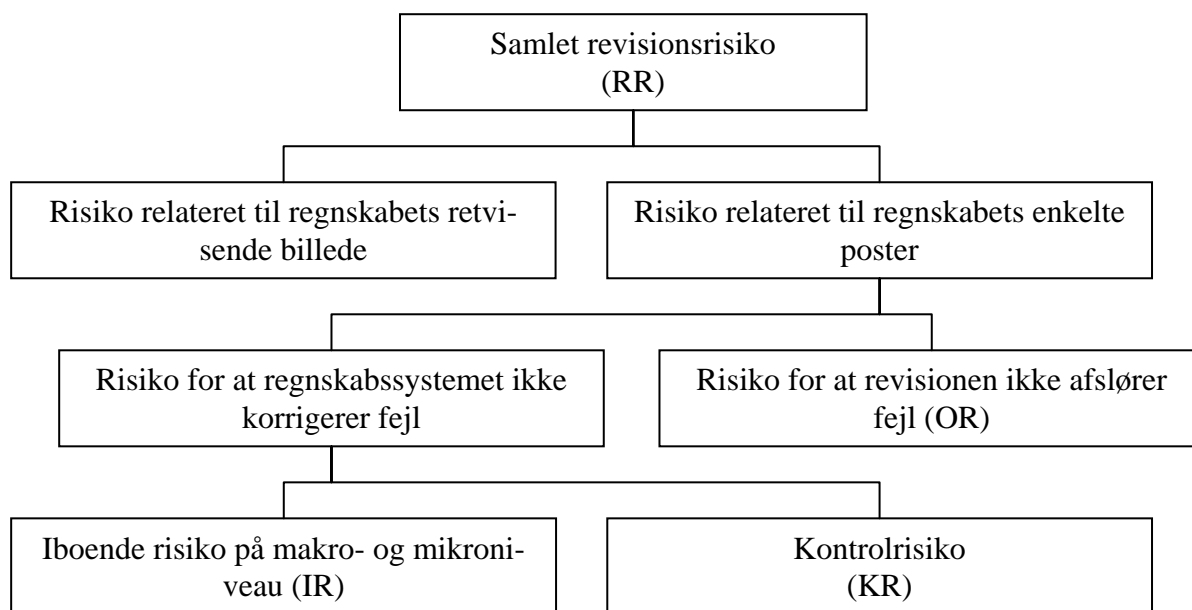
Kontrolrisikoen (KR) er risikoen for, at fejl ikke forhindres eller rettes af de interne kontroller før virksomhedens regnskabsrapportering.

Kontrolrisikoen er direkte afhængig af kvaliteten og den struktur, som virksomheden bygger sine kontroller, interne forretningsgange og politikker på. Der vil altid herske en vis kontrolrisiko, da ikke alle risici kan styres gennem kontroller. Der vil altid være en risiko for at medarbejdere eller ledelsen utilsigtet eller tilsigtet tilsidesætter virksomhedens kontroller.

Opdagelsesrisikoen (OR) er risikoen for, at revisors substanshandlinger ikke afdækker fejl, der enten enkeltvis eller sammenlagte er væsentlige.

Opdagelsesrisikoen kan opdeles i to områder, hvilket er risikoen for, at revisors regnskabsanalytiske handlinger ikke opdager væsentlige fejl, samt risikoen for, at andre substanshandlinger ikke opfanger væsentlige fejl. Det vil altså sige, at opdagelsesrisikoen er afhængig af, at revisor vælger den rette revisionshandling herunder arten, den tidsmæssige placering og omfanget

af revisionshandlingen. Er der tale om en væsentlig post med betydelige skøn, vil det være vigtigt, at revisor er påpasselig. F.eks. vil det være normalt, at revisor foretager kontroltilsyn af virksomhedens lagre. Er der usikkerhed omkring virksomhedens interne kontroller vil revisor udskyde revisionshandlingerne til sidst i perioden, for at opnå et tilstrækkeligt egnet revisionsbevis.

Figur 2 - Risikomodel²²

Analysen af RS 240 (ajourført) har vi valgt at opbygge gennem en sammenligning af den nye standard og den gamle. Vi vil løbende kommentere de forskelle, som vi finder relevante. Afslutningsvist vil vi opsamle de væsentligste forskelle og ud fra en teoretisk vinkel vurdere, hvorvidt revisionen er blevet forbedret ud fra den netop gennemgåede revisionsrisikomodel. Vi vil herefter vurdere gennem dybdegående interviews, om revisionen er blevet forbedret ud fra en praktisk vinkel.

²² Mogens Christensen m.fl. – side 365.

3.3 *Sammenhængen mellem RS 240 (ajourført) og processtandarderne RS 315 og RS 330*²³

RS 240 (ajourført) er et samarbejde mellem IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board) og ASB (Auditing Standard Board). Opbygningen af RS 240 (ajourført) er ikke sket tilfældigt. Standarden er skrevet i forlængelse af RS 315 og RS 330. Dette fremgår af afsnit 1, hvor det er fremført, at formålet med standarden er at opstille grundlæggende principper for væsentlige handlinger ved og vejledning om revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber, samt uddybe anvendelsen af standarderne og vejledningen i RS 315 og i RS 330. Vi ønsker i dette afsnit, at se på lighederne mellem RS 240 (ajourført) og RS 315 og RS 330, hvor RS 315 omhandler ”Forståelse af virksomheden og dens omgivelser og vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation” og RS 330 omhandler ”Revisors handlinger som reaktion på vurderede risici”. Vi ønsker dog ikke at gå ind i nærmere analyse af RS 240 (ajourført), da denne analyse kommer i sammenhæng med den gamle RS 240.

Risikovurderingshandlinger

RS 315 omhandler som ovenfor skrevet risikovurderingshandling. Det fremgår her af afsnit 7, at revisor skal udføre følgende risikovurderingshandling for at opnå en forståelse af virksomheden og dens omgivelser, herunder dens interne kontrol:

- Forespørgsler til ledelsen og andre i virksomheden
- Analytiske handlinger
- Observation

Risikovurderingshandling er ligeledes indeholdt i RS 240 (ajourført) i afsnit 33. Her skal revisor udføre følgende opgaver:

- Forespørgsler til den øverste ledelse, den daglige ledelse og efter omstændighederne andre i virksomheden og opnåelse af forståelse for den øverste ledelses tilsyn med den daglige ledelses processer til at identificere og reagere på risiciene for besvigelser

²³ Afsnittet er skrevet ud fra RS 240 (ajourført) og RS 315 og RS 330.

samt de interne kontroller, som den daglige ledelse har iværksat for at imødegå disse risici.

- Overvejelser af, om en eller flere besvigelserisikofaktorer er til stede
- Overvejelser af enhver usædvanlig eller uventet sammenhæng, som måtte være konstateret ved udførelse af analytiske handlinger,
- Overvejelser af anden information, der kan støtte identifikation af risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

Der eksisterer en tydelig sammenhæng mellem de to standarder i henhold til risikovurderingshandlinger.

”Forespørgsler til ledelsen og andre i virksomheden” i RS 315 er i overvejende grad ens med det første punkt i RS 240 (ajourført). Det er blot i RS 240 (ajourført) gjort klart, hvilke person der skal spørges og, at det er for at afdække risiciene for besvigelser i virksomheden. Andet punkt i RS 240 (ajourført) findes ikke i RS 315, men her er også tale om besvigelsspecifikke handlinger. Endvidere kan det ses, at der skal udføres analytiske handlinger i både RS 315 og RS 240 (ajourført). Samtidig er det hovedsageligt den samme detailforklaring, der findes i de to standarder i henholdsvis afsnit 10 i RS 315 og afsnit 54 i RS 240 (ajourført). Det er dog ikke præciseret, at revisor skal foretage observationer i RS 240 (ajourført), som det står skrevet i RS 315. Revisor skal imidlertid overveje anden information, der kan støtte identifikation af risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser i RS 240 (ajourført). Hvorvidt dette har en kobling til observation, er svært at sige. Vi er dog af den opfattelse, at der eksisterer en vis lighed mellem overvejelser af anden information og observation. Endeligt kan det siges, at der i forbindelse med indførelsen af RS 315 er kommet ekstra fokus på de interne kontroller, som det fremgår af afsnit 7 i RS 315. Dette er ligeledes overført i forbindelse med RS 240 (ajourført), hvilket fremgår af det første punkt af risikovurderingshandlingerne i RS 240 (ajourført).

Vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation

Det fremgår af afsnit 100 i RS 315, at revisor skal identificere og vurdere risiciene for væsentlig fejlinformation dels på regnskabsniveau og dels revisionsmålsniveau for transaktionstyper, balanceposter og oplysninger.

Det er endvidere fremført i afsnit 108 i RS 315, at som en del af risikovurderingen skal revisor fastlægge hvilke af de identificerede risici, der efter revisors bedømmelse er risici, der kræver særlige revisionsovervejelser. Sådanne risici defineres som betydelige risici.

En lignende struktur kan findes i afsnit 57 i RS 240 (ajourført) ”Identifikation og vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser”.

Det fremgår af dette afsnit, at revisor skal identificere og vurdere risiciene for væsentlig fejl-information som følge af besvigelser ved identifikation og vurdering af risiciene for væsentlig fejl-information på regnskabsniveau og på revisionsmålsniveau for transaktionstyper, balanceposter og præsentation. Det er endvidere fremført her, at de vurderede risici for væsentlig fejl-information som følge af besvigelser er betydelige risici.

Som det kan ses ovenfor, er der tale om, at opbygningen af RS 240 (ajourført) vedrørende dette kapitel, er næsten identisk med opbygningen i RS 315. Der er dog én væsentlig forskel, hvilket er, at de vurderede risici for væsentlig fejl-information som følge af besvigelser i RS 240 (ajourført) altid er betydelige risici.

Der skal i henhold til afsnit 108 i RS 315 ske en vurdering af revisor, hvorvidt risiciene er generelle eller betydelige. Forskellen skal ses i RS 330 afsnit 51, hvor det er påkrævet, at revisor udfører substanshandlinger for at adressere betydelige risici på revisionsmålsniveau.

Revisors handlinger som reaktion på vurderede risici

Revisors handlinger som reaktion på de vurderede risici skal findes i RS 330. Her omhandler afsnit 4 revisors generelle reaktioner for at adressere risiciene for væsentlig fejl-information på regnskabsniveau.

Afsnit 7 i RS 330 omhandler revisionshandlinger som reaktion på risiciene for væsentlig fejl-information på revisionsmålsniveau.

I RS 240 (ajourført) findes kapitlet ”Reaktioner på risiciene for væsentlig fejl-information som følge af besvigelser”. Her er ligeledes sket en opdeling i generelle reaktioner på regnskabsniveau i afsnit 66 og revisionshandlinger som reaktion på risiciene for væsentlig fejl-information som følge af besvigelser på revisionsmålsniveau. Der er altså tale om, at skelettet direkte er overført fra RS 330 til RS 240 (ajourført). I detailreguleringen kan der også findes ligheder mellem afsnittene. Det er påpeget i afsnit 4 i RS 330, at revisor skal vurdere, hvorvidt de rigtige medarbejdere er tilknyttet opgaven, om der skal tilknyttes mere erfarne medarbejdere, og hvorvidt revisor skal benytte en højere grad af uforudsigelighed. De samme udtryk gør sig

også gældende i afsnit 66 i RS 240 (ajourført), hvor revisor skal overveje sammensætningen af sit personale og indarbejde et element af uforudsigelighed. Det samme er gældende for revisionshandlinger som reaktion på risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser i RS 240 (ajourført). Her bliver efterfølgende givet eksempler på, arten, den tidsmæssige placering og omfanget af revisors revisionshandlinger. Det samme gør sig gældende i RS 330. Der kan endeligt drages en parallel mellem RS 330 og RS 240 (ajourført). Der er i RS 330 meget fokus på test af virksomhedens kontroller, og hvordan revisor opnår revisionsbevis i denne forbindelse. Der er i RS 240 (ajourført) fokus på, at medarbejdere ikke tilsidesætter kontroller, og det sidste afsnit i kapitlet "Revisionshandlinger som reaktion på risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser" er dedikeret til reaktioner på ledelsens tilsidesættelse af de interne kontroller. Det kan tilføjes, at der er kommet betydelig opmærksomhed på de interne kontroller i forbindelse med opdatering af de forskellige standarder af IAASB.

Andre tiltag

Det kan endvidere nævnes, at nogle af ændringerne i RS 240 (ajourført) er sket som en opdatering i henhold til RS 315 og RS 330.

Af disse opdateringer kan ses drøftelser i opgaveteamet, som fremgår af afsnit 14 i RS 315, hvor der er en betydelig lighed med drøftelser i opgaveteamet i RS 240 (ajourført). En betydelig del af detailreguleringen er fuldstændig den samme i de to standarder. Der er endvidere også direkte henført til RS 240 (ajourført) i detailteksten. Endvidere er dokumentationskravet også blevet præciseret i RS 315. Årsagen til præciseringen i RS 240 (ajourført) skal altså ses i forbindelse med dette.

3.4 Sammenligning af RS 240 og RS 240 (ajourført) og fortolkning heraf²⁴

Vi vil gennem hele analysen forsøge at belyse, hvorvidt der er sket præciseringer eller skærper i RS 240 (ajourført) i forhold til den gamle RS 240. Med præciseringer mener vi, at det ikke længere er muligt at fortolke kravene for god revisionsskik for lempeligt. Med skærper mener vi, at revisors revisionsområde er udvidet i forhold til tidligere uanset tidligere

²⁴ Afsnittet er skrevet ud fra RS 240 og RS 240 (ajourført). Vi vil gennem hele analysen referere til de pågældende afsnit og hvilken standard, der er tale om.

praksis. Der er altså tale om, at alle revisorer løftes op på et højere niveau.²⁵ Udgangspunktet, for at omtale noget som en præcisering, er, hvis det tidligere har fremgået af den gamle RS 240, og udgangspunktet for at omtale noget som en skærpelse er hvis, det ikke tidligere har eksisteret i RS 240.

I 2004 kom International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB), som er en underorganisation af International Federation of Accountants (IFAC), med en ajourført udgave af ISA 240, som fik titlen *The Auditor's Responsibility to Consider Fraud in an Audit of Financial Statements (ISA 240 (Revised))*. Den nye standard er et resultat af et tæt samarbejdet mellem Auditing Standard Board (ASB) under AICPA. Den nuværende standard SAS 99, *Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit*, danner udgangspunkt for RS 240 (ajourført).²⁶ Standarden er oversat og implementeret i Danmark fra 31. december 2005.

3.4.1 Indledning

Indledningen i RS 240 (ajourført) konkretiserer, at standarden kun omhandler besvigelser, modsat den gamle, der både omhandler besvigelser og fejl. Det er ikke direkte begrundet, hvorfor denne ændring er sket, men det må ses i forhold til, at besvigelser er blevet et omfattende område, som kræver sin egen standard. Den utilsigtede fejlinformation er i denne forbindelse blevet overflyttet til andre standarder heriblandt ISA 300- og 500-serien med de overordnede standarder for revision. Herudover er standarden blevet opdateret i forhold til processtandarderne RS 315 og RS 330.

3.4.2 Besvigelseres karakteristika

I dette afsnit vil vi forsøge at beskrive, hvorfor besvigelser i virksomhederne opstår, og hvad der driver personer til at begå sådanne. Dette vil vi gøre med udgangspunkt i teorien om besvigelsestrekanten, som er inddraget i RS 240 (ajourført)²⁷. Vi mener således, at en indsigt i,

²⁵ Lars Kiertzner – side 45.

²⁶ Lars Kiertzner – side 180.

²⁷ RS 240 (ajourført) afsnit 12.

hvorfor medarbejderne, ledelsen eller tredjemand uden for virksomheden begår besvigelser, kan være med til at hjælpe revisor i at fastlægge besvigelserisici i den pågældende virksomhed.

Der er flere teorier og modeller om besvigelserisikofaktorer, blandt andet en fraud-diamond²⁸ (besvigelser-firkant), men da besvigelsetrekanten fra SAS 99 er langt den mest almindelige og anerkendte, koncentrerer vi os udelukkende om denne.

I den gamle RV 21 var der ikke noget afsnit, der forsøgte at forklare, hvad der drev personer til at begå besvigelser, men med indførelsen af RS 240 kom der fokus på hvilke forudsætninger, der kan være til stede i disse situationer. I RS 240 var der i realiteten kun tale om en ”to-kant”, hvilket det dog naturligvis ikke blev kaldt. Standarden sagde nemlig, at besvigelser forudsætter²⁹

- et incitament og
- en erkendt mulighed.

Først i RS 240 (ajourført) er det tredje punkt tilføjet³⁰, nemlig

- retfærdiggørelse.

På dansk betegnes disse tre forudsætninger ofte som motiv, mulighed og moral. Besvigelsetrekanten omtales derfor også som 3M-modellen.

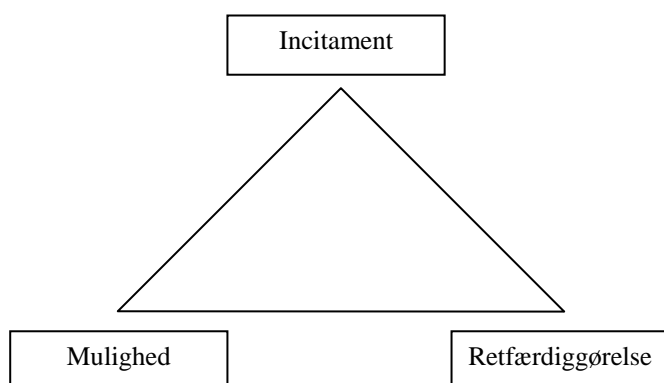
Der er ingen forskel i de to standarders behandling af de to punkter incitament og mulighed. I RS 240 (ajourført) er der dog i bilag 1 givet eksempler på faktorer, som revisor kan blive stillet over for i forskellige situationer. Disse er ikke udtømmende og blot ment som en hjælp til revisor.

²⁸ David T. Wolfe og Dana R. Hermanson – The CPA Journal december 2004.

²⁹ RS 240 afsnit 8.

³⁰ Først indført i SAS 99 og derefter direkte overført til RS 240 (ajourført).

Nedenfor har vi illustrativt opstillet de tre punkter i den såkaldte besvigelsestrekant.

Figur 3 – Besvigelsestrekanten. Egen tilvirkning med inspiration fra Auditing and assurance services. An intergrated approach

Incitament

Incitament opstår, når en person mere eller mindre presses til at begå besvigelser. Som eksempler nævner RS 240 (ajourført), hvis personen f.eks. lever over evne og dermed ser sig nødsaget til at begå tyveri, dvs. misbrug af aktiver. Misbrug af aktiver kan også være resultatet, hvis en ansat, med adgang til likvider eller andre let omsættelige varer, ikke får opfyldt sine forventninger om f.eks. forfremmelse eller aflønning.

Incitament kan dog også føre til fejlinformationer, der skyldes regnskabsmanipulation. Her er der mange faktorer, som kan indikere en potentiel besvigelsesrisiko. Eksempelvis kan nævnes³¹:

- Hård kamp om markedet fra konkurrerende virksomheder,
- pludselige fald i efterspørgslen på virksomhedens produkter,
- truende konkurs, eller risiko for fjendtlig overtagelse,
- ledelsens egen økonomiske situation er afhængig af eller påvirkes af virksomhedens økonomiske formåen, og
- den øverste ledelse lægger usædvanligt pres på den daglige ledelse eller medarbejdere med driftsansvar for at opfylde økonomiske målsætninger.

³¹ RS 240 (ajourført) bilag 1.

Dette er kun en lille del af de faktorer, der nævnes i RS 240 (ajourført), og da denne som tidligere nævnt ikke er udtømmende, giver det et godt billede af, hvor opmærksom revisor skal være, på det pres ledelsen og medarbejderne udsættes for, som efterfølgende kan lede til besvigelser.

Mulighed

Muligheden for at misbruge aktiver i en virksomhed hænger meget sammen med mængden af kontrol. En virksomhed, der f.eks. har utilstrækkelig funktionsadskillelse, utilstrækkelig registrering af aktiver, utilstrækkelig undersøgelse af nyansatte med adgang til let omsættelige varer eller en daglig ledelse uden forstand på de interne kontroller, giver sine ansatte en gylpen mulighed for at misbruge aktiver. Især hvis disse aktiver samtidig er let omsættelige, og af forholdsvis høj værdi som f.eks. obligationer, computerchips eller blot kontanter.

Muligheden for at begå regnskabsmanipulation, kan også være påvirket af kontroller. En utilstrækkelig overvågning af interne kontroller, eller kontrol med nyansatte medarbejdere kan således gøre det nemmere, at begå besvigelser i form af regnskabsmanipulation.

Derudover kan en ustabil eller kompleks struktur i virksomheden eller manglende overvågning af den daglige ledelse øge muligheden for, at medarbejdere kan manipulere med poster i regnskabet, og på den måde få årsrapporten til at fremstå mere gunstig for netop dem.

Som et sidste og meget vigtigt eksempel på øget mulighed for besvigelser i form af regnskabsmanipulation, kan nævnes virksomheder, hvis regnskabsposter i høj grad baseres på skøn. Især hvis disse skøn i forvejen er svære at underbygge, som f.eks. et varelager bestående af aktiver, for hvilke der ikke findes et aktivt marked.

Retfærdiggørelse

Som tidligere beskrevet er besvigelsestrekanten først blevet komplet i SAS 99 og dermed i RS 240 (ajourført) med indførelsen af begrebet retfærdiggørelse.

Retfærdiggørelse er, når en medarbejder af en eller anden grund føler sig berettiget til at begå besvigelser. I forbindelse med misbrug af aktiver, kan det f.eks. være hvis medarbejderen ikke mener, at han eller hun får en rimelig aflønning og derfor synes, at det er i orden at spæde lidt til lønnen ved at stjæle fra f.eks. varelageret eller kontorartikler fra administrationen. En an-

den risiko for, at de ansatte kan retfærdiggøre misbrug af aktiver, kan være, hvis den daglige eller øverste ledelse har ladet det skinne igennem, at småtyveri til eget forbrug bliver tolereret.

I alle virksomheder er der en kultur, der blandt andet definerer virksomhedens holdninger til etik og moral. Hvis moralen eller de etiske værdier er lave hos virksomhedens ledere, vil de have lettere ved at retfærdiggøre besvigelser overfor sig selv. En sådan holdning kan også smitte af på medarbejderne, og effekten vil sandsynligvis være den samme.

Dette kan også være resultatet, hvis ledelsen simpelthen ikke er god nok til at kommunikere en ellers høj moral og udmærkede etiske værdier til medarbejderne.

Mange af ovenstående eksempler er som sagt beskrevet som såkaldte ”red flags” i bilagsdelen til RS 240 (ajourført) som faktorer, revisor skal være særligt opmærksom på ved revision af en virksomhed. Vi har blot medtaget en mindre del, for at understrege det øgede fokus, der er kommet på området de seneste år.

Afslutningsvis kan det konkluderes, at der er kommet mere fokus på forudsætningerne for besvigelser og hvilke faktorer, revisor skal være opmærksom på i sit arbejde for bedre at kunne forebygge og opdage besvigelser. Hjælpemidlerne i bilagsdelen til RS 240 (ajourført) er på trods af, at de ikke er udtømmende, uden tvivl et godt værktøj i kampen mod besvigelser. Og så selvom nogle af dem er mere eller mindre relevante i nogle typer af virksomheder.

3.4.3 Den øverste ledelse og den daglige ledelses ansvar

Det fremgår både af RS 240 (ajourført) og RS 240, at den øverste og den daglige ledelse har ansvaret for, at der eksisterer en god tone, en kultur af ærlighed, høj grad af etik samt at forebygge og opdage besvigelser. RS 240 (ajourført) går dog skridtet videre og giver mere konkrete forslag til, hvordan en hensigtsmæssig kultur opretholdes. Det fremføres først, at hvis ledelsen lægger stor vægt på besvigelsesområdet, kan det afskrække medarbejderne fra at begå besvigelser i virksomheden. Herudover tilføjer standarden, at et godt arbejdsmiljø forstærkes gennem ansættelse af de rigtige medarbejdere, uddannelse, og forfremmelse. Endvidere skal virksomheden kræve, at medarbejderne periodisk bekræfter deres ansvarsområde, samt

reagerer passende på faktisk forekommende besvigelser samt ved mistanker eller beskyldninger om besvigelser.

Der er altså ingen tvivl om, at kravene til ledelsen er blevet skærpet i denne sammenhæng, og samtidigt giver RS 240 (ajourført) flere eksempler på, hvilke initiativer ledelsen kan tage for at sikre sig en hensigtsmæssig kultur.

Revisors opgave finder vi imidlertid sværere, at definere. Det skal begrundes med, at det er ledelsens ansvar at iværksætte overstående foranstaltninger. Det er dog mere usikkert, om revisor skal fungere som en rådgiver eller en kontrollant i denne sammenhæng, og hvorvidt denne opgradering af RS 240 har nogen effekt på den praktiske implementering af RS 240 (ajourført). Det skal dog gøres klart, at der er tale om en revisionsstandard, og i denne sammenhæng fungerer revisor som kontrollant. Det er endvidere også vanskeligt at klarlægge, hvorvidt det er tale om præciseringer eller skærpelser i forhold til revisor. Der må dog formodes ikke være tale om nogle af delene, da revisors rolle ikke bliver nævnt. Det er kun ledelsens rolle, der bliver nævnt.

3.4.4 En revisions iboende begrænsninger i forhold til besvigelser og revisors ansvar for at opdage væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser

RS 240 (ajourført) beskriver i afsnit 17-22 de iboende begrænsninger samt de begrænsninger, der eksisterer i revisionen som følge af, at det revisionsbevis, der er tilgængeligt for revisor, er sandsynliggørende frem for definitivt i samme omfang som RS 240. På trods af en anden ordstilling, mener vi ikke, der findes nogen væsentlig forskel mellem de to standarder. Der er altså ikke tale om nogen præciseringer eller skærpelser.

3.4.5 Professionel skepsis

RS 240 (ajourført) har i forhold til den gamle standard en langt mere detaljeret forklaring af, hvad der forstås ved professionel skepsis.

Professionel skepsis defineres i afsnit 23 i RS 240 (ajourført) som værende ”en holdning, der indbefatter en problematiserende tilgang samt en kritisk vurdering af revisionsbevis”.

Det er ligeledes fremhævet i afsnit 24, at revisor skal bevare en professionel skepsis hele vejen igennem revisionen, da der kan forekomme væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, uanset revisors tidligere erfaringer med virksomhedens øverste og daglige ledelse.

Ifølge afsnit 25 vil revisor naturligvis ikke kunne se bort fra sine tidligere erfaringer med klienten, da dette er en vigtig del for forståelsen af denne, som foreskrevet i RS 315. Ledelsens ærlighed og integritet kan dog have ændret sig i mellemtiden, og derfor er det vigtigt, at revisor opretholder en professionel skeptisk holdning. Den information, som revisor opnår gennem forespørgsler til ledelsen, skal revisor nøje overveje rimeligheden af og sammenholde den med de øvrige revisionsbeviser således, at revisor ikke bygger sin konklusion på tillid til ledelsen alene.

Der hersker ingen tvivl om, at denne indførelse i RS 240 (ajourført) har vidtrækkende konsekvenser for revisor. Det må ses som en præcisering af revisors ansvar i forbindelse med opdagelse af besvigelser i virksomheden. Dette begrundes med, at professionel skepsis ikke er et nyt udtryk i RS 240 (ajourført), men er ligeledes indeholdt i den gamle RS 240 i afsnit 18 og 19. Det er dog fremhævet i RS 240 (ajourført) samtidig med, at det er detailreguleret i højere grad, hvilke områder revisor skal være særlig opmærksom på.

Tilføjelsen i RS 240 (ajourført) må ses som en form for generalklausul, hvor det ofte vil være muligt at statuere ansvar hos revisor. Forestiller man sig en situation, hvor en virksomhed har begået en alvorlig form for regnskabsmanipulation, og hvor ledelsen har løjet overfor revisor om virksomhedens regnskabspraksis, kan revisor alligevel få tillagt ansvar, hvis denne burde have været mere skeptisk overfor virksomhedens udsagn. Årsagen til, at den professionelle skepsis bliver præsenteret tidligt i standarden, må ses i lyset af, at revisor skal have den for øje gennem hele revisionsprocessen.

Hvor langt denne professionelle skepsis rækker, vil sandsynligvis blive klarlagt gennem responsumudvalgsafgørelser og hos domstolene. Det er dog klart, at revisor ikke er udannet til at vurdere ægtheden af beviser, og derfor kan det heller ikke forventes, at revisor gør dette.

Det fremgår ligeledes af artiklen ”RS 240 (ajourført) Revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber” af Lars Kiertzner, at revisor skal lede efter indikationer på besvigelser i større omfang end tidligere; men hvor grænsen går, er svært at sige. Det samme

vil derfor også være gældende for den omkostningsmæssige betydning af den professionelle skepsis.³²

3.4.6 Drøftelser i opgaveteamet

Kravene til drøftelser i opgaveteamet bringes i RS 240 (ajourført) i overensstemmelse med kravene i RS 315. Kravene til drøftelser i revisionsteamet bliver langt mere konkretiseret i RS 240 (ajourført) i forhold til den tidligere RS 240. Det fremgår af RS 240 (ajourført), at den ansvarlige partner skal deltage i drøftelserne og anvende sin professionelle dømmekraft og hidtidige erfaringer med virksomheden. Herudover skal nøglemedarbejdere normalt også deltage i møderne. Beslutningerne, som træffes på grundlag af drøftelserne, skal videreformidles til relevante medarbejdere af opgaveteamet.

Drøftelserne i opgaveteamet skal gennemføres med en problemorienteret tilgang. Opgaveteamet kan som ved den professionelle skepsis ikke tage ledelsens ærlighed og integritet for givet. Drøftelser i revisionsteamet består normalt af:³³

- Udveksling af ideer omkring hvordan virksomheden kan være udsat for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser,
- overvejelser om omstændigheder, der kan indikere resultatstyring,
- eksterne og interne faktorer der kan skabe et incitament, pres eller retfærdiggørelse for at begå besvigelser, herudover også en vurdering af kulturen og miljøet i virksomheden,
- den daglige ledelses involvering i overvågning af medarbejdere med adgang til let omsættelige aktiver, herunder likvide midler,
- uforklarlig eller usædvanlig ændring i ledelsens eller medarbejdernes adfærd og livsstil,
- understregningen af vigtigheden af at opretholde en rigtig indstilling under hele revisionen med henblik på at opdage og forebygge besvigelser,
- overveje nærmere de omstændigheder, der kan pege på besvigelser,

³² Lars Kiertzner (2) – side 49.

³³ RS 240 (ajourført) afsnit 30.

- overvejelser om hvordan det kan lade sig gøre at indarbejde et element af uforudsigelighed i arten, den tidsmæssige placering og omfanget af revisionshandlinger,
- overvejelser af hvilke revisionshandlinger, der skal foretages for at adressere virksomhedens sårbarhed overfor besvigelser, og hvorvidt nogle er mere effektive end andre,
- overvejelser af enhver beskyldning vedrørende besvigelser, som er kommet til revisors kundskab, og
- overvejelse af risikoen for, at den daglige ledelse tilsidesætter de interne kontroller.

RS 240 (ajourført) påpeger ligeledes, at det ikke kun er i planlægningsfasen, at revisionsteamet skal kommunikere med hinanden. Drøftelser omkring revisionen skal også ske med mellemrum under selve revisionen, hvor informationen, der kan have betydning for vurderingen af risici for væsentlig fejlinformation, fordeles.

Overordnet må drøftelser i revisionsteamet i RS 240 (ajourført) være en præcisering i forhold til den gamle RS 240, da drøftelserne også er repræsenteret her. Det er dog her kaldet planlægningsdrøftelser. Det kan imidlertid ikke synes rimeligt blot at benævne udvidelserne som præciseringer, da der er medtaget punkter, som ikke tidligere er set f.eks. et element af uforudsigelighed i revisionen samtidig med, at drøftelserne finder sted gennem hele revisionen modsat før, hvilket peger i retningen af skærper.

Det må kunne antydes, at RS 240 (ajourført) er gået et skridt videre med reguleringen af opgaveteamets opgaver i forhold til RS 240. RS 240 beskriver forsigtigt, hvilke overvejelser drøftelserne i revisionsteamet skal indeholde. Der er ikke indeholdt nogen konkrete procedurer, revisor skal igennem for at have revideret i henhold til RS 240. Modsætningsvist er RS 240 (ajourført) langt mere detailreguleret. Det fremgår f.eks. her, at den ansvarlige partner skal deltage i drøftelser samt, at det er normalt, at virksomhedens nøglemedarbejdere indgår i revisionsteamets drøftelser. Det bliver endvidere også præciseret, at det ikke er et krav, at alle fra revisionsteamet behøver at deltage i drøftelserne. Alle i revisionsteamet skal derimod have den information, som er aktuel for deres revisionsområde. Herudover er der givet en lang række af forslag til, hvilke overvejelser revisorerne kan gøre sig i forbindelse med mødet i revisionsteamet. F.eks. skal revisor indarbejde et element af uforudsigelighed i sin revision. Dette er ikke tidligere set som ovenfor skrevet. Endeligt skal revisorerne kommunikere væ-

sentlig information rundt i revisionsteamet gennem hele revisionsprocessen, hvilket også er nyt i forhold til RS 240, hvor det kun var nødvendigt med planlægningsdrøftelser. Ligesom ved afsnittet vedrørende professionel skepsis, kan revisor heller ikke ved drøftelser i revisionsteamet tage ledelsens ærlighed og integritet for givet.

Der er kun få steder, hvor standarden kræver konkrete handlinger fra revisor. De fleste er overvejelser, som revisor kan gøre sig. Formålet med denne opdatering må ses i sammenhæng med internationalisering, hvor det forsøges at ensrette revisionen i forskellige lande. Dette begrundes vi med, at det er vores opfattelse, at disse drøftelser i revisionsteamet allerede skete i de fleste revisionshuse, inden RS 240 (ajourført) blev indført. Det må altså være et ønske om at slå fast, at det er disse overvejelser revisor skal igennem for at have opfyldt god revisions-skik.

3.4.7 Risikovurderingshandlinger

I henhold til RS 315 skal revisor udføre risikovurderingshandlinger for at opnå en forståelse af virksomheden og dens omgivelser. Dette er nu blevet en del af RS 240 (ajourført) som en del af opdateringen af RS 240.

Kapitlet omkring risikovurderingshandlinger i RS 240 (ajourført) findes ikke tilsvarende i den gamle RS 240. Kapitlet erstatter derfor forespørgsler til ledelsen, drøftelser med den øverste ledelse, revisionsrisiko, iboende risiko, kontrolrisiko og opdagelsesrisiko i den gamle RS 240.

Afsnittet starter med at dele risikovurderingshandlingerne op i 4 forskellige kategorier, hvilke er:

- Forespørgsler til den øverste ledelse, den daglige ledelse og efter omstændighederne andre i virksomheden, og få en forståelse af den øverste ledelses tilsyn med den daglige ledelses processer til at identificere og reagere på risiciene for besvigelser samt de interne kontroller, som den daglige ledelse har indført for at adressere disse risici,
- overvejelser af, om der findes besvigelsesrisikofaktorer i virksomheden,

- overvejelser omkring usædvanlige eller uventede sammenhænge, som revisor er blevet opmærksom på i forbindelse med analytiske handlinger,
- overvejelser af anden information, der kan støtte identifikation af risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

3.4.7.1 Forespørgsler til den daglige ledelse, interne revision, medarbejderne og den øverste ledelse

I afsnit 34 i RS 240 (ajourført) findes der 4 punkter, som revisor skal forespørge den daglige ledelse om for at opnå en forståelse af virksomheden, hvilke er følgende:

- Den daglige ledelses vurdering af risikoen for, at væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser er indeholdt i regnskabet,
- den daglige ledelses proces til identifikation af og reaktion på risiciene for besvigelser i virksomheden, herunder alle konkrete risici for besvigelser, som den daglige ledelse har identificeret, samt balanceposter, transaktionstyper eller oplysninger, hvor der sandsynligvis ligger en risiko for besvigelser,
- den daglige ledelses mulige kommunikation med den øverste ledelse om dens processer til identifikation af og reaktion på risiciene for besvigelser i virksomheden, og
- den daglige ledelses mulige kommunikation til medarbejdere af dens holdninger til forretningsmæssig og etisk adfærd.

Der er ligeledes i RS 240 4 punkter, som revisor skal forespørge den daglige ledelse om. Punkterne mellem de to standarder er forholdsvis ens. Der lægges dog mere vægt på kommunikationen i RS 240 (ajourført) set i forhold til, hvordan den daglige ledelse kommunikerer besvigelserisici til den øverste ledelse, samt hvordan den daglige ledelse kommunikerer sine holdninger til forretningsmæssig og etisk adfærd ud til medarbejderne. Dette er i forhold til vores vurdering de vigtigste ændringer.

Det fremgår af afsnit 38 i RS 240 (ajourført), at revisor skal forespørge den daglige ledelse, den interne revision og alt efter omstændighederne andre i virksomheden, om hvorvidt de har

viden om faktiske besvigelser, mistanker eller beskyldninger herom, der påvirker virksomheden. Det fremgår af afsnit 39 i RS 240 (ajourført) og afsnit 27 i RS 240, at forespørgsler til den daglige ledelse kan give nyttig information vedrørende medarbejderbesvigelser, men at det vil være usandsynlig, at forespørgslerne vil være effektive til at opdage ledelsesbesvigelser.

Afsnit 39 i RS 240 (ajourført) tager skridtet videre i forhold til RS 240, hvor det fremgår, at forespørgsler til andre i virksomheden udover den daglige ledelse kan være effektive til at give revisor et andet perspektiv, for hvor væsentlig fejlinformation kan opstå i virksomheden. Disse forespørgsler kan være med til at frembringe information, som ellers ikke ville have været kommunikeret ud. Det er endvidere op til revisors professionelle vurdering at tage stilling til hvilke personer, der kan være nyttige at rette forespørgsler til. Standarden lægger hermed op til, at alle i virksomheden kan have information, som revisor skal undersøge herunder også medarbejdere i virksomheden.

Som tidligere nævnt skal revisor rette forespørgsel til den interne revision. Det fremgår som noget nyt af afsnit 40 i RS 240 (ajourført), at i virksomheder med en intern revision skal revisor forespørge personalet i denne. Omfattet af disse forespørgsler er, i hvor høj grad den interne revision vurderer risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Herudover om afdelingen har udført handlinger for at opdage besvigelser i det forløbne år, og hvorvidt ledelsen i dette tilfælde har reageret acceptabelt på disse resultater. Endeligt om den interne revision har viden om faktiske besvigelser, mistanker eller beskyldninger herom.

Revisor skal ligesom ved de foregående afsnit opretholde sin professionelle skepsis vedrørende forespørgsler til den daglige ledelse. Det er ensbetydende med, at revisor ikke nødvendigvis kan godtage den daglige ledelses svar. Er det tilfældet, at svar fra den daglige ledelse er inkonsistente, skal revisor forsøge at afklare uoverensstemmelserne.

Det er ikke sket nogen betydelig opdatering af kravene til drøftelser med den øverste ledelse i RS 240 (ajourført). Det fremgår både af RS 240 og RS 240 (ajourført), at revisor skal opnå en forståelse af, hvordan den øverste ledelse øver tilsyn med den daglige ledelse. Der gives i den gamle RS 240 afsnit 30 nogle eksempler på overvejelser, som revisor kan gøre sig, når han taler med den øverste ledelse, nemlig om der ligger nogle informationer af ledelsesmæssig

interesse, der skal diskuteres med den øverste ledelse. Disse eksempler er fjernet i RS 240 (ajourført).

RS 240 (ajourført) har imidlertid en skærpelse, der er fremhævet i afsnit 46, hvor det er krævet, at revisor skal forespørge den øverste ledelse, om dens medlemmer er vidende om faktiske besvigelser, som påvirker virksomheden, eller hvorvidt der findes mistanke eller beskyldninger om besvigelser.

Det fremgår endvidere, at drøftelserne med den øverste ledelse blandt andet sker for at underbygge den daglige ledelses udsagn. Her igen skal revisor ligeledes skaffe yderligere revisionsbevis, hvis der foreligger inkonsistens mellem den øverste ledelses og den daglige ledelses udsagn.

Det fremgår i artiklen ”RS 240 (ajourført) Revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber” af Lars Kiertzner, at et generelt problem med disse forespørgsler er, hvordan de adspurgte personer opfatter dem. Der vil altid være en risiko for, at personerne føler sig mistænkeliggjort. Endvidere er der risiko for, at revisor inkriminerer ledelsen i forsøget på at opnå tilstrækkelig og egnet revisionsbevis, hvilket kan føre til tab af fortrolighed og åbenhed mellem ledelsen og revisor.³⁴

3.4.7.2 Overvejelser af besvigelsesrisikofaktorer

Besvigelsesrisikofaktorer har i RS 240 (ajourført) fået en langt mere fremtrædende plads set i forhold til den gamle RS 240. Det fremgår af afsnit 48 i RS 240 (ajourført), at revisor ved opnåelse af forståelse af virksomheden og dens omgivelser herunder dens interne kontrol skal overveje, om der er tegn på, at den indhentede information tyder på tilstedeværelsen af besvigelsesrisikofaktorer. Besvigelsesrisikofaktorer er endvidere blevet mere fremtrædende i RS 240 (ajourført) sammenlignet med RS 240. Det fremgår af afsnit 34 i RS 240, at et incitament eller et ”middel” kan skabe besvigelsesrisikofaktorer. Der er sket en yderligere kobling i RS 240 (ajourført), hvor det fremgår af afsnit 51, at de illustrative risikofaktorer er klassificeret efter de 3 betingelser, der normalt er til stede ved besvigelser, og disse er: ”Et incitament eller

³⁴ Lars Kiertzner (2) – side 48.

pres til at begå besvigelser, en erkendt mulighed for at begå besvigelser og en evne til at retfærdiggøre en begået besvigelse.”³⁵

Revisor skal lave en professionel bedømmelse af hvilke besvigelserisikofaktorer, der er til stede i den pågældende virksomhed, og hvorvidt de skal medregnes i revisors risikovurdering for væsentlig fejlinformation.

Der er i bilag 1 i RS 240 (ajourført) oplistet en række eksempler på mulige besvigelserisikofaktorer, som kan være til stede i virksomheden. Revisor skal her være opmærksom på, at besvigelserisikofaktorerne ikke er lige væsentlige for alle virksomheder samtidig med, at der kan være besvigelserisikofaktorer, som ikke er oplistet i bilaget, som kan have indflydelse på virksomheden.

Ligeledes skal revisor være opmærksom på virksomhedens størrelse, kompleksitet og ejerskab. Revisor vil f.eks. i større virksomheder overveje faktorer, som begrænser den daglige ledelses mulighed for uetisk adfærd. Det ville naturligt være den øverste ledelses og den interne revisions effektivitet samt, at der eksisterer og bliver overholdt et formelt adfærdskodeks.

Standarden fremhæver endeligt, at det for små virksomheder kan være meget svært at påpege nogle konkrete besvigelserisikofaktorer, da det kan være tilfældet, at der ikke eksisterer nogen egentlig intern kontrol eller nedskrevne retningslinier. Der kan imidlertid eksistere en mere uformel kultur, hvor der lægges vægt på betydningen af integriteten og etisk adfærd via mundtlig kommunikation.

3.4.7.3 Overvejelser af udsædvanlige eller uventede relationer ved udførelsen af analytiske handlinger og overvejelser af anden information

Det er fremhævet i afsnit 53 i RS 240 (ajourført), at revisor skal udføre analytiske handlinger for at opnå en forståelse af virksomheden og dens omgivelser. Vi er af den opfattelse, at der er tale om en skærpelse i forhold til RS 240, idet revisor bliver pålagt at udføre analytiske handlinger, som ikke tidligere var krævet. Det fremgår ikke direkte af RS 240, at revisor skal fore-

³⁵ RS 240 (ajourført) afsnit 51.

tage analytiske handlinger som substansrevision. Det er kun fremhævet, at revisor skal foretage substanshandlinger i et omfang, der reducerer opdagelsesrisikoen til et acceptabelt lavt niveau. Det er belyst i afsnit 54 i RS 240 (ajourført), hvordan det er påtænkt, at revisor skal reagere, når denne foretager analytiske handlinger i revisionen. Her bliver det præciseret, at analytiske handlinger kan være nyttige til at identificere uventede nøgletal og udviklingstendenser. Er det tilfældet, at der eksisterer en uoverensstemmelse mellem forventninger og de faktiske værdier, skal revisor overveje risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

3.4.7.4 Anden information

I afsnit 55 fremhæves det, at revisor skal være opmærksom på anden information, som kunne indikere risici for væsentlig fejlinformation. Dette kan karakteriseres som en form for opsamlingsbestemmelse eller generalklausul, hvor hensigten må være, at revisor altid skal være opmærksom på problemområder gennem hele revision. Der er endvidere i afsnit 56 henført til drøftelser i revisionsteamet, processerne omkring klientaccept og erfaring som muligheder på steder, hvor disse informationer kan opnås. Dette afsnit må ses som en præcisering af revisors ansvar.

3.4.8 Identifikation og vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser

RS 240 (ajourført) er blevet opdateret, så den nu er bragt i overensstemmelse med kernestandarderne RS 315, RS 330 og RS 500. Det betyder, at RS 240 (ajourført) i nogle sammenhænge bliver en detaljering af kernestandarderne. Dette er fremhævet i afsnit 57, hvor revisor skal vurdere risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser ved identifikation og vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation på regnskabsniveau og revisionsmålsniveau for transaktionstyper, balanceposter og præsentation. Revisor skal specielt være opmærksom på virksomhedens tilknyttede kontroller og vurdere hvorvidt, disse er implementeret.

Af afsnit 58 fremgår det, at revisor skal anlægge et professionelt skøn ved vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation, og at:

- Revisor skal identificere besvigelserisici gennem inddragelse af information, som er opnået gennem risikovurderingshandling, og overveje transaktionstyper, præsentation og balanceposter i regnskabet,
- revisor skal relatere de vurderede besvigelserisici til, hvad der kan gå galt på revisionsmålsniveau, og
- revisor skal overveje den forventelige størrelse af den mulige fejlinformation og vurdere risikoen for, at fejlinformationen kan resultere i yderligere fejlinformation og risikoen herfor.

Disse handlinger må ses som en præcisering af revisors ansvar, hvilket skal begrundes med, at revisor også tidligere skulle opnå en forståelse af virksomheden og risiciene for væsentlig fejlinformation, men med indførelsen af kernestandarderne og RS 240 (ajourført) er denne regulering blevet yderligere detaljeret.

I afsnit 59 forekommer endvidere en uddybning af vigtigheden af, at revisor opnår en forståelse af virksomhedens interne kontroller samt, at denne viden kan være med til at identificere besvigelserisikofaktorer i virksomheden. Dette afsnit er ikke nyt i forhold til RS 240, idet et lignende afsnit kan ses i RS 240 afsnit 25, hvor der ligeledes redegøres for vigtigheden af, at revisor opnår en forståelse af virksomhedens interne kontroller med nogenlunde samme argumenter.

Et helt nyt tiltag i RS 240 (ajourført) fremgår af afsnit 60. Her redegøres der for, at indregning af indtægter sædvanligvis vil være et besvigelserisikoområde. Dette begrundes med, at regnskabsmanipulation ofte sker som følge af en overvurdering af indtægter eller for tidlig indregning af indtægter. Derfor skal revisor sædvanligvis antage, at indregning af indtægter er et område med fare for besvigelser. Det er ligeledes krævet, at revisor dokumenterer årsagen, hvis denne ikke finder indregning af indtægter som en risiko for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, hvilket fremgår af afsnit 110 i RS 240 (ajourført).

Der må altså være tale om en skærpelse i afsnit 60 set i forhold til tidligere. Dette må ses i lyset af, at revisor er nødt til foretage passende revisionshandlinger til at afdække, hvorvidt postering af virksomhedens indtægter er sket i overensstemmelse med virksomhedens regnskabsramme, hvilket i Danmark er ÅRL eller IFRS. Er dette ikke sket, og har revisor ikke dokumenteret årsagen hertil, vil årsrapporten ikke være revideret efter RS 240 (ajourført).

Der er i bilag to givet eksempler på revisionshandlinger i forbindelse indregning af indtægter.

3.4.9 Reaktioner på risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser

Ligesom flere af de tidligere afsnit er afsnit 61 en opdatering af RS 240, så den harmonerer med kernestandarderne. Der er i dette afsnit specielt fokus på, at art, den tidsmæssige placering og omfang af revisors handlinger er i overensstemmelse med de vurderede risici på revisionsmålsniveau, der nærmere er beskrevet i RS 330. Samtidig skal der fastlægges generelle reaktioner for de vurderede risici for væsentlig fejlinformation på regnskabsniveau. Der eksisterer også i standarden en direkte reference til RS 330 i afsnit 62.

Der findes i afsnit 63 en opremsning af punkter, der dikterer revisors handlinger overfor risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, ligesom det er tilfældet i afsnit 58. Disse punkter er følgende:

- Der skal være en øget professionel skepsis gennem hele revisionen med en generel effekt på revisionens udførelse.
- Revisor skal reagere på identificerede risici på revisionsmålsniveau gennem arten, den tidsmæssige placering og omfanget af revisionshandlinger, der skal udføres.
- Revisor skal reagere på identificerede risici for væsentlig fejlinformation, der involverer den daglige ledelses tilsidesættelse af kontroller.

Finder revisor, at der er risiko for fejlinformation som følge af besvigelser, giver afsnit 64 eksempler på, hvordan revisor kan adressere denne risiko, hvilket er gennem øget opmærksomhed gennem udvælgelse af arten og omfanget af den nødvendige dokumentation, der un-

dersøges for at understøtte væsentlige transaktioner. Herudover kan det være nødvendigt at underbygge den daglige ledelses forklaringer eller udtalelser om væsentlige forhold.

Det fremgår af afsnit 65, at revisor kan konkludere, at det ikke er praktisk muligt at udforme tilstrækkelige revisionshandlinger til at adressere risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Der refereres her til afsnit 89 omkring utilstrækkeligt revisionsbevis og afsnit 103 om revisors manglende mulighed for at fortsætte revisionen.

Afsnit 66 fremhæver de generelle reaktioner, som revisor skal foretage i forbindelse med risici for væsentligt fejlinformation som følge af besvigelser på regnskabsniveau. Generelle risici på regnskabsniveau og mulige reaktioner kan ses i nedenstående figur.

Generel Risikofaktor	Mulige generelle reaktioner
Going concern problemer	Bemanding, kval.sikr.gennemgang
Køb eller salg af aktiviteter	Bemanding, specialist, tilsyn
Væsentlige transaktioner med nærtstående parter	Bemanding, skepsis, tilsyn
Manglende regnskabsmæssige færdigheder	Status-substanshandling
Svagheder i intern kontrol	Skepsis, tilsyn, uforudsigelighed
Nyt it-system	Bemanding, tilsyn
Væsentlige reguleringer/rettelser af fejl ved status	Skepsis, uforudsigelighed, tilsyn
Nye regnskabsregler	Bemanding, status-substanshandling
Væsentlige regnskabsmæssige skøn	Bemanding, status-substanshandling
Udestående retssager og eventualforpligtelser	Bemanding, specialist, tilsyn

Figur 4 - Eksempel på generelle risici for væsentlig fejlinformation på regnskabsniveau og generelle reaktioner herpå³⁶

Det kan naturligvis diskuteres hvilke generelle risici, der er mest interessante set i et besvigel-sesperspektiv. Vi er af den opfattelse, at de fleste generelle risici på regnskabsniveau kan resultere i væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Drager vi en parallel til RS 240 (ajourført), er det specielt tilsidesættelse af interne kontroller, væsentlige reguleringer og rettelser af fejl ved status og væsentlige regnskabsmæssige skøn, der kan medføre betydelige risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. I henhold til transaktioner med nærtstående parter, kan der også drages en parallel til Enron, da det var igennem transaktioner med SPE'erne, at Enron gennemførte den største del af deres regnskabsmanipulation.

³⁶ Lars Kiertzner – side 110.

Revisor skal i denne forbindelse:

- overveje udpegningen af og tilsynet med personalet,
- overveje virksomhedens anvendte regnskabspraksis, og
- indarbejde et element af uforudsigelighed i udvælgelsen af arten, den tidsmæssige placering og omfanget af revisionshandling.

Disse punkter bliver behandlet i de efterfølgende 3 afsnit i RS 240 (ajourført).

Afsnit 67 omhandler udpegningen af det rigtige personale i revisionsteamet. Det fremgår, at risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser skal modsvares af evnerne hos det personale, som har ansvaret for revisionen. Det foreslås, at revisor kan udpege yderligere personer med ekspertviden inden for IT og besvigelser eller udpege mere erfarne personer til opgaven, hvis dette er krævet.

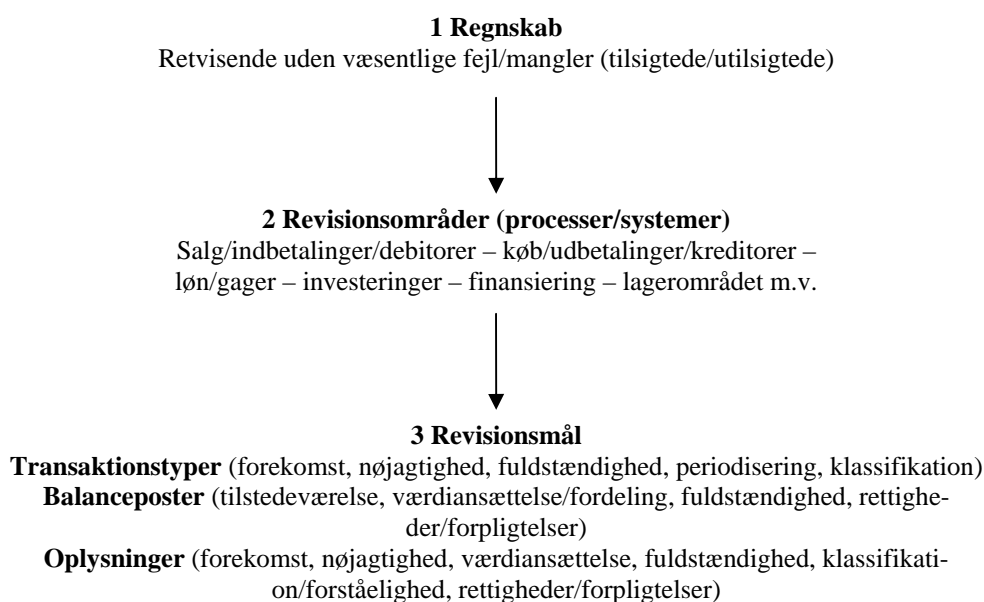
Afsnit 68 påpeger, at revisor skal overveje ledelsens regnskabspraksis herunder specielt subjektive målinger og komplekse transaktioner. Revisor skal endvidere vurdere, om denne regnskabspraksis kan indikere regnskabsmanipulation og ledelsens bestræbelser på at styre indtjeningen.

Afsnit 69 omhandler, hvordan revisor skal indarbejde et element af uforudsigelighed i sin revision. Dette skal forhindre, at medarbejdere, som kender til den normale revisionsproces, har mulighed for at kunne skjule regnskabsmanipulation for revisor. Derfor skal arten, den tidsmæssige placering og omfanget af revisionen have et element af uforudsigelighed. Det kan f.eks. være at udføre substanshandling på poster, som normalt ikke testes, eller at foretage uanmeldte revisionsbesøg. Dette er også tidligere set under afsnittet vedrørende drøftelser i revisionsteamet.

Afsnit 67 og 68 må ses som værende en præcisering, da det kun er angivet, at revisor skal overveje punkterne, men med hensyn til at indarbejde et element af uforudsigelighed, er dette et krav, hvilket må betegnes som direkte skærpelse.

Efterfølgende bliver det i afsnit 70-73 klarlagt, hvilke overvejelser revisor kan gøre sig i forbindelse med revisionshandlinger som reaktion på risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser på revisionsmålsniveau.

Revisionsmålene er nærmere defineret i RS 500. Det fremgår af afsnit 16 i RS 500, at revisor for transaktionstyper, balanceposter samt præsentation og oplysning skal benytte revisionsmål, der er tilstrækkeligt detaljerede til at danne grundlag for vurderingen af risici for væsentlig fejlinformation, hvilket også fremgår af nedenstående figur.

Figur 5 - Målniveauer i revision - regnskab, revisionsområder og revisionsmål³⁷

Afsnit 70 tager som tidligere nævnt udgangspunkt i RS 330 vedrørende arten, den tidsmæssige placering og omfanget af revisionshandlinger. Afsnittet deles endvidere op i forskellige underpunkter, hvor der i underpunkterne gives eksempler på, hvordan revisor kan ændre arten, den tidsmæssige placering og omfanget af sine revisionshandlinger.

Arten

Vedrørende arten fremhæves det, at det kan være påkrævet at ændre arten af revisionshandlinger. Dette kan ske i tilfælde, hvor den daglige ledelse er under pres for at opfylde indtje-

³⁷ Lars Kiertzner – side 111.

ningsforventninger. Her kan være en forhøjet risiko for, at ledelsen oppuster periodens salg. Har revisor mistanke om dette, vil det være gavnligt at indhente eksterne bekræftelser på, at aftaler faktisk er indgået samt eventuelt supplere med forespørgsler til medarbejdere uden for regnskabsfunktionen.

Den tidsmæssige placering

Det kan være krævet at ændre den tidsmæssige placering af substanshandlingerne. Revisor kan i revisionsprocessen erfare, at et egnet revisionsbevis kun kan indhentes ved at udføre substanstest ved eller tæt på periodens afslutning for at kunne adressere risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

Omfanget

Omfanget af de valgte revisionshandlinger afspejler vurderingen af risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Det bliver foreslået at øge en mulig stikprøvestørrelse, udføre analytiske handlinger på et mere detaljeret niveau samt indhente revisorer med ekspertviden indenfor det pågældende område.

Der gives ligeledes i afsnit 71 og 72 eksempler på mulige områder, hvor revisor kan opdage risici for væsentlig fejlinformation, og hvilke overvejelser denne kan gøre sig.

Det er ikke vores opfattelse, at det er sket nogen skærpelse i forhold til RS 240, hvad angår revisionshandlinger som reaktion på risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser på revisionsmålsniveau. Vi ser i RS 240 i afsnit 41, at under andre omstændigheder kan det være nødvendigt at ændre arten, omfanget og den tidsmæssige placering af substanshandlingerne for at adressere besvigelserisikofaktorer. Selvom der er tale om risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser i RS 240 (ajourført) og besvigelserisikofaktorer i den gamle RS 240, mener vi ikke, at forskellen er væsentlig, og derfor ser vi afsnittene som en præcisering i forhold til før. Samtidigt må det siges, at betydningen må have en begrænset effekt.

3.4.9.1 Revisionshandlinger som reaktion på den daglige ledelses tilsidesættelse af kontroller

Dette delafsnit i kapitlet reaktioner på risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, har en meget fremtrædende plads i RS 240 (ajourført), og man kan kun spørge sig selv, hvorfor det ikke har fået sit eget kapitel, da det endvidere bliver delt op i 3 underafsnit betegnet posteringer og andre justeringer, regnskabsmæssig skøn og forretningsmæssig begrundelse. Det er efter vores mening med til at gøre standarden en smule uoverskueligt, da afsnittet bliver yderligere delt op, men stadig henfører til kapitlet reaktioner på risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

Det fremgår af afsnit 74 i RS 240 (ajourført), at den daglige ledelse har en særlig position i virksomheden, der øger muligheden for, at den daglige ledelse kan manipulere med regnskabsmaterialet. Dette skal ses i lyset af, at ledelsen direkte eller indirekte har adgang regnskabsmaterialet og herigennem kan tillade, at regnskabet bliver udarbejdet indeholdende besvigelser. Derfor er der altid en betydelig risiko for, at den daglige ledelse tilsidesætter kontroller. For at adressere denne betydelige risiko omhandler afsnittene 76-82 de krævede revisionshandlinger som reaktion på risikoen for den daglige ledelses tilsidesættelse af kontroller. Revisor skal imidlertid overveje, om det er påkrævet at udføre yderligere revisionshandlinger end de, der er nævnt i afsnittene.

Afsnit 76 opremser de revisionshandlinger, som revisor skal foretage som reaktion på risikoen for ledelsens tilsidesættelse af kontroller. Revisor skal:

- ”Efterprøve, om posteringer i finansbogholderiet og andre justeringer, der er foretaget som led i udarbejdelsen af regnskabet, er passende,
- gennemgå regnskabsmæssige skøn for skævhed, der kunne resultere i væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, og
- opnå en forståelse for den forretningsmæssige begrundelse for betydelige transaktioner, som revisor bliver opmærksom på ligger udenfor virksomhedens drift, eller som på anden måde forekommer at være usædvanlige efter revisors forståelse af virksomheden og dens omgivelser.”

Punkterne bliver efterfølgende behandlet mere gennemgående i de kommende afsnit i RS 240 (ajourført).

3.4.9.2 Posterings og andre justeringer

Det fremgår af afsnit 77, at fejlinformation i regnskabet som følge af besvigelser typisk involverer manipulation af regnskabsaflæggelsesprocesserne ved registrering af ikke godkendte posterings. Revisor må derfor ved udførelse af sine revisionshandlinger sørge for at efterprøve pålideligheden af posteringsene, og opnå en forståelse af virksomhedens regnskabsaflæggelsesproces herunder kontroller med posterings og andre justeringer. Revisor skal herudover lave en kontrolvurdering med hensyn til posterings og justeringer for at opnå sikkerhed for, at kontrollerne er korrekt implementeret. Revisor skal forespørge virksomhedens personale, der har indflydelse på regnskabsaflæggelsen om usædvanlig aktivitet ved behandling af posterings og andre justeringer. Endeligt skal revisor fastlægge tidspunktet for undersøgelsen samt identificere og udvælge posterings og justeringer til nærmere undersøgelse.

Afsnit 78 klarlægger nærmere hvilke overvejelser, revisor skal gøre sig i forbindelse med at identificere og udvælge posterings og justeringer til undersøgelse samt ved fastlæggelse af en metode, der er anvendelig for at opnå egnet og tilstrækkeligt revisionsbevis:

- Revisor skal vurdere risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser herunder tilstedeværelsen af besvigelserisikofaktorer og anden information, som er kommet til revisors opmærksomhed vedrørende posterings og justeringer.
- Implementerede kontroller vedrørende posterings og justeringer kan reducere det nødvendige omfang af substanshandlinger under forudsætning af, at revisor har sikret sig kontrollernes funktionalitet.
- Revisor skal være opmærksom på, ved indhentelse af egnet og tilstrækkeligt revisionsbevis, at posterings og justeringer ikke altid findes i manuelle former men i nogle tilfælde kun i elektroniske former.
- Upassende posterings og andre justeringer har ofte nogle særlige karakteristika. Disse karakteristika kan omfatte posterings, der er fortaget på irrelevante, usædvanlige eller

sjældent benyttede konti og udført at personer, der normalt ikke har tilknytning til virksomhedens posterings. Herudover kan posterings ligge usædvanlig tæt op af virksomhedens regnskabsafslutning og uden nogen form for forklaring og beskrivelse.

- Upassende posterings og justerings kan ske på konti, hvis art indeholder komplekse transaktioner eller indeholder betydelige skøn og afslutningsposterings. Herudover kan der være tale om konti, der tidligere har været udsat for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

Der bliver afslutningsvist i afsnit 79 henvist til, at det er revisors professionelle dømmekraft, der skal klarlægge arten, den tidsmæssige placering og omfanget af revisionshandlinger ved test af posterings og andre justerings, idet regnskabsmanipulerede posterings og justerings normalt udføres sidst i en regnskabsperiode. Derfor udvælger revisor normalt posterings og andre justerings i denne periode samtidig med, at revisor overvejer, om der skal udføres revisionshandlinger over hele perioden for at adressere risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser vedrørende posterings og justerings.

3.4.9.3 Regnskabsmæssige skøn

Afsnittene 80 og 81 i RS 240 (ajourført) fastslår, at den daglige ledelse har ansvaret for at foretage vurderings og forudsætninger, der påvirker væsentlige regnskabsmæssige skøn. Her fremgår det, at regnskabsmanipulation ofte sker gennem bevidst fejlagtige regnskabsmæssige skøn. Derfor skal revisor i forbindelse med sin revision af regnskabsmæssige skøn overveje følgende punkter:

- Revisor skal overveje om forskelle mellem de skøn, der understøttes af revisionsbevis, og de skøn, der er inkluderet i regnskabet, differentierer. Er det tilfældet at skønnene differentierer, skal de revurderes under et.
- Revisor skal herudover udføre en bagudrettet gennemgang af de regnskabsmæssige skøn, der er fortaget i de tidligere regnskabsperioder, for at undersøge om der findes skævheder i den daglige ledelses vurderings.

Det fremgår som afslutning på afsnittet vedrørende regnskabsmæssige skøn i afsnit 81, at hvis revisor identificerer en mulig skævhed ved den daglige ledelses regnskabsmæssige skøn, skal revisor vurdere, om denne skævhed kan medføre en risiko for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Herunder om den daglige ledelse gennem regnskabsmæssige skøn bevidst forsøger at føre regnskabsbrugerne bag lyset.

3.4.9.4 Forretningsmæssig begrundelse for betydelige transaktioner

Det fremgår af afsnit 82, at revisor skal opnå en forståelse for den forretningsmæssige begrundelse for betydelige transaktioner, som ligger udenfor virksomhedens normale drift, eller som på anden måde virker usædvanlig gennem revisors forståelse af virksomheden. Formålet med dette er, at overveje om transaktioner kan være iværksat for at fremkalde regnskabsmanipulation eller for at skjule misbrug af aktiver. Revisor skal overveje følgende ved opnåelsen af en sådan forståelse:

- Hvorvidt sådanne transaktioner forekommer unødvendig komplekse.
- Om den daglige ledelse har drøftet arten og den regnskabsmæssige behandling af sådanne transaktioner med virksomhedens øverste ledelse, og om der foreligger den nødvendige dokumentation.
- Om den daglige ledelse lægger mere vægt på behovet for en bestemt regnskabsmæssig behandling end på transaktionernes økonomiske påvirkning.
- Hvorvidt transaktioner, der involverer ikke-konsoliderede nærtstående parter, er blevet godkendt af den øverste ledelse.
- Om transaktioner involverer ukendte nærtstående parter eller parter, der ikke har nogen økonomisk kapacitet til at understøtte transaktionen uden hjælp fra den virksomhed, der revideres.

Overordnet for kapitlet kan der ikke ske en direkte sammenligning mellem RS 240 (ajourført) og den gamle RS 240. Dette skal ses i lyset af, at det ovenstående afsnit ikke eksisterer i den gamle RS 240. Skal der drages en parallel til RS 240 kan der henføres til afsnit 41, som meget overordnet skriver, at revisor under nogle omstændigheder kan være nødt til at ændre arten,

den tidsmæssige placering og omfanget af revisionen, for at adressere de besvigelsesrisikofaktorer, der er til stede.

Der eksisterer ingen tvivl om, at der er sket en klar skærpelse og præcisering af revisors pligter i forbindelse med risikoen for den daglige ledelses tilsidesættelse af kontroller.

Det må begrundes igennem, at der ikke tidligere har været så stort fokus på ledelsen tilsidesættelse af kontroller. Det er imidlertid lidt forskelligt, i hvilken grad de forskellige tiltag kan henføres til præciseringer eller skærper efter vores opfattelse. Med hensyn til posteringer og andre justeringer skulle revisor sikre sig pålideligheden af registreringerne og opnå en forståelse for regnskabsaflæggelsen samtidigt med, at personalet skulle spørges, hvorvidt de kendte til usædvanlige transaktioner. Der er efter vores opfattelse tale om nogle klare skærper, da det direkte fremgår af RS 240 (ajourført), at revisor skal lave disse forespørgsler. Med hensyn til regnskabsmæssige skøn, fremgik det, at revisor skulle overveje, om der var forskel mellem skøn, der bedst understøttes af revisionsbevis, og de skøn der var indeholdt i regnskabet. Samtidigt skulle revisor lave en bagudrettet gennemgang af ledelsens vurderinger. Det er vores opfattelse, at der i det første punkt er tale om en præcisering, da revisor kun skal overveje det og, at sidste punkt er en skærpelse, da det er en betingelse. Ligeledes er der ved forretningsmæssig begrundelse for betydelige transaktioner tale om, at revisor skal opnå en forståelse. Her må der igen være tale om en skærpelse, da det er et nyt krav. Det kan endvidere tilføjes, at Enron muligvis har haft en rolle i fastlæggelse af de områder, revisor skal overveje i forbindelse med forretningsmæssig begrundelse for betydelige transaktioner. Vi tænker i denne sammenhæng på transaktioner med ikke-konsoliderede nærtstående parter, som er blevet godkendt af den øverste ledelse, og om transaktioner involverer ukendte nærtstående parter eller parter, der ikke har nogen økonomisk kapacitet til at understøtte transaktionen uden hjælp fra den virksomhed, der revideres. Den væsentligste metode til regnskabsmanipulation i Enron var nemlig transaktioner med SPE'erne, der ikke havde nogen forretningsmæssig begrundelse og disse SPE'er havde den fordel, at de ikke var nødvendige at konsolidere i regnskabet.

3.4.10 Vurdering af revisionsbevis

Afsnit 83 i RS 240 (ajourført) begynder med en reference til RS 330 omkring vurdering af revisionsbevis. Revisor skal vurdere, hvorvidt risiciene for væsentlig fejlinformation på revisionsmålsniveau er passende. Vurderingen skal give revisor en fornemmelse af, hvorvidt der er behov for at udføre yderligere eller andre revisionshandlinger. Revisor skal i denne vurdering forholde sig til, om der har været tilstrækkelig kommunikation i opgaveteamet omkring forhold, der kan påpege risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Afsnit 84 påpeger, at revisionen er en iterativ proces, hvor revisor konstant skal sikre sig, at revisionsbevis indhentet tidligere i regnskabsperioden stadig er gældende, da revisor kan komme i forbindelse med oplysninger, som kan ændre denne opfattelse.

Det er fremhævet i afsnit 85, at revisor skal overveje, hvorvidt der er indikationer af en hidtil uopdaget risiko for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, ved udførelsen af analytiske handlinger tæt på eller ved slutningen af revisionen. Der bliver i afsnittet igen henført til, at usædvanlige relationer, der involverer indtægter eller indkomster ved årets afslutning, er særligt betydningsfulde ved overvejelse af risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

I afsnit 86 er det ligeledes fremhævet, at hvis revisor identificerer en fejlinformation, skal revisor overveje, om denne kan indikere besvigelser. Foreligger en sådan indikation, skal revisor overveje fejlinformationens betydning herunder troværdigheden af den daglige ledelses udtalelser.

Afsnit 87 fastslår, at revisor ikke kan anse et tilfælde af besvigelser som et isoleret tilfælde. Revisor skal herunder overveje om identificeret fejlinformation kan indikere, at der er større risici for væsentlig fejlinformation på bestemte lokaliteter.

Afsnit 88 fremhæver, at revisor skal vurdere betydningen af besvigelser selvom, at denne ikke indebærer væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Dette skal specielt ses i lyset af de involverede personers organisatoriske placering i virksomheden. Derfor skal revisor være specielt opmærksom, hvis der er tale om, at besvigelsen er begået af en person, som befinder

sig på et højere ledelsesniveau. Her bliver revisor nødt til at overveje den daglige ledelses integritet samt tidligere opnåede revisionsbevis.

Afslutningsvist er det fremhævet i afsnit 89, at revisor skal vurdere betydningen af, at revisor ikke kan bedømme, hvorvidt regnskabet er behæftet ved væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, der påvirker påtegningen efter RS 700.

Sammenholder vi afsnittet omkring vurdering af revisionsbevis med RS 240, ses det, at RS 240 ikke har noget overordnet afsnit, der omhandler vurdering af revisionsbevis. Dog handler afsnittene 42 – 48 om, hvordan revisor skal reagere, hvis der findes indikationer på fejlinformation, hvilket betyder, at kapitlerne om ”handlinger, når omstændighederne indikerer mulig fejlinformation”, ”overvejelser af, om en identificeret fejlinformation kan indikere besvigelser” og ”vurdering af stillingtagen til fejlinformation og indflydelse på revisionspåtegningen” er blevet fjernet, hvilket formodes at være sket for at skabe klarhed.

Det er vores opfattelse, at der ikke findes nogen væsentlig forskel mellem de to standarder på dette område. Selve detailreguleringen er en smule anderledes, men ikke noget som vi tillægger speciel betydning. Der er altså efter vores opfattelse tale om en præcisering.

3.4.11 Den daglige ledelses udtalelser

Det fremgår af afsnit 90 i RS 240 (ajourført), at revisor skal indhente skriftlige udtalelser fra ledelsen vedrørende, at:

- Den anerkender sit ansvar for udformning og implementering af intern kontrol, der er udformet for at forebygge og opdage besvigelser,
- den har givet revisor information omkring oplysning om resultaterne af sin vurdering af risikoen for, at regnskabet kan indeholde væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser,
- ledelsen har oplyst revisor om sit kendskab til besvigelser eller formodninger om besvigelser, som påvirker virksomheden, og som vedrører

1. den daglige ledelse,
 2. medarbejdere, der har væsentlige roller i intern kontrol, eller
 3. andre, hvor besvigelsen kunne have en væsentlig effekt på regnskabet, og
- ledelsen har givet revisor information om sin viden om enhver påstand om besvigelser eller mistanke herom, der vedrører virksomhedens regnskab, og som er meddelt af medarbejdere, tidligere medarbejdere, analytikere, regulatorer eller andre.

Afsnittene 91 og 92 omtaler i detaljer, hvorfor det er vigtigt, at revisor indhenter den daglige ledelses udtalelser, og refererer herigennem til RS 580 omhandlende ledelsens udtalelser.

Sammenholdt med den gamle RS 240, eksisterer der ikke nogen betydelig forskel mellem de to standarder. De tre første punkter i RS 240 (ajourført) kan ligeledes findes i RS 240, med næsten den samme ordstilling. Dog er der i punkt tre indført, at det vedrører den daglige ledelse, medarbejdere, der har væsentlige roller i intern kontrol, eller andre, hvor besvigelser kunne have en væsentlig effekt på regnskabet.

Det fremgår dog som noget nyt, at ledelsen skal give revisor oplysning om enhver påstand eller mistanke om besvigelser, som vedrører virksomhedens regnskab. Det kan selvfølgelig diskuteres, hvori forskellen reelt ligger mellem punkt tre og fire i RS 240 (ajourført), da ledelsen må have en formodning vedrørende besvigelser, hvis virksomheden har viden om en påstand eller mistanke herom. Der ligger dog en lille forskel i gruppen af personer som er involveret i de to punkter, idet også tidligere medarbejdere er indeholdt i punkt fire.

Ud fra det ovenstående må ledelsens udtalelser i RS 240 (ajourført) ses som en præcisering, hvilket begrundes med, at det også tidligere måtte ses som værende rimeligt, at ledelsen gav revisor besked, hvis ledelsen havde fået kendskab til besvigelser gennem medarbejdere, og andre relevante personer.

3.4.12 Kommunikation med den øverste ledelse og den daglige ledelse

Det fremgår af afsnit 93, at hvis revisor identificerer en besvigelse eller har opnået information, der indikerer, at en besvigelse kan eksistere, skal revisor hurtigst muligt meddele dette til det rette ledelsesniveau. Afsnit 94 omhandler, hvordan revisor skal reagere, når denne har

opnået bevis for besvigelser. Her skal ledelsesniveauet, som er mindst et niveau over de involverede personer, informeres. I afsnit 95 fremgår det, at revisor hurtigst muligt skal meddele den øverste ledelse, når revisor har opdaget besvigelser der involverer:

- Den daglige ledelse,
- medarbejdere med væsentlige roller i den interne kontrol, eller
- andre, hvor besvigelsen resulterer i væsentlige fejlinformationer i regnskabet.

Afsnit 96 klarlægger, at kommunikationen til den øverste ledelse kan ske både mundtligt og skriftligt. Der refereres yderligere til afsnit RS 260 ”kommunikation af revisionsmæssige forhold til virksomhedens øverste ledelse”.

Af afsnit 97 fremgår det, at revisor skal overveje at søge juridisk bistand, hvis den daglige ledelses eller den øverste ledelses integritet eller ærlighed betvivles.

Afsnit 98 klarlægger, at revisors kommunikation med den øverste ledelse vedrørende besvigelser begået af medarbejdere ud over den daglige ledelse fastsættes på et tidligt stadie af revisionen.

Det fremhæves i afsnit 99, at revisor hurtigst muligt skal gøre den daglige ledelse og den øverste ledelse opmærksomme på væsentlige svagheder i den interne kontrol med henblik på at forebygge og opdage besvigelser.

Afsnit 100 fastslår, at når revisor identificerer en risiko for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, og den daglige ledelse ikke har adresseret denne risiko med de nødvendige kontroller, skal dette meddeles den øverste ledelse jf. RS 260.

Revisor skal endvidere efter afsnit 101 overveje, om der i relation til besvigelser eksisterer yderligere forhold, som skal drøftes med den øverste ledelse. Sådanne forhold kan omfatte:

- Overvejelser af arten, omfanget og hyppigheden af den daglige ledelses vurdering af kontroller med henblik på at forebygge og opdage besvigelser.

- Et svigt ved, at den daglige ledelse ikke adresserer identificerede og væsentlige svagheder i den interne kontrol.
- Revisors vurdering af virksomhedens kontrolmiljø, inklusive spørgsmål vedrørende den daglige ledelses kompetence og integritet.
- Den daglige ledelses handlinger, der kan indikere regnskabsmanipulation.
- Overvejelser om, hvorvidt godkendelser af transaktioner, der synes at ligge uden for sædvanlig drift, er fyldestgørende og fuldstændige.

Sammenfattet kan det siges, at der ikke er sket nogen egentlige skærper i kapitlet i RS 240 (ajourført) i forhold til den gamle RS 240. kapitlet omkring kommunikation med den øverste ledelse i RS 240 (ajourført) er en sammenkobling af flere forskellige kapitler i RS 240, der består af kapitel 56 omkring kommunikation, kapitel 62 vedrørende meddelelse til den daglige ledelse og den øverste ledelse som følge af besvigelser og kapitlet 65 om meddelelse om væsentlige svagheder i den interne kontrol.

Afsnittet vedrørende fejlinformationer som følge af fejl i RS 240 er naturligvis ikke medtaget i RS 240 (ajourført) som følge af, at den kun omhandler besvigelser.

Grunden til denne sammenkobling af de forskellige små afsnit i et stort afsnit må være et forsøg på at gøre standarden mere overskuelig, hvilket også tidligere skete under revisionsbevis. Endvidere kan det siges, at der er mere fokus på, at revisor skal reagere hurtigt. Det fremgår af afsnit 93, 95 og 99, at meddelelse skal ske hurtigst muligt, hvor det i den gamle RS 240 skulle ske rettidigt, hvilket er mere udefinerbart. Så der er altså tale om en præcisering i dette tilfælde. Der er også tale om en præcisering i afsnit 95, hvor det fastslås, at der skal gives meddelelse til den øverste ledelse, når de nævnte personer er involveret i besvigelser.

Det er ligeledes præciseret, at rapportering til den øverste ledelse både kan ske mundtligt og skriftligt.

Afsnit 101 må ses som en opsamlingsbestemmelse, som påpeger, at revisor skal være opmærksom på de pågældende punkter gennem revisionen.

3.4.13 Kommunikation med lovgivende og kontrollerende myndigheder

Der findes i afsnit 102 i RS 240 (ajourført), ikke nogen konkrete ændringer i forhold til den gamle RS 240 vedrørende revisors kommunikation med lovgivende myndighed.

3.4.14 Revisor er ikke i stand til at fortsætte opgaven

Kapitlet vedrørende, at revisor ikke er i stand til at fortsætte opgaven i RS 240 (ajourført) er baseret direkte på det gamle afsnit i RS 240. Det findes derfor ikke nogen skærpelser eller egentlige præciseringer.

3.4.15 Dokumentation

Det er fremhævet i afsnit 107, at dokumentationen af revisors forståelse af virksomheden og dens omgivelser samt revisors vurdering af risici for væsentlig fejlinformation skal omfatte:

- De væsentlige beslutninger opnået gennem drøftelser i revisionsteamet, omkring virksomhedens regnskabs sårbarhed over for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, og
- de identificerede og vurderede risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser på regnskabsniveau og revisionsmålsniveau.

Det er ligeledes fremhævet i afsnit 108, at dokumentationen på revisors reaktioner på de vurderede risici for væsentlig fejlinformation skal omfatte:

- De generelle reaktioner på de vurderede risici for væsentlig fejlinformation som en konsekvens af besvigelser på regnskabsniveau samt arten, omfanget og den tidsmæssige placering af revisionshandling og disse handlingers forbindelse med de vurderede risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser på revisionsmålsniveau, og

- revisionshandlingernes resultater, herunder resultaterne af de handlinger, der er udformet for at adressere risikoen for, at den daglige ledelse tilsidesætter kontroller.

Det er ligeledes fremhævet, at revisor i afsnit 109 skal dokumentere kommunikationen om besvigelser til den daglige ledelse, den øverste ledelse, lovgivende myndighed og andre.

Endeligt er det fremhævet i afsnit 110, at når revisor har konkluderet, at anmodningen om, at der er en risiko for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser i relationen til indregning af indtægter, ikke er relevant på grund af opgavens omstændigheder, skal revisor dokumentere begrundelserne for denne konklusion. Kapitlet afsluttes med afsnit 111, hvor revisor skal anvende sin professionelle dømmekraft ved afgørelse af, i hvilken omfang disse forhold dokumenteres.

Sammenholdt med den gamle RS 240, er det tydeligt, at dokumentationskravet i RS 240 (ajourført) er langt mere detaljeret. Dokumentationskravet bliver omtalt i afsnit 49 og 50 i RS 240, hvor der lægges vægt på, at revisor skal dokumentere besvigelserisikofaktorer og dokumentere revisors reaktioner på disse. Herefter bliver der i afsnit 50 refereret til RS 230 "dokumentation", hvor det kræves, at revisor dokumenterer forhold, der er vigtige for at tilvejebringe beviser, som understøtter revisors konklusioner.

Efter vores opfattelse, fremgår det ikke direkte, at der er sket skærpelser i RS 240 (ajourført) i forhold til RS 240 vedrørende dokumentation. Det fremgår dog klart, at revisor nu skal være langt mere systematisk i sin dokumentation og redegøre skriftligt for alle dele af revisionsprocessen, hvor det efter vores opfattelse i den gamle RS 240 er mere op til den enkelte revisor at afgøre, hvor detaljeret denne dokumentation skal være, for at opfylde dokumentationskravet i RS 240. En af årsagerne til dette kan være at forhindre, at revisor springer over nødvendige krav i standarden, altså en manglende tillid hos standardsætterne.

3.5 *Sammenfatning af analyse af RS 240 (ajourført) og RS 240*

Vi ønsker i dette afsnit at lave en sammenfatning af analysen af RS 240 (ajourført) og RS 240.

Det bliver i RS 240 (ajourført) gjort klart, at standarden kun omhandler besvigelser, hvorimod RS 240 både omhandlede besvigelser og fejl. Denne forenkling nåede vi frem til i analysen skyldes, at man ønskede at gøre det klart, at besvigelser var et vigtigt område.

Besvigelsestrekanten bliver introduceret som et nyt værktøj i RS 240 (ajourført) til planlægningen af revisionen, hvor der nu arbejdes med tre begreber, der er til stede, når besvigelser opstår, hvilke er incitament, mulighed og retfærdiggørelse. Tidligere i den gamle RS 240 var der kun nævnt incitament og en mulighed. Der er i denne forbindelse kommet mere fokus på virksomhedskulturen.

I kapitlet vedrørende den øverste ledelses og den daglige ledelses ansvar, fremgik det som en præcisering, at der skulle være fokus på et godt arbejdsmiljø gennem ansættelse af de rigtige medarbejdere, uddannelse, og forfremmelse. Endvidere skulle virksomheden kræve, at medarbejderne periodisk bekræftede deres ansvarsområde, samt reagerede passende på faktisk forekommende besvigelser samt ved mistanker eller beskyldninger om besvigelser.

Et andet område, hvor der sker en differentiering mellem RS 240 (ajourført) og RS 240, i reguleringen af besvigelser i revisionen, er præciseringen af den professionelle skepsis. Den professionelle skepsis ændres fra at være kort og overordnet i RS 240 til at blive fremhævet i afsnit 24 i RS 240 (ajourført), hvor revisor nu skal være skeptisk overfor svar på forespørgsler samtidig med, at ledelsens integritet kan have ændret sig i forhold til tidligere revisioner.

Det fremgår af analysen, at der er sket en betydelig udvidelse af revisors opgave i forhold til drøftelser i revisionsteamet. Set i lyset af den betydelige udvidelse i regulering, nåede vi frem til, at der både var tale om præciseringer og skærper. Skærperne blev introduceret gennem, at revisionen skulle indebære et element af uforudsigelighed samtidig med, at drøftelser i revisionsteamet er blevet en kontinuerlig proces gennem hele revisionen, hvor det før kun var planlægningsdrøftelser. Præciseringerne ses gennem de mange forskellige overvejelser,

som revisor skal gøre sig i forbindelse med drøftelser i revisionsteamet. Herudover bliver det præciseret, at den ansvarlige partner skal deltage i drøftelser og, at informationen skal kommunikeres ud til relevante medarbejdere.

Risikovurderingshandlingerne kommer ind som i nyt kapital i RS 240 (ajourført) og erstatter derfor forespørgsler til ledelsen, drøftelser med den øverste ledelse, revisionsrisiko, iboende risiko og kontrolrisiko og opdagelsesrisiko i den gamle RS 240 for at bringe standarden i overensstemmelse med processtandarderne. Standarderne er i overvejende grad ens, der findes imidlertid nogle forskelle, som vil blive opridset her. Der bliver i højere grad lagt vægt på, hvordan den daglige ledelse kommunikerer med den øverste ledelse omkring væsentlige forhold, og hvordan virksomhedens forretningsmæssige og etiske adfærd bliver kommunikeret til virksomhedens medarbejdere.

Som en skærpelse i forhold til den gamle RS 240 skal revisor i RS 240 (ajourført) rette henvendelse til den interne revision. Forespørgslerne omfatter den interne revisions synspunkter for risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser samtidig med, at revisor skal forespørge andre i virksomheden, hvis de har viden om faktiske besvigelser f.eks. medarbejdere.

Afsnittet vedrørende drøftelser med den øverste ledelse, må ses som værende overvejende ens i de to standarder. En forskel findes dog i, at det er fremhævet, at revisor skal forespørge den øverste ledelse, om dens medlemmer er vidende om faktiske besvigelser, hvilket må ses mere som en skærpelse end en præcisering.

Vedrørende besvigelserisikofaktorer kom det endvidere frem i analysen, at der også her er lagt et større fokus. Det fremgik af den gamle RS 240, at et incitament eller et middel kan skabe besvigelserisikofaktorer. Der blev endvidere sammensat en besvigelsestrekant i RS 240 (ajourført), hvor et incitament eller pres, en mulighed og en selvretfærdiggørelse kunne resultere i besvigelserisikofaktorer. Det vil ikke være rimeligt at tale om en skærpelse eller præcisering, men mere en teoretisk udvikling, der kan hjælpe revisor i at opdage fejlinformation som følge af besvigelser.

I kapitlet omhandlende risikovurderingshandlinger, blev det ligeledes fremhævet, at revisor skal udføre analytiske handlinger i forbindelse risikovurderingshandlinger, da dette kan være en hjælp til at identificere udviklingstendenser og nøgletal. Kravet til, at revisor skal udføre analytiske handlinger i forståelsen af virksomheden, er ikke omtalt i den gamle RS 240. Derfor må vi se dette som en skærpelse.

Som afslutning på kapitlet vedrørende risikovurderingshandlinger blev det fremhævet i en slags opsamlingsbestemmelse, at revisor skal være opmærksom på anden information, som kan indikere risiko for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser gennem revisionen, hvilket, vi mente, skulle fungere som en slags generalklausul. Dette karakteriserede vi som en skærpelse.

Kapitlet vedrørende identifikation og vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser var et resultat af de nye kernestandarder RS 315 og RS 330, idet RS 240 (ajourført) skulle bringes i overensstemmelse hermed. Det bliver fremlagt, at indregning af indtægter sædvanligvis vil være et besvigelserisikoområde. Derfor skal revisor altid være særlig opmærksom på indregning af indtægter og ligeledes dokumentere, hvis denne ikke finder indregning af indtægter som et besvigelserisikoområde. Dette må ses som en klar skærpelse i forhold til den gamle RS 240, da indregning af indtægter ikke tidligere har været karakteriseret som et besvigelserisikoområde.

Der er ligeledes sket en ensretning mellem RS 330 og RS 240 (ajourført), i kapitlet vedrørende revisors reaktioner på risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Kapitlet må ses som værende nyt i forhold til den gamle RS 240, hvilket betyder, at kapitlet overordnet må ses som en skærpelse. Det første område som kapitlet omtaler, er fastlæggelse af revisors generelle reaktioner for at adressere risiciene for væsentlig fejlinformation på regnskabsniveau. Her skal revisor overveje udpegningen af og tilsyn med personalet, overveje virksomhedens regnskabspraksis og endeligt indarbejde et element af uforudsigelighed. De to første punkter så vi som præciseringer, da der kun er tale om vejledninger, men med hensyn til at indarbejde et element af uforudsigelighed, må dette ses som en skærpelse eftersom, at det er noget revisor skal.

Hvad angår revisors revisionshandlinger som reaktion på risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser på revisionsmålsniveau, var vi ikke af den opfattelse, at afsnittet var en skærpelse i henhold til den gamle RS 240, da vi mente, at det var de samme ideer, der lå bag begreberne og derfor mere tale om præcisering vedrørende arten, den tidsmæssige placering og omfanget.

Det sidste afsnit i kapitlet reaktioner på risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, er betegnet revisionshandlinger som reaktion på den daglige ledelses tilsidesættelse af kontroller. Dette afsnit har en meget fremtrædende plads i RS 240 (ajourført), og der findes ikke noget lignende afsnit i den gamle RS 240.

Hovedafsnittet blev delt op i posteringer og andre justeringer, regnskabsmæssig skøn og forretningsmæssige begrundelser for betydelige transaktioner.

Det fremgår som en overordnet indledning, at ledelsen har en særlig adgang til regnskabsmateriale, og derfor er det altid en betydelig risiko, at ledelsen tilsidesætter kontroller.

Som ovenfor anført tages der udgangspunkt i posteringer og justeringer. Her skal revisor sikre sig pålideligheden af registreringerne og opnå en forståelse af virksomhedens regnskabsaf-læggelsesproces. Revisor skal endvidere spørge virksomhedens personale, der har indflydelse på regnskabsaf-læggelsen, om hvorvidt de kender til udsædvanlige transaktioner. Der er her tale om en klar skærpelse, da dette ikke tidligere er set.

I henhold til regnskabsmæssige skøn skal revisor overveje, om der findes en mulig skævhed mellem den daglige ledelses skøn, og de skøn der bedst understøttes af revisionsbevis. Endvidere skal revisor lave en bagudrettet gennemgang af den daglige ledelses skøn i tidligere peri-oder, for at undersøge om der findes skævheder i den daglige ledelses gennemgang. Som vi nåede frem til i analysen, var der i det første punkt tale om en præcisering og i andet punkt en skærpelse.

Af det sidste delafsnit forretningsmæssige begrundelse for betydelige transaktioner, fremgår det, at revisor skal opnå en forståelse for den forretningsmæssige begrundelse for betydelige transaktioner, der ligger udenfor virksomhedens normale drift, eller som på anden måde virker mærkeligt i forhold til revisors forståelse af virksomheden. Som det også fremgik af ana-lysen, var der tale om en skærpelse i afsnittet.

RS 240 (ajourført) indeholder også kapitlet revisionsbevis, hvilket ikke fandtes i den gamle RS 240. Vi nåede frem til i analysen, at der ikke var tale om den store nyskabelse mellem de to standarder udover, at kapitlet revisionsbevis er blevet opdateret i forhold til RS 315 og RS 330, hvor der her gøres opmærksom på, at revisionen er en iterativ proces, hvor revisionsbeviset skal vurderes gennem hele revisionen. Derfor var vi af den opfattelse, at der var tale om en præcisering.

I forhold til ledelsens udtalelser var vi af den holdning, at ændringen mellem RS 240 og RS 240 (ajourført) var begrænset. Der var imidlertid den ændring, at ledelsens udtalelser i RS 240 (ajourført) også omfattede information fra medarbejdere. Dette karakteriserede vi som en præcisering.

I kapitlet omhandlende kommunikation med den øverste ledelse og den daglige ledelse, så vi i analysen, at der ikke var tale om nogen egentlige skærpedelser. Ligesom ved nogle af de tidligere kapitler, havde man i kapitlet samlet flere kapitler fra den gamle RS 240, hvilket vi formodede, var begrundet i, at skabe et bedre overblik. Der var dog tale om en præcisering, ved at meddelelse i RS 240 (ajourført) skal ske hurtigst muligt til det rette ledelsesniveau i modsætning til tidligere, hvor det bare skulle ske rettidigt. Der var også tale om en præcisering ved, at der skulle ske meddelelse til den øverste ledelse, hvis ledelse eller medarbejdere med væsentlige roller i den interne kontrol, eller andre, hvor besvigelser resulterer i væsentlige fejlinformationer i regnskabet, har været involveret i besvigelser. Endeligt blev det præciseret, at rapportering til den øverste ledelse både kan ske mundtligt og skriftligt.

Det sidste kapitel, som havde en nyhedsværdi, var kapitlet omhandlende dokumentation. Vi så i analysen, at der var en langt højere detaljeringsgrad, i hvilke forhold revisor skulle dokumentere. Vi var ikke direkte af den opfattelse, at der var sket en skærpedelse, men vi så dog udvidelsen i dokumentationskravet, som havende en meget stor betydning, da revisor nu var nødt til at dokumentere alle de skridt som, var et tiltag i standarden. Der er altså tale om en meget klar præcisering af dokumentationskravet.

Vi vil for overskuelighedens skyld lave en grafisk illustration af de præciseringer og skærpedelser, som vi har analyseret os frem til.

Skærper	Præciseringer
<ul style="list-style-type: none"> • Revisionsteam: Indarbejde et element af uforudsigelighed samt, at processen er kontinuerlig. • Risikovurderingshandlinger: Revisor skal rette henvendelse til den interne revision, revisor skal forespørge den øverste ledelse om dens medlemmer er vidende om faktiske besvigelser, revisor skal udføre analytiske handlinger. • Identifikation og vurdering af risiciene: Indregning af indtægter er sædvanligvis et besvigelserisikoområde, indarbejde et element af uforudsigelighed. • Revisors reaktioner på risiciene: Revisor skal sikre sig pålideligheden af registreringerne og opnå en forståelse af virksomhedens regnskabsaflæggelsesproces. Revisor skal spørge virksomhedens personale, der har indflydelse på regnskabsaflæggelsen, om de kender til udsædvanlige transaktioner. Revisor skal lave en bagudrettet gennemgang af den daglige ledelses skøn i tidligere perioder, for at undersøge om der findes skævheder i den daglige ledelsesgennemgang. Revisor skal opnå en forståelse for den forretningsmæssige begrundelse for betydelige transaktioner, der ligger udenfor virksomhedens normale drift, eller som på anden måde virker mærkeligt i forhold til revisors forståelse af virksomheden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Professionel skepsis: Være skeptisk gennem hele revisionen, og ikke tage rigtigheden af ledelsens udsagn for givet. • Revisionsteam: Udvidelse af revisors overvejelser, den ansvarlige partner skal deltage i drøftelser og informationen skal kommunikeres ud til relevante medarbejdere. • Risikovurderingshandlinger: Revisor skal være opmærksom på anden information som kunne indikere risiko for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser gennem revisionen. • Revisors reaktioner på risiciene: Revisor skal overveje udpegningen af og tilsyn med personalet. Præcisering af arten, den tidsmæssige placering og omfanget af revisionshandlingerne. Revisor skal overveje om der findes en mulig skævhed mellem den daglige ledelses skøn, og de skøn der bedst understøttes af revisionsbevis. • Revisionsbevis: Revisionen er en iterativ proces, hvor revisionsbeviset skal vurderes gennem hele revisionen. • Ledelsens udtalelser: Medarbejdere er også omfattet af ledelsens udtalelser. • Kommunikation med den øverste og daglige ledelse: Meddelelse til den øverste ledelse skal ske hurtigst muligt. Rapportering kan både ske mundtlig og skriftlig. • Dokumentation: Højere detaljeringsgrad i hvilke forhold revisor skal dokumentere.

Figur 6 - Skærper og præciseringer som følge af RS 240 (ajourført)

3.6 Analyse mellem præciseringerne og skærpelserne og revisionsrisikomodelen

Dette afsnit har til formål at besvare første del af vores problemstilling, der angår, hvorvidt revisionen er blevet forbedret ud fra et teoretisk perspektiv ved at indføre RS 240 (ajourført). Til at strukturere denne besvarelse har vi som tidligere nævnt valgt at anvende revisionsrisikomodelen.

Modellen er et planlægningsværktøj i forbindelse med tilrettelæggelse af revisionen. Det kan, som vi tidligere omtalte, være svært at henføre skærpelserne og præciseringerne i RS 240 (ajourført) til denne statiske model. Årsagen til dette er, at revisionen opfattes som en kontinuerlig proces, hvor der ikke er en egentlig slutning eller start på revisionen. Samtidigt kan det være vanskeligt i nogle sammenhænge, at vurdere hvorvidt en faktor påvirker den iboende risiko, kontrolrisikoen eller opdagelsesrisikoen, da grænserne kan være flydende.

For at kunne fortage denne konklusion, er det som tidligere nævnt under afgrænsningen nødvendigt, at alle andre variable holdes konstante, så vi udelukkende kan fokusere på betydningen af RS 240 (ajourført).

Revisionsrisikoen er direkte afledt af de 3 forskellige variable, hvilke er den iboende risiko, kontrolrisikoen og opdagelsesrisikoen.

Vi vil løbende vurdere, hvordan skærpelserne og præciseringerne påvirker de forskellige variable, som revisionsrisikoen er et produkt af. Der skal ligeledes gøres opmærksom på, at ikke alle punkter fra analysen bliver sammenholdt med revisionsrisikomodelen. Dette sker ud fra en afvejning af væsentlighed efter vores opfattelse.

Den første ændring i RS 240 (ajourført) var, at standarden kun omhandlede besvigelser. Denne ændring må siges ikke at have noget direkte effekt på nogle af de pågældende variable.

I analysen så vi, at besvigelsetrekanten er blevet introduceret i RS 240 (ajourført) som en videreudvikling i forhold til den tidligere RS 240. Vi ser denne udvikling som havende en positiv effekt på opdagelsesrisikoen, da det må forventes, at revisor har mulighed for at opdagere flere besvigelser, når denne har en bedre forståelse for forudsætningen for besvigelser.

Vedrørende den øverste og den daglige ledelses ansvar, var der i RS 240 (ajourført) medtaget, at et godt arbejdsmiljø forstærkes gennem ansættelse af de rigtige medarbejdere, videreuddannelse samt, at medarbejdere periodisk bekræfter deres ansvar. Vi er af den opfattelse, at den iboende risiko bliver indirekte forbedret gennem dette tiltag. Dette begrundes med, at hvis medarbejderes faglige egenskaber bliver forbedret samtidig med, at medarbejderne bliver mere bevidste omkring deres ansvar i virksomheden, vil risikoen for fejl i regnskabet blive formindsket uafhængig af de interne kontroller. Dog kan revisor ikke diktere, hvordan virksomheden skal opbygges, idet han kun har en rådgivende rolle. Derfor er der kun tale om en indirekte påvirkning.

Præciseringen af den professionelle skepsis ser vi have indvirkning på opdagelsesrisikoen, da revisor primært skal være skeptisk overfor de revisionsbeviser, som denne opnår. Dette gælder både gennem analytiske handlinger i de første dele af revisionen samt gennem substanshandlinger. Dette må bevirke, at væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser har en mindre risiko for at "overleve" revisionen end tidligere som følge af præciseringen af revisors professionelle skepsis og dermed bliver opdagelsesrisikoen formindsket

Med hensyn til skærperne og præciseringerne i RS 240 (ajourført) vedrørende drøftelserne i opgaveteamet, er vi af den opfattelse, at opdagelsesrisikoen er den primære variabel, der påvirkes. opdagelsesrisikoen bliver påvirket gennem, at revisorer skal overveje hvorvidt, der er ændringer i ledelsens og medarbejdernes livsstil samt vurdere virksomhedens kultur, hvilket indikerer fokus på ledelsens og medarbejdernes tilsidesættelse af kontroller. Dette må give revisor en bedre forståelse, hvorvidt der er fare for en tilsidesættelse af kontroller i virksomheden og herigennem forbedre opdagelsesrisikoen.

Opdagelsesrisikoen bliver endvidere påvirket ved, at det skal drøftes, hvor besvigelser kan forekomme samt, at der skal indarbejdes et element af uforudsigelighed i revisionen, hvilket alt andet lige må betyde, at revisor opdager flere væsentlige fejl som følge af besvigelser. Dette er blot nogle få eksempler fra RS 240 (ajourført). Vi er imidlertid af den opfattelse, at den viden, som revisor opnår gennem de ovenfor nævnte handlinger, kan gives videre til den daglige eller øverste ledelse, og herigennem har de mulighed for at effektivisere den interne kontrol og dermed formindske kontrolrisikoen. Revisor kan altså påvirke den interne kontrol indi-

rette gennem revisionen. At revisor skal meddele svagheder i den interne kontrol kan også ses i afsnit 99 i RS 240 (ajourført).

I kapitlet omhandlende risikovurderingshandling, så vi i analysen, at der i afsnittet omkring forespørgsler til ledelsen var lagt vægt på kommunikationen mellem den daglige ledelse og den øverste ledelse, og hvordan ledelsen kommunikerede de etiske værdier til medarbejderne. Disse tiltag må ses som havende en positiv indvirkning på opdagelsesrisikoen, da det giver revisor en fornemmelse af virksomhedens kultur og herigennem, om der kan ligge en risiko for en tilsidesættelse af kontroller. Revisor kan herigennem vælge revisionshandling, der direkte adresserer disse risici og effektivisere revisionen. Revisor har endvidere mulighed for at meddele en eventuel svagheit til den øverste eller daglige ledelse og herigennem påvirke kontrolrisikoen indirekte.

Det gøres ligeledes klart, at revisor skal forespørge den interne revision vedrørende kendskab til mulige besvigelser. Dette må have en positiv effekt på opdagelsesrisikoen, da det giver revisor et bedre kendskab til virksomheden og risiciene for væsentlig fejlinformation. Ligeledes fremgår det af analysen, at det kan være gavnligt at spørge andre personer i virksomheden f.eks. medarbejdere for at få yderligere information. Dette kan ligeledes forbedre opdagelsesrisikoen.

Vedrørende drøftelser med den øverste ledelse skal revisor forespørge, hvorvidt de kender til faktiske besvigelser. Dette må ligeledes påvirke opdagelsesrisikoen positivt.

Afsnittet vedrørende besvigelserisikofaktorer kan diskuteres, hvorvidt det har en indvirkning på de 3 variable. I forhold til vores opfattelse kan der ikke peges på nogen direkte påvirkning af nogle af de pågældende variable, da besvigelserisikofaktorerne er en hjælp til revisor til fastlæggelse af risikoområder for væsentlig fejlinformation i regnskabet. Den primære årsag til at finde risikoområder i virksomheden må stadig være afhængig af revisors erfaringer med virksomheden.

Det er ligeledes krævet i standarden, at revisor skal udføre analytiske handlinger til at forstå udsædvanlige eller uventede relationer. Dette var ikke tidligere indeholdt i RS 240, men omtalt i RS 520 omkring analytiske handlinger. Resultatet at dette må siges at have en meget begrænset virkning på de tre variable set i forhold til tidligere.

I det sidste afsnit i kapitlet risikovurderingshandlinger skulle revisor overveje, om der var anden information, der kunne indikere risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser herunder virksomhedens interne kontrol, hvilket vi karakteriserede som en opsamlingsbestemmelse. Dette må ses primært som havende en positiv indflydelse på opdagelsesrisikoen. Da revisor i denne forbindelse kan overveje, hvorvidt dennes revisionsbeviser stadig er gældende og stærke nok. Der kan igen argumenteres for, at kontrolrisikoen bliver påvirket indirekte igennem, at revisor opnår et bedre kendskab til denne og derfor kan videregive denne information.

Det fremgik af analysen, at regnskabsmanipulation ofte stammer fra indregning af indtægter. Derfor skal revisor sædvanligvis antage, at indregning af indtægter er forbundet med besvigelserisici. Der må i dette tilfælde gælde, at opdagelsesrisikoen påvirkes positivt, da det må forventes, at revisor er mere grundig i sin revision af indtægtstransaktioner end tidligere, da dette nu direkte fremgår som et krav af standarden. Som tidligere skrevet skal revisor jf. afsnit 110 i RS 240 (ajourført) dokumentere, hvis denne ikke finder indregning af indtægter specielt i fare for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

I kapitlet vedrørende reaktionerne på risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, omhandlede det første afsnit i analysen revisors generelle reaktioner med henblik på at adressere risiciene for væsentlig fejlinformation på regnskabsniveau. Her så vi præciseringer gennem, at revisor skulle overveje udpegningen og tilsynet med revisorteamet, overveje virksomhedens anvendte regnskabspraksis og endelig en skærpelse ved at indarbejde et element af uforudsigelighed. Ved det første punkt omkring udpegning af og tilsynet med personalet må vi henføre til, at det påvirker opdagelsesrisikoen positivt, da der må være tale om, at revisionsmedarbejderne skal have de rette værktøjer for at kunne udføre deres pågældende arbejdsopgaver. Dette må alt andet lige medføre en mere effektiv og pålidelig revision. Omkring overvejelserne om virksomhedens regnskabspraksis er vi af den opfattelse, at det vil påvirke opdagelsesrisikoen positivt, da det i værste tilfælde ikke vil være muligt at aflægge en retvisende årsrapport, hvis virksomheden anvender en forkert regnskabspraksis. Derfor vil en øget opmærksomhed omkring virksomhedens regnskabspraksis øge validiteten af virksomhedens posteringer og derigennem formindske opdagelsesrisikoen. Endeligt skal revisor også have et element af uforudsigelighed i udvælgelsen af arten, den tidsmæssige placering og om-

fanget af revisionen. Her må opdagelsesrisikoen igen være berørt positiv. Dette skal ses i lyset af, at virksomheden ikke har mulighed for at skjule deres besvigelser i samme omfang, som det vil være tilfældet, hvis virksomheden vidste, hvornår de fik besøg af revisor. Der vil altså ligge et overraskelsesmoment hos revisor, der alt andet lige vil forbedre opdagelsesrisikoen.

Andet afsnit i kapitlet omhandlede revisionshandlinger som reaktion på væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser på revisionsmålsniveau. Her var vi af den opfattelse, at der var tale om en præcisering, men at præciseringen er for minimal til at have en egentlig effekt.

Det sidste afsnit i kapitlet omhandlede revisionshandlinger som reaktion på den daglige ledelses tilsidesættelse af kontroller. Som det fremgik i analysen er dette afsnit blevet delt op i yderligere 3 afsnit.

Det første afsnit i analysen var posteringer og andre justering. Revisor skulle her sikre sig pålideligheden af registreringerne, opnå en forståelse af virksomhedens regnskabsaflæggelsesproces og endelig forespørge personalet, hvorvidt de kendte til mistænkelige transaktioner. Vi er af den opfattelse, at opdagelsesrisikoen bliver påvirket gennem, at revisor skal sikre sig pålideligheden af registreringerne og forespørge personalet, hvorvidt de kender til mistænkelige transaktioner, fordi dette vil formindske opdagelsesrisikoen og derigennem forbedre revisionsbeviset. Med hensyn til at opnå en forståelse af virksomhedens regnskabsaflæggelsesproces, mener vi, at det påvirker opdagelsesrisikoen positiv, da der kommer ekstra fokus på, hvordan virksomheden bygger sine forretningsgange op. Endvidere kan der være tale om indirekte påvirkning af kontrolrisikoen ved, at revisor skal meddele eventuelle svagheder til den daglige og den øverste ledelse jf. afsnit 99 i RS 240 (ajourført).

I henhold til regnskabsmæssige skøn skulle revisor overveje, om der fandtes en mulig skævhed mellem den daglige ledelses skøn, og de skøn der bedst understøttes af revisionsbevis. Samtidigt skulle revisor lave en bagudrettet gennemgang af den daglige ledelses skøn i tidligere perioder, for at undersøge om der fandtes skævheder i den daglige ledelses gennemgang. Vi er af den opfattelse, at opdagelsesrisikoen bliver påvirket positivt gennem disse revisionshandlinger i begge tilfælde, da der er tale om et stærkere revisionsbevis.

I det sidste afsnit i kapitlet omhandlende forretningsmæssig begrundelse for betydelige transaktioner fremgik det, at revisor skulle opnå en forståelse for den forretningsmæssige begrundelse for betydelige transaktioner, der lå uden for virksomhedens normale drift, eller som på

anden måde virkede mærkelige i forhold til revisors forståelse af virksomheden. Vi mener, at hvis revisor opnår en forståelse for den forretningsmæssige begrundelse og specielle transaktioner, påvirkes opdagelsesrisikoen positivt. Dette skal ses i lyset af, at revisor kan vurdere virksomhedens interne kontroller, og hvorvidt disse kan tilsidesættes af virksomhedens ledelse og herigennem forbedres muligheden for at opdage besvigelser. Samtidig mener vi, at kontrolrisikoen påvirkes indirekte ved, at revisor skal meddele dette til den daglige og den øverste ledelse.

Med hensyn til præciseringen af revisionsbevis, ledelsens udtalelser og kommunikation med den øverste ledelse og den daglige ledelse, er vi ikke af den opfattelse, at de har påvirket revisionsrisikoen nævneværdigt.

Det sidste kapital i RS 240 (ajourført) omhandlede dokumentation. Det fremgik af analysen, at der var langt større krav til den detaljeringsgrad, som var påkrævet af revisor i revisionen. Vi mener, at det er vanskeligt at vurdere, hvordan dette påvirker revisionsrisikoen. Vi er dog af den opfattelse, at der gennem en øget dokumentation følger en mere effektiv og struktureret revision, der har en positiv effekt på opdagelsesrisikoen.

I det ovenstående har vi søgt belyst, hvordan præciseringerne og skærpelserne har påvirket revisionsrisikomodellen. Vi erfarede, at de enkelte præciseringer og skærpelser påvirkede revisionsrisikomodellen positivt igennem opdagelsesrisikoen. Vi har i denne proces haft vanskeligheder i at isolere en enkelt variabel, som blev påvirket. Dette skal ses i lyset, at når opdagelsesrisikoen bliver forbedret, vil det ceteris paribus have en positiv effekt på den iboende risiko og kontrolrisikoen gennem, at revisor skal meddele den daglige ledelse og den øverste ledelse om svagheder i den interne kontrol.

Vi har gennem analysen erfaret, at mange af de væsentlige ændringer i RS 240 (ajourført) har forbedret opdagelsesrisikoen positivt. Samtidig med, at den iboende risiko og kontrolrisikoen er blevet påvirket indirekte. Vi kan altså konkludere, at en implementering af RS 240 (ajourført) har forbedret revisionsrisikoen og herigennem forbedret revisionen i et teoretisk perspektiv.

3.7 Konklusion på teoretisk del

Vi har, for at besvare hvorvidt revisionen er blevet forbedret med implementeringen af RS 240 (ajourført), sammenlignet RS 240 (ajourført) med den gamle RS 240. Vi analyserede os i denne forbindelse frem til nogle præciseringer og skærper, som vi fandt væsentlige at beskæftige os med. Dernæst analyserede vi os frem til, hvorvidt disse præciseringer og skærper forbedrede revisionen ud fra et teoretisk synspunkt. Vi anvendte i denne forbindelse revisionsrisikomodellen. Det står dog klart, at mange af ændringerne, den nye standard medfører, påvirker revisionsrisikoen positivt, og ingen af ændringerne har en decideret negativ effekt på risikoen på et teoretisk niveau.

Set ud fra en teoretisk synsvinkel vil den samlede revisionsrisiko derfor være blevet mindre, og det betyder alt andet lige, at revisionen er forbedret med indførelsen af RS 240 (ajourført).

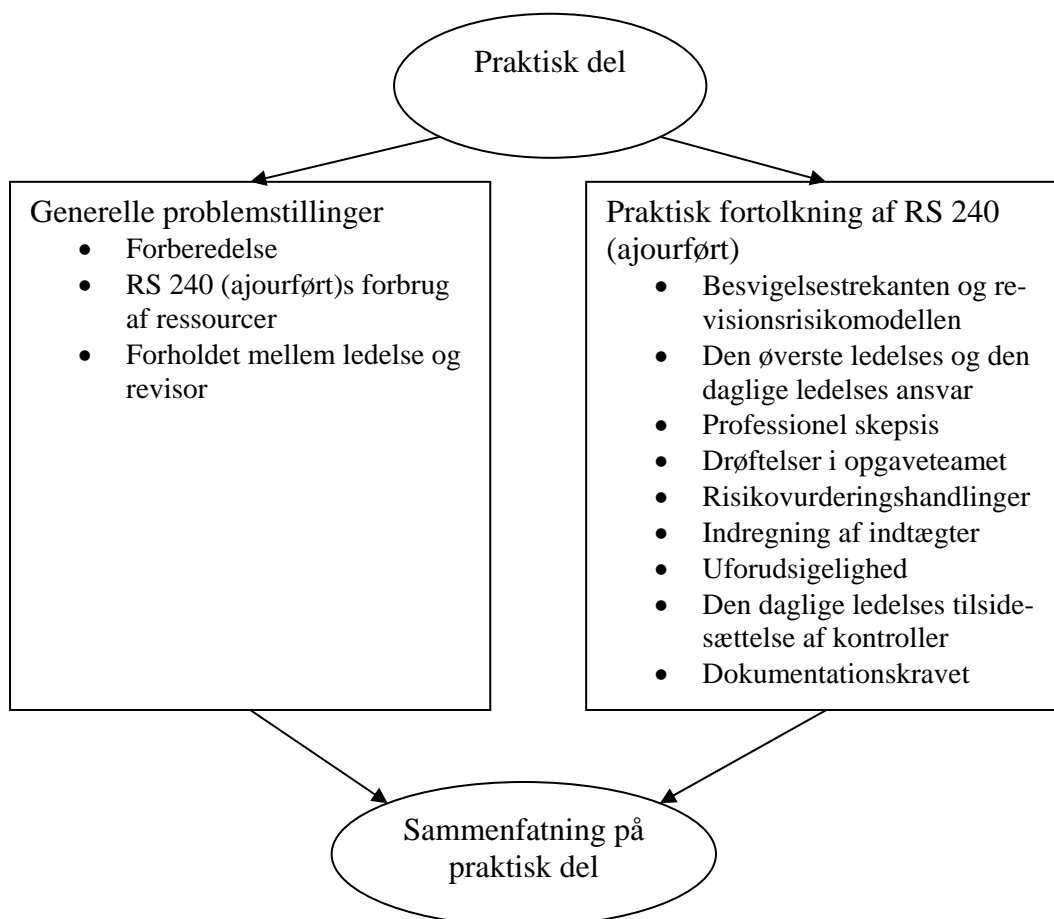
4 Praktisk del

Vi vil i anden del af projektet besvare, hvorvidt revisionen er blevet forbedret ud fra en praktisk vinkel. Dette vil vi som nævnt i strukturafsnittet gøre gennem interviews. Vi har valgt at anvende interviews, da vi ønsker en dybere forståelse af de problemer og muligheder, der ligger i indførelsen af RS 240 (ajourført). Alternativet til interviews ville være at bruge spørgeskemaer, men da det formodentlig er en meget begrænset gruppe af revisorer, der har beskæftiget sig med virkningerne af RS 240 (ajourført), ville der ikke være tale om en valid undersøgelse. Vi er derimod af den opfattelse, at kvalitative interviews vil give os en bedre forståelse af effekten af RS 240 (ajourført) og samtidigt forhindre eventuelle misforståelser og uklarheder, der måtte foreligge. Vi er opmærksomme på, at interviews af to revisorer ikke giver noget repræsentativ billede, af hvordan den generelle opfattelse af RS 240 (ajourført) er og følgerne af denne. Det giver dog et eksplorativt indblik i holdningerne til den nye standard, hvilket er formålet med projektets anden del.

Det første interview, som blev foretaget, var med Peter Thor Kellmer, der er statsautoriseret revisor og sidder i Mortensen & Beierholms (HLB) faglige afdeling i Aalborg. Hovedparten af deres kunder er baseret på små og mellemstore virksomheder. HLB har endnu ikke revideret regnskaber efter den nye RS 240 (ajourført), men er startet i overvejelserne omkring, hvordan dette skal gøres.

Det andet interview, som vi foretog, var med Peter Gath, der er statsautoriseret revisor og partner i KPMG i København og fungerer som ansvarlig for den faglige afdeling. KPMG henvender sig til flere segmenter, hvilket både er store børsnoterede virksomheder som Mærsk og Carlsberg og små og mellemstore virksomheder. KPMG tager udgangspunkt i store virksomheder, når der svares på, hvilke indvirkninger implementeringen af standarden har haft. RS 240 (ajourført) er forsøgt implementeret fra regnskabsåret 2004. Der findes altså et større kendskab til effekten af RS 240 (ajourført). Idet KPMG allerede anvender RS 240 (ajourført), og et af deres kundesegmenter er børsnoterede virksomheder, vil den praktiske del af projektet primært tage udgangspunkt i dette interview og blive suppleret med udtalelser fra Peter Thor Kellmer.

Den praktiske del af projektet vil blive opbygget gennem to hovedafsnit, hvor første afsnit er baseret på generelle problemstillinger ved indførelsen af RS 240 (ajourført), og sidste del er skrevet ud fra de skærper og præciseringer, vi analyserede os frem til i projektets første del.

Figur 7 - Opbygning af praktisk del

4.1 Generelle problemstillinger

4.1.1 Indførelsesfasen

Valget om at implementere RS 240 (ajourført) kom for KPMGs vedkommende på et meget sent tidspunkt, hvor det ikke var muligt at gennemføre en fuldstændig implementering af standarden. Dette betød, at KPMG valgte at indføre RS 240 (ajourført) som en to-trins raket, hvor standarden først og fremmest blev indført ved de større virksomheder. Det blev ikke set

som en mulighed at gennemføre en implementering i det mindre segment. Her vurderede KPMG, at det stadig var god revisionsskik, der var gældende. Årsagen til, at KPMG ikke valgte indføre standarden hos det mindre segment, skal ses i lyset af, at der ikke var mulighed for at forklare betydningen af RS 240 (ajourført) for hovedaktionærerne i de små virksomheder på dette sene tidspunkt. KPMG gjorde det klart, at der eksisterede en risiko for at miste klienten, hvis denne følte, at den øgede opmærksomhed omkring besvigelserområdet skyldtes, at revisor ikke havde tillid til klienten. Derfor mener KPMG, at indførelsen skal ske i sammenhæng med en dialog, hvor klienten forstår, at det er tale om en generel skærpelse og, at det ikke er sket med fokus på klientens virksomhed.

Derfor var der kun tale om en begyndende partiel implementering for regnskabsåret 2004. Implementeringen er dog sket fuldt ud med regnskabsåret 2005, som samtidigt betyder, at KPMG har fået et bredere erfaringsgrundlag.

KPMG har i briefingsprocessen haft specielt på fokus på de mere erfarne medarbejdere som managere og opefter. Her er blevet afholdt et obligatorisk to-dages kursus henover sommeren i år 2005, hvor der er sket en briefing i sammenhæng med en nyintroduceret revisionsmanual for KPMG. Endvidere er der et generelt uddannelsesprogram for alle ansatte, hvor der samtidig har været kurser i standarden.

HLB har ikke nogen egentlig undervisning i den nye standard. Deres formidling til medarbejderne sker ved først at informere partnerkredsen omkring standarden. Når ændringen træder i kraft, så kommer der opslag på HLBs intranets opstartsside, hvor medarbejderne kan læse om ændringerne og konsekvenserne herfor. HLB har valgt ikke at afholde kurser omkring standarden, da de finder det meget vanskeligt at operationalisere standarden med henblik på deres kundesegment. Derfor lader de det være op til den enkelte revisor at operationalisere standarden på de respektive kunder.

Ud fra ovenstående beskrivelser af indførelsesfasen hos henholdsvis KPMG og HLB ser vi, at der er betydelig forskel i indførelsesfasen i KPMG og HLB. Det fremgår tydeligt, at KPMG har brugt flere ressourcer på at briefe deres medarbejdere, end tilfældet er hos HLB. En af årsagerne til dette må ses i sammenhæng med, at KPMG finder RS 240 (ajourført) mere brugbar end HLB, da det også fremgår, at HLB har svært ved at operationalisere standarden til deres kundesegment.

4.1.2 RS 240 (ajourført)s forbrug af ressourcer

KPMG har i forbindelse med indførelsen af RS 240 (ajourført) øget forbruget af ressourcer. Dette gælder både kvantitativt i form af flere revisionstimer og kvalitativt i form mere arbejde for erfarne medarbejdere. Der er specielt sket et øget pres på de ansvarlige revisorer, hvilket begrundes med, at det er disse, der skal foretage de tidskrævende interviews med direktionen og bestyrelsen. Det er imidlertid vanskeligt at skelne mellem de nye processtandarder og RS 240 (ajourført), hvilket gør det svært at vurdere, hvilke ressourcer der er tilknyttet RS 240 (ajourført) og hvilke, der skal henføres til RS 315 og RS 330. Dokumentation har også været en faktor, der har forårsaget øget tidsforbrug. KPMG har dog for at sikre en effektiv revision integreret besvigellesområdet i den øvrige revision.

KPMG har været opmærksom på, at nogle revisorer udenfor virksomheden har forsøgt at klarlægge hvilken indflydelse RS 240 (ajourført) har haft på honoraret. KPMG er imidlertid af den holdning, at der ikke kan skabes så klare sammenhænge mellem et øget ressourceforbrug og en stigning i honoraret. Dette skal ses i lyset af, at det hos KPMG har været op til den enkelte revisor at forsøge at forhandle et øget honorar hjem. Nogle revisorer har været dygtige til at tage en forhandling med deres kunder, hvor de fremlægger den ny standard og herigennem kan argumentere for, at der er brug for et øget honorar for at leve op til standardens krav. Der har også været situationer, hvor det simpelthen har været for svært at gennemføre en forhandling om en stigning i honoraret på kort sigt, men hvor revisor eventuelt gennem en årække viser kunden merværdien af standarden og herigennem får gennemført et øget honorar. Som vi tidligere nævnte, har KPMG forsøgt at effektivisere revisionen, hvor RS 240 (ajourført) har været en årsag hertil, hvilket har udmøntet sig i en ny revisionsmanual. KPMG er af den opfattelse, at indførelsen af standarden ikke har betydet, at kvaliteten af andre dele af revisionen er blevet forværret. KPMG ser det som en udfordring, at optimere revisionen så besvigellesområdet bliver en integreret og effektiv del af revisionsprocessen. Dette begrundes med, at det er begrænset hvor mange ressourcer, der går for at strække et møde et kvarter længere som resultat af RS 240 (ajourført). Derimod kræver det langt flere ressourcer, hvis revisor ”skal pumpe cyklen” for at besøge virksomheden igen og afdække besvigellesproblestillingen.

HLB har ikke en forventning om, at RS 240 (ajourført) fører til et øget ressourceforbrug. Dette gælder både kvantitativ ved øget timeforbrug og kvalitativt gennem, at den revisionsansvarlige bruger flere timer. Her henfører HLB igen, at årsagen skal ses i sammenhæng med kundesegmentet, der er små og mellemstore virksomheder. Samtidig skal det ses i forhold til, at HLB hjælper op til 90 % af deres kunder med at udarbejde regnskaber, og derfor vil revisor have et meget bedre kendskab til, hvorvidt der forekommer besvigelser i virksomheden, da det vil være svært at manipulere et regnskab, som revisor opstiller.

Det er tydeligt, at KPMG i denne sammenhæng allerede har oplevet nogle af konsekvenserne af RS 240 (ajourført), da de direkte har oplevet et øget ressourceforbrug både på den kvantitative plan, men også kvalitativt. Dette har endvidere medført en opmærksomhed omkring honorarbeløbet, hvor det i nogle sammenhænge har været muligt at forøge, mens det i andre ikke var muligt. Det har dog været nødvendigt ud fra et konkurrencemæssigt perspektiv at effektivisere revisionsprocessen gennem udarbejdelsen af en ny revisionsmanual.

HLB er i den situation, at de endnu ikke er begyndt at anvende den nye standard, og de har ikke budgetteret med et øget ressourceforbrug set i forhold til deres kundesegment. Vi stiller os dog en smule uforstående overfor, at det er muligt at implementere en standard af denne kaliber, uden det vil påvirke ressourceforbruget, selvom der primært er tale små og mellemstore virksomheder.

4.1.3 Forholdet mellem ledelse og revisor

KPMG har på nuværende tidspunkt ikke opfattelsen af, at forholdet mellem ledelsen og revisor har lidt skade i forbindelse med implementeringen af RS 240 (ajourført). Dette skyldes blandt andet, at flere af virksomhedens klienter allerede har diskuteret udvidelsen af besvigel sesområdet på bestyrelsesmødet. Det kommer altså ikke som nogen overraskelse, at KPMG bruger flere ressourcer på besvigel sesområdet. KPMG har i nogle sammenhænge rapporteret i revisionsprotokollen omkring besvigelser. Dette resulterede i omfattende diskussioner på de respektive generalforsamlinger, hvor bestyrelsen var meget interesseret i at få belyst besvigel sesproblemstillingerne. Det modsatte har også været tilfældet, hvor en klient har accepteret, at hans forretningsområde er udsat for betydelige besvigel sesrisici men, at det vil være nytteløst

at bruge tid og kræfter på at adressere disse risici gennem kontroller. KPMG har i nogle sammenhænge forsøgt at inddrage en case, for på den måde at vise kunden vigtigheden af, at besvigelserisiciene bliver belyst og adresseret.

Det kræver endvidere en del timing hos revisor, da det kan være et ømtåleligt emne, og hvis direktøren har en dårlig dag, når revisor introducerer det udvidede besvigelserområde, er det vigtigt, at emnet ikke tages op med det samme igen, da det i værste tilfælde kan koste en klient. KPMG understreger derfor, at det er vigtigt for dialogen, at besvigelserdiskussionen starter hensigtsmæssigt.

Der er dog ingen tvivl om, at virksomheder, der tidligere har været berørt af besvigelser, har en positiv indstilling til, at der nu med indførelsen af RS 240 (ajourført) kommer større fokus på besvigelserområdet. Overordnet har KPMG ikke fornemmelsen af, at der er lidt skade mellem revisor og ledelse i forbindelse med RS 240 (ajourført), men KPMG er dog opmærksom på, at der skal trædes varsomt i nogle virksomheder, når et ømtåleligt emne som besvigelser skal diskuteres.

HLB er af den opfattelse, at der ikke vil opstå problemer med deres klienter i forbindelse med implementering af RS 240 (ajourført). Dette skal naturligvis ses i lyset af, at HLB ikke forventer, at honoraret vil stige på deres kundesegment, der omfatter små og mellemstore virksomheder, hvilket som tidligere skrevet skal ses i lyset af, at virkningerne af RS 240 (ajourført) er minimale på dette segment. HLB ser endvidere ikke nogen tendens til, at ledelsen skulle blive mere forbeholdende overfor revisor. Dette begrundes med, at revisor har krav på at få udleveret de dokumenter, som denne har brug for i forbindelse med revisionen, ellers kan det for revisors vedkommende være nødvendigt at tage forbehold.

Forholdet mellem ledelsen og revisoren er, som det fremgår af interviewet med KPMG, blevet udfordret. Der har dog på nuværende tidspunkt ikke været tegn på, at forholdet mellem revisor og ledelse generelt skulle have lidt konkret skade. Der er dog, som det fremgår ovenfor, tale om, at revisor skal være varsom, når denne introducerer virkningerne af RS 240 (ajourført) for virksomheden, da det ellers kan betyde, at KPMG mister en klient. Med hensyn til HLB ser de ikke nogle latente problemer i forholdet mellem ledelsen og revisoren. Dette begrundes med, at virkningerne er minimale samtidig med, at revisor har krav på at få udleveret de dokumenter, de har brug for, hvilket ellers kan resultere i et forbehold.

4.2 Praktisk fortolkning af RS 240 (ajourført)

4.2.1 Besvigelsestrekanten og revisionsrisikomodellen

Besvigelsestrekanten er, som vi tidligere skrev i analysen, en videreførelse af RS 240, hvor der her blev redegjort for, at besvigelser forudsætter en mulighed og et incitament. I RS 240 (ajourført) kommer der først en egentlig besvigelsestrekant, hvor der bliver tilføjet, at gerningspersonen skal kunne retfærdiggøre sin handling. Herved kommer trekanten til at bestå af incitament, mulighed og retfærdiggørelse.

Revisionsrisikomodellen, som vi anvendte i forbindelse med den teoretiske analyse, bestod af revisionsrisikoen, som var risikoen for at give en blank påtegning selvom, der var væsentlig fejlinformation i regnskabet. Revisionsrisikoen var endvidere sammensat af den iboende risiko, kontrolrisikoen og opdagelsesrisikoen.

KPMG har indarbejdet besvigelsestrekanten i deres arbejdspapirer. De har dog ikke fornemmelsen af, at besvigelsestrekanten har gjort det lettere at opdage væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, end det var tilfældet tidligere. KPMG ser det altså ikke som nogen stor "åbenbaring", at besvigelsestrekanten er medtaget i RS 240 (ajourført). Det primære resultat må være, at trekanten er blevet indarbejdet i KPMGs arbejdspapirer.

Revisionsrisikomodellen bliver stadig anvendt i forbindelse med planlægningen af revisionen. Modellen anvendes primært i vurderingsfasen. KPMG arbejder med et begreb, som de kalder ROSM (Risk Of Significant Misstatement), der er en kombination af den iboende risiko og kontrolrisikoen. Den beregnede ROSM har så betydning for, hvordan den øvrige revision skal planlægges specielt i forhold til eventuelle stikprøvestørrelser.

KPMG ser det som en opgave, at bevise overfor den enkelte revisor, at værktøjet er brugbart og, at det kan være nyttigt til at vurdere, hvorvidt revisor skal være særlig opmærksom på nogle generelle risici eller mere specielle risici.

HLB ser ikke besvigelsestrekanten som et værktøj, der kan anvendes i forbindelse med revisionen. Dette begrundes HLB med, at modellen er en teoretisk model, der ikke kan operationa-

liseres i praksis. Derfor er det meget begrænset de ressourcer, der anvendes for at bringe modellen videre til virksomhedens revisorer.

Det samme er gældende for revisionsrisikomodelen. HLB ser ikke revisionsrisikomodelen som noget værktøj, der kan anvendes i forbindelse med revisionen. Det skal mere ses som et forståelsværktøj, der skal give nystartede revisorer et forenklet billede af, hvordan revisionen opbygges. Derfor anvender HLB ikke revisionsrisikomodelen i praksis, men ser dog, at det kan være et udmærket redskab i forståelsen af revisionsfaget.

Besvigelsestrekanten har ikke medført den store ændring i praksis, er begge revisionshuse enige i. KPMG har dog indført besvigelsestrekanten i deres arbejdsrapporter, så revisorerne har mulighed for at vurdere, om besvigelsestrekanten kan være et hjælpende redskab i forbindelse med deres pågældende klient. Der er altså tale om, at den enkelte revisor selv kan vurdere nyttigheden af trekanten. Revisionsrisikomodelen anvendes ikke direkte i forbindelse med revision i KPMG, men er udgangspunkt for deres ROSM-model. Der er altså her tale om, at et meget teoretisk værktøj anvendes i revisionen i forbindelse med planlægningen.

Med hensyn til HLB har ingen af de pågældende modeller nogen egentlig relevans for revisionen. Der eksisterer altså en opfattelse af, at værktøjerne er alt for teoretiske at anvende i forhold til deres kundesegment, der hovedsagelig består af små og mellemstore virksomheder. HLB ser dog, at modellen kan være positiv i forbindelse med forståelse af revisionen.

Overordnet kan det altså siges, besvigelsestrekanten, som er en del af RS 240 (ajourført), har en meget begrænset virkning på revisionen i praksis.

Revisionsrisikomodelen som vi anvendte i forbindelse med vores teoretiske afsnit, har stadig en praktisk relevans i KPMG, selvom den faktisk er gemt af vejen i forbindelse med indførelse af RS 240 (ajourført) og processtandarderne.

4.2.2 Den øverste ledelses og den daglige ledelses ansvar

RS 240 (ajourført) og den gamle RS 240 omtaler begge, at det er ledelsens ansvar at forebygge og opdage besvigelser. Kapitlet i RS 240 (ajourført) er dog skrevet mere detaljeret end den gamle RS 240. Vi så i analysen, at der var lagt mere vægt på, hvordan en hensigtsmæssig kultur opretholdes. Her fremføres, at hvis ledelsen prioriterer forebyggelse af besvigelser, kan det

afskrække medarbejdere fra at begå besvigelser. Endvidere kan et godt arbejdsmiljø forstærkes gennem ansættelse af de rigtige medarbejdere, uddannelse og forfremmelse.

I analysen stillede vi os imidlertid en smule uforstående overfor, hvorfor dette kapitel er indeholdt i en revisionsstandard, der kun har til formål at regulere revisors arbejde i relation til besvigelser.

KPMG mener, at det aldrig kan blive revisors opgave at forebygge besvigelser, og at kapitlet ikke skal ses som et forsøg på at regulere ledelsesansvar i en revisionsstandard, men at sikre sig, at en dommer i en eventuel retssag kan læse, hvordan revisionsbranchen opfatter arbejdsdelingen mellem ledelsen og revisor.

HLB ser det som revisors opgave at informere ledelsen omkring deres ansvar for at forebygge og opdage besvigelser. HLB påpeger, at vi befinder os i en gråzone, hvor det er svært at skelne mellem revisor- og ledelsesansvar. HLB slår fast, at det er ledelsens ansvar at forebygge og opdage besvigelser, men når det fremgår af en revisionsstandard, bliver det lige pludselig revisors ansvar at påpege dette overfor virksomheden. Endeligt henfører HLB til, at det ville virke mere rigtigt at henføre en sådan bestemmelse til aktieselskabsloven i forbindelse med kapitalberedskabet i § 54 stk. 3. Han er af den opfattelse, at det aldrig vil blive noget problem i Danmark, men en mulig retssag kan opstå i USA, hvis revisor ikke påpeger ledelsens ansvar i henhold til at forebygge og opdage besvigelser.

Som ovenfor skrevet er HLB af den opfattelse, at revisors ansvar i forbindelse med forebyggelse og opdagelse af besvigelser befinder sig i en gråzone. HLB slår imidlertid klart fast, at det er ledelsen, som har ansvaret for at forebygge og opdage besvigelser. HLB mener alligevel, at kapitlet forpligter revisor til at påpege overfor ledelsen dens ansvar. KPMG er dog af den opfattelse, at grunden til, at det fremgår af standarden, er i forbindelse med eventuelle tvister, at kunne redegøre for ansvaret mellem revisoren og ledelsen. Det er uklart, hvorfor det fremgår af standarden, og hvordan revisor skal forholde sig til kapitlet. Det er efter vores opfattelse en teoretisk fremstilling, hvor der findes en bred fortolkningsramme for revisor i bestemmelsen af, hvordan denne vil udleve kapitlet i praksis. Hvorvidt dette gråzoneområde bliver nærmere belyst i fremtiden bliver interessant at se. Vi finder det i hvert fald meget

uheldigt, at der findes en så bred fortolkningsramme i forståelsen af kapitlet, at det direkte er svært at se meningen med området.

4.2.3 Professionel skepsis

Revisors professionelle skepsis er blevet yderligere præciseret, så vi i analysen. Der var specielt fokus på, at revisor skal bevare en professionel skepsis hele vejen igennem revisionen, da der kan forekomme væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser uanset hvilke tidligere erfaringer, som revisor måtte have gjort sig med den pågældende virksomhed. Endvidere skal de revisionsbeviser, som revisor opnår gennem forespørgsler til ledelsen, sammenholdes med andre revisionsbeviser for at opnå en højere sikkerhed for rigtigheden af ledelsens udtalelser.

KPMG er af den opfattelse, at der er sket en adfærdsændring hos revisoren. KPMG giver her et eksempel på, at revisor ikke længere ubetinget kan tage ledelsens udtalelser for sandfærdige. Hvor det tidligere ofte var nok at få at vide, at der fandtes politikker og protokoller, er der nu mere tilbøjelighed til, at revisor forlanger at få disse forelagt.

I forhold til RS 240 (ajourført)s krav om, at revisor ikke kan tage ledelsens integritet for givet, er KPMG af den opfattelse, at revisor skal være forsigtig i sine udsagn, når denne forsøger at afdække området. Virker revisor anklagende i sine forespørgsler, kan det opfattes som, at revisor beskylder ledelsen for at afgive urigtige oplysninger. Kundeforholdet kan lide skade og i værste fald bringes til ophør.

Har en kunde altid været troværdig, mener KPMG ikke, at revisor i forbindelse med implementeringen af RS 240 (ajourført) skal ændre sin tilgang til kunden og herigennem den professionelle skepsis. Langvarigt samarbejde med en klient vil ofte medføre en gensidig tillid, der betyder, at der ikke er behov for en yderligere skeptisk tilgang.

Endvidere er KPMG af den opfattelse, at den teknologiske udvikling har betydet, at revisor skal være mere skeptisk end tidligere. Dette kan ses i forhold til at kontrakter sendes frem og tilbage over Internettet, hvilket besværliggør revisors arbejde i vurderingen af, hvorvidt en aftale er endeligt gældende og ikke blot et udkast.

HLB finder ikke, at præciseringen af den professionelle skepsis vil ændre revisors tiltag til vurdering af revisionsbevis i forbindelse med forespørgsler til ledelsen. Der kan være situationer, hvor revisor er særlig skeptisk. Dette kan være ved udskiftning i ledelsen, hvor revisor vurderer de pågældendes værdier og deres etik. HLB afpasser den professionelle skepsis efter det organisatoriske niveau, vedkommende befinder sig på. Dette er dog ikke noget, som er sket i forbindelse med indførelsen af RS 240 (ajourført). HLB er blevet opmærksom på, at der er sket en præcisering af den professionelle skepsis i forbindelse med RS 240 (ajourført). Det er dog ikke noget, der har udmøntet sig i HLBs revisionskoncept.

Som det fremgår af ovenstående interviews er præciseringen af revisors professionelle skepsis i RS 240 (ajourført) blevet fortolket forskelligt. KPMG har skærpet sit dokumentationskrav overfor klienten. Det kan her være nyttigt at skelne mellem, hvad revisor forlanger, virksomheden skal kunne dokumentere, og hvordan revisor skal dokumentere sine revisionshandlinger i overensstemmelse med RS 240 (ajourført). KPMG er dog opmærksom på, at langvarige gode relationer til en klient kan have en betydning, når revisor skal foretage forespørgsler.

HLB ser ikke præciseringen af den professionelle skepsis som havende nogen egentlig betydning for revisionen. HLB har været skeptisk efter, hvad den pågældende situation har påkrævet, og ikke hvad der er påkrævet af revisionsstandarderne.

Det er efter vores opfattelse vanskeligt at klarlægge, hvordan revisor skal reagere i forbindelse med præciseringen af den professionelle skepsis. Vi skrev i analysen, at den professionelle skepsis kunne forstås som en generalklausul, hvor det altid vil være muligt at diskutere, hvorvidt revisor har udvist den nødvendige professionelle skepsis. Resultatet af dette er også tydeligt at se i de to interviews, som vi foretog. Dette begrundes med, at KPMG har skærpet sin professionelle skepsis, hvilket ikke kun skyldes implementeringen af RS 240 (ajourført) men også, at der er sket en teknologisk udvikling, som har betydet, at revisor kan have svært ved at vurdere rigtigheden af virksomhedens dokumenter. HLB har ikke lavet nogle ændringer i sit revisionskoncept, da HLB i forvejen har tilpasset den professionelle skepsis efter den pågældende klient, og derfor ser HLB ikke behov for at ændre sit revisionskoncept.

Overordnet kan det altså siges, at både KPMG og HLB har operationaliseret begrebet professionel skepsis, og som det fremgår, har den professionelle skepsis indgået i deres revisionskoncept gennem en længere periode, så den faktiske påvirkning af RS 240 (ajourført) har været minimal.

4.2.4 *Drøftelser i opgaveteamet*

Som det fremgår af analysen, er der sket en omfattende udvidelse af drøftelser i revisionsteamet i RS 240 (ajourført) i forhold til den tidligere RS 240. Det blev præciseret, hvem der skulle deltage i drøftelser samtidig med, hvilke overvejelser revisor skulle gøre sig i forbindelse med revisionen. Endvidere så vi det som skærper, at revisor skulle indarbejde et element af uforudsigelighed i revisionen samtidig med, at drøftelser i opgaveteamet blev en kontinuerlig proces.

KPMG er opmærksom på præciseringerne i RS 240 (ajourført), men i praksis er det begrænset, hvor nøje de enkelte elementer af drøftelser i revisionsteamet følges. KPMG mener, bestemmelsen er mest relevant i revisionen af meget store virksomheder, hvor kommunikationen mellem revisorerne er vigtigt. Det kan f.eks. være tilfældet, hvis der er 50 revisorer tilknyttet virksomheden. Det hører imidlertid til sjældenhederne, at så mange revisorer er tilknyttet en enkelt virksomhed. KPMG ser det som mere normalt, at revisionsteamet består af færre medarbejdere, og derfor er detaljerne i reguleringen ikke så vigtige. Skærpsen omkring, at drøftelserne skal være en kontinuerlig proces, har heller ikke haft nogen indvirkning på revisionen, da dette også er sket tidligere. Der har altså ikke været tale om nogen ændring i praksis på området for KPMG. KPMG slutter dog af med at nævne, at drøftelserne i revisionsteamet er langt mere anvendelig i USA end i Danmark, da der er tale om meget større virksomheder og herigennem større revisioner.

HLB ser ikke præciseringerne og skærperne som havende nogen virkning på revisionen. Dette begrundes HLB med, at der ofte kun er tale om en til to revisorer, der er tilknyttet den enkelte revisionsopgave. Endvidere ser HLB ikke, at kapitlet henvender sig til dem set i forhold til deres kundesegment, der består af små og mellemstore virksomheder. Det vil simpelthen ikke være muligt i praksis at have drøftelser i revisionsteamet, når der ofte kun er tilknyttet en revisor til virksomheden.

Kapitlet omkring drøftelser i revisionsteamet i RS 240 (ajourført) er blevet væsentligt præciseret samtidig med, at der også er indført skærper i forhold til den gamle RS 240. Ser vi imidlertid, hvordan KPMG og HLB fortolker kapitlet, er det begrænset, hvilken betydning

ændringerne har haft for revisionen. Der er en grundlæggende enighed mellem de to revisionshuse om, at bestemmelsen ikke direkte kan overføres på revision af danske virksomheder, hvilket begrundes med, at der ofte kun er knyttet få revisorer til den enkelte virksomhed. Vi stiller os imidlertid en smule skeptiske overfor denne holdning, da det direkte fremgår af afsnit 107 RS 240 (ajourført) omkring dokumentation, at revisor skal dokumentere de væsentligste beslutninger, der er truffet i revisionsteamet. Gennemgår revisor ikke disse overvejelser, som det fremgår af kapitlet, vil drøftelserne i revisionsteamet ikke være fulgt, og dokumentationskravet vil heller ikke være fulgt.

Der kan altså her argumenteres for, at der mangler en regulering, hvor revisor kan se, hvilke dokumentationskrav denne skal opfylde for at overholde god revisionskik.

4.2.5 Risikovurderingshandlinger

Risikovurderingshandlinger var et nyt kapitel i forhold til den gamle RS 240 for at bringe sammenhæng mellem processtandarderne og RS 240 (ajourført). Vi så i analysen, at der var kommet mere fokus på, hvordan den daglige ledelse kommunikerede til den øverste ledelse og til medarbejderne. Endvidere skal revisor rette henvendelse til den interne revision og efter omstændighederne andre i virksomheden, om de har viden om besvigelser, der påvirker virksomheden. I standarden er der endvidere tale om besvigelserisikofaktorer, analytiske handlinger for at opnå en forståelse af virksomheden og overvejelser af anden information, som revisor skal gennemgå og overveje.

KPMG har altid haft fokus på, hvordan den daglige ledelse kommunikerer til den øverste ledelse. Standarden har i denne sammenhæng ikke haft nogen virkning på opbyggelsen af revisionen. Der er imidlertid sket en ændring i form af mere kommunikation nedad i virksomheden typisk via intranet. Dette giver revisor mulighed for at undersøge om, hvorvidt forretningspolitikker foreligger, ligesom ledelsen har givet udtryk for. Som sikkerhed for, at disse politikker er kommunikeret ud, kan revisor herefter tage kontakt til de enkelte medarbejdere for at høre, om de kender virksomhedens gældende politikker. KPMG tager det ikke som en selvfølge, at medarbejderne kender virksomhedens politikker, selvom de er tilgængelige. At virksomhedens politikker står på intranettet er ingen garanti for, at disse bliver overholdt. Her

skal revisors professionelle skepsis være med til at vurdere, om de overholdes. I mindre virksomheder er det imidlertid svært at bekræfte, da politikker normalt ikke er dokumenteret i form af håndbøger og lignende.

Med hensyn til at spørge den interne revision ser KPMG kun en meget begrænset mulighed for dette, da det er de færreste virksomheder, der har en intern revision. Der er primært kun tale om, at der findes interne revisioner i den finansielle sektor herunder banker og forsikringsselskaber. Endvidere påtaler KPMG, at det er meget svært at finde kvalificerede medarbejdere til den interne revision, hvilket besværliggør muligheden for at oprette en kompetent intern revision.

KPMG forespørger endvidere også andre i virksomheden herunder medarbejdere, som ikke er på ledelsesniveau. Det er dog ikke alle medarbejdere, der er lige interessante at forespørge om, hvorvidt de kender til besvigelser, der resulterer i væsentlig fejlinformation. RS 240 (ajourført) har medført, at KPMG interviewer flere medarbejdere i organisationen. KPMG er imidlertid meget forsigtig med, hvilke medarbejdere der interviewes, da medarbejderne hurtig kan få fornemmelsen af, at de direkte er under anklage, hvilket kan være særdeles uheldigt. Derfor foretrækkes det, at der oprettes en "whistleblower" politik, hvor medarbejderne har mulighed for at fortælle om kendskab til eventuelle besvigelser, uden deres overordnede bliver bekendt med episoden. Medarbejdere, der har en direkte indflydelse på regnskabsaflæggelsen, bliver dog forespurgt, når besvigelserisici for væsentlig fejlinformation skal afdækkes.

Den udvidede fokus i RS 240 (ajourført), på hvordan den daglige ledelse kommunikerer til den øverste ledelse og medarbejderne, har ikke medført yderligere revisionshandlinger for HLB til at afdække området.

HLB ser det ikke som muligt at forespørge den interne revision, da det nærmest kun er den finansielle sektor, der har en kompetent intern revision. HLB peger imidlertid på, at nogle virksomheder har controller-afdelinger, som besidder nogle af de samme opgaver som en intern revision, til en vis udstrækning.

Med hensyn til at spørge medarbejderne omkring kendskab til eventuelle besvigelser, der kan medføre væsentlig fejlinformation, finder HLB, at det kan give et stærkere revisionsbevis, at kontrollere ledelsens udsagn med udsagn fra "manden på gulvet". Dette begrundes med, at "manden på gulvet" sjældent har den bagtanke, at revisor leder efter besvigelser, hvilket bety-

der, der ofte kommer et mere ærligt svar. HLB tilføjer dog, at det at forespørge medarbejderne ikke er kommet i forbindelse med RS 240 (ajourført).

Det kan ses i de ovenstående udsagn, at KPMG i forbindelse med implementering af RS 240 (ajourført) har været mere skeptisk overfor, hvordan den daglige ledelse kommunikerer. Specielt har der været fokus på, hvordan dette er sket til medarbejdere i organisationen. HLB har imidlertid ikke set dette som væsentligt i forhold til deres kundesegment. Det fremgår ligeledes, at det er begrænset hvor mange danske virksomheder, der har interne revisioner, når der ses bort fra den finansielle sektor. Dette betyder naturligvis, at det ikke er muligt at foretage forespørgsler, som det fremgår af standarden. HLB peger endvidere på, at controllerafdelinger besidder nogle af de samme arbejdsopgaver som en intern revision.

Med hensyn til at interviewe virksomhedens medarbejdere, eksisterer der også en vis forskellighed mellem KPMG og HLB. Dette skal ses i lyset af, at KPMG er meget forsigtig med at spørge "manden på gulvet", da KPMG frygter, at det giver medarbejderen en fornemmelse af, at denne er under anklage. HLB ser derimod en mulighed for at skaffe yderligere revisionsbevis, da "medarbejderen på gulvet" ikke har noget incitament til at tale usandt.

Ses disse interviews i forhold til RS 240 (ajourført), kan det konkluderes, at hovedlinierne ikke er blevet ændret i forbindelse med implementeringen af denne standard. Der er tale om få tilføjelser i forhold til KPMG samtidig med, at vi har fornemmelsen af, at området ikke vil blive påvirket, når standarden træder i kraft i HLB.

4.2.6 Indregning af indtægter

Som et nyt tiltag i RS 240 (ajourført) fremgik det af afsnit 60, at besvigelser sædvanligvis vil være et besvigelserområde. Dette blev begrundet med, at regnskabsmanipulation ofte sker som følge af en overvurdering af indtægter eller for tidlig indregning af indtægter. Ligeledes fremgår det, at revisor skal dokumentere, hvis revisor under særlige omstændigheder ikke har identificeret indregning af indtægter som en risiko for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

KPMG er begyndt at anvende flere ressourcer på at revidere indregning af indtægter. KPMG er dog af den opfattelse, at dette ville være sket uanset, om det var tilføjet som et krav i RS 240 (ajourført). Dette begrundes med, at området er blevet mere komplekst de seneste år. Dette skyldes, at virksomhederne opererer på flere områder. F.eks. ser KPMG ofte, at deres klienter både sælger traditionelle produkter og serviceydelser samtidig. Der er altså tale om, at forretningstransaktioner er blevet mere komplekse, end det var tilfældet tidligere. Ofte vil eksempelvis medfølgende garantiydelser gøre et produkt til 3-4 produkter, og hvis disse skal indregnes på flere forskellige måder, bliver indregning af indtægter vanskeligt for virksomheden at håndtere. Virksomhedernes salg var ikke sammensat på en lignende måde for 5-10 år siden, hvilket naturligt har skabt øget risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, da der medfølger øgede mulighed for at manipulere med regnskabet, når transaktionerne bliver mere komplekse.

Det er i forbindelse med HLBs interne undervisning blevet præciseret, at indregning af indtægter kan være et område med høj risiko, og at de enkelte revisorer skal være opmærksomme på dette i revisionen. Hovedreglen er dog, at der ikke er tale om en udvidet besvigelserisiko, som det fremgår af RS 240 (ajourført), set i forhold til HLBs kundesegment, og det er op til den enkelte revisor at vurdere, hvorvidt der er tale om en betydelig risiko for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

For at opfylde dokumentationskravet i RS 240 (ajourført), har HLB som noget nyt i revisionsinstruksen indført en kolonne, hvor der kan krydses af, hvorvidt området er en besvigelserisiko. Revisor skal altså altid dokumentere, hvorvidt indregning af indtægter er vurderet som en betydelig risiko.

Med hensyn til om denne interne undervisning har haft effekt, og om risikovurderingen er tilstrækkelig, kan først vurderes senere, da HLB endnu ikke er begyndt at revidere regnskaber med den nye standard. HLB henviser endvidere til, at deres interne kvalitetskontrol kan være med til at klarlægge, om de nødvendige forholdsregler er passende i forhold til HLBs revisionsmanual.

Indregning af indtægter er, som det fremgår ovenfor, et område, der er betydelig fokus på for begge virksomheders vedkommende. Dette Fokus er imidlertid ikke kun et resultat af implementeringen af RS 240 (ajourført), men for KPMGs vedkommende et resultat af udviklingen i

virksomhedernes produktportefølje. Denne produktportefølje har medført en øget kompleksitet i virksomhedernes indtægtsindregning og øget muligheden for regnskabsmanipulation. Det må altså kunne konkluderes, at RS 240 (ajourført) har en mindre rolle i denne udvikling.

Det samme gælder også for HLB, da de gennem interne undervisningsprogrammer har lagt vægt på, at revisorer er vidende om, at indregning af indtægter kan være et område med betydelig risiko for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. De har dog stadig som hovedregel, at indregning af indtægter ikke et betydeligt risikoområde. Dette må ses i sammenhæng med deres kundesegment, hvor de ofte hjælper den enkelte virksomhed med at udarbejde regnskabet, og risikoen for, at der skulle være tale om væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, er minimal. HLB har dog i sine forberedelser til indførelsen af RS 240 (ajourført) påkrævet, at revisorerne dokumenterer, hvis de ikke finder indregning af indtægter som en betydelig risiko i overensstemmelse med dokumentationskravet i standarden.

Samlet kan det siges, at RS 240 (ajourført) ikke har medført nogen egentlige skærper i praksis, da praksis i Danmark må karakteriseres som værende forud for RS 240 (ajourført) på dette punkt. Dette er på trods af, at vi karakteriserede indregning af indtægter i RS 240 (ajourført) som en teoretisk skærpelse i forhold til den gamle RS 240. Vi må derfor konkludere, at effekten af RS 240 (ajourført) på dette område har været begrænset set med danske øjne.

4.2.7 Uforudsigelighed

Revisor skal i forbindelse med revisionen indarbejde et element af uforudsigelighed. Dette fremgår to steder i RS 240 (ajourført), hvilket er under drøftelser i revisionstemaet og som en generel reaktion med henblik på at adressere risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser på regnskabsniveau. Det er bestemt, at revisor skal indarbejde et element af uforudsigelighed i udvælgelsen af arten, den tidsmæssige placering og omfanget af sine revisionshandlinger. Det bliver begrundet i, at personer, der har kendskab til revisors revisionshandlinger, har bedre mulighed for at skjule regnskabsmanipulation.

KPMG er af den opfattelse, at revisorer skal blive bedre til at indarbejde et element af uforudsigelighed i revisionen. Det er imidlertid for tidligt at vurdere, hvor meget tid den enkelte re-

visor lægger i begrebet. KPMG er dog bekendt med, at det er et krav i henhold til RS 240 (ajourført), og derfor skal der indgå et element af uforudsigelighed i revisionen.

KPMG opfatter primært uforudsigelighed som havende størst betydning i forhold til at udvælge atypiske poster og områder i stedet for at koncentrere sig om de største poster, hver gang der foretages revision.

KPMG ser dog ikke det store udbytte i, at fokusere på små poster i regnskabet, da det er væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, der er det essentielle.

KPMG ser endvidere også problemer i praksis med at indarbejde et element af uforudsigelighed i revisionen i forhold til et uanmeldt revisionsbesøg. Dette skal ses i lyset af, at de medarbejdere, som revisor skal forespørge i forbindelse med revisionsbesøget, kan være fraværende, hvis revisor ikke har givet besked om sin ankomst.

HLB forsøger i vid udstrækning at foretage uanmeldte kasseeftersyn på forskellige datoer. HLB ser også, at der kan inddrages et element af uforudsigelighed ved at forespørge medarbejdere, som ikke tidligere er blevet forespurgt i forbindelse med revisionen. HLB påpeger, at der naturligvis stadig skal være en forbindelse med væsentlighed, så der ikke foretages unødvendige revisionshandlinger. HLB er dog ikke af den opfattelse, at indførelsen af RS 240 (ajourført) vil have nogen betydning for at indarbejde et element af uforudsigelighed.

Det fremgår af ovenstående, at KPMG ikke har implementeret standarden i sin fulde betydning. Dette begrundes primært i, at det kan være svært at foretage uanmeldte eftersyn, hvis revisor ikke ved, om nøglemedarbejderne er til stede. Herudover fokuseres der også primært på poster i regnskabet, der kan medføre væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Dog bliver der revideret poster, der ikke enkeltvis har nogen væsentlig indflydelse på det retvisende billede. Der er altså tale om en vis uforudsigelighed i revisionen, selvom det kan diskuteres, om betingelserne i RS 240 (ajourført) omkring arten, den tidsmæssige placering og omfanget af revisionen som en generel reaktion for at adressere risici er opfyldt.

Med hensyn til HLB foretages der uanmeldte besøg som et forsøg på at opdage væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Der er altså tale om en vis grad af uforudsigelighed i revisionen.

Overordnet kan det siges, at begge revisionshuse foretager forskellige grader af det, der kendetegnes som uforudsigelighed i forhold til RS 240 (ajourført). Det er endvidere svært at vur-

dere, om indførelsen af RS 240 (ajourført) vil have nogen indvirkning på elementet af uforudsigelighed. HLB finder ikke indførelsen af RS 240 (ajourført) som havende nogen fremtidig effekt, men KPMG er dog opmærksomme på, at der muligvis er behov for yderligere revisionshandlinger for at opfylde god revisionsskik på området. Vi kan altså konkludere, at virkningen af RS 240 (ajourført) på området har været minimal på nuværende tidspunkt.

4.2.8 Den daglige ledelses tilsidesættelse af kontroller

Som det fremgår af analysen, er der meget fokus på ledelsens tilsidesættelse af kontroller i RS 240 (ajourført). Revisor skal i denne forbindelse udforme og udføre revisionshandlinger, der skal adressere denne risiko. Der er i denne sammenhæng lagt vægt på, at revisor skal efterprøve posteringer i finansbogholderiet og andre justeringer, der er foretaget i forbindelse med regnskabsudarbejdelsen. Herudover skal revisor gennemgå virksomhedens regnskabsmæssige skøn, og endeligt opnå en forståelse for den forretningsmæssige begrundelse for betydelige transaktioner, som ligger udenfor virksomhedens normale drift.

KPMG ser ikke skærpelserne i RS 240 (ajourført) som havende nogen væsentlig effekt på revisionen. Dette begrundes med, at KPMG tidligere har indarbejdet efterprøvning af posteringer og andre justeringer, regnskabsmæssige skøn, samt en forståelse af forretningsmæssig begrundelse for betydelige transaktioner, der ligger uden for den normale drift i deres revisionsmanual. Dette skal naturligvis ses i lyset af at finde væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Derfor ser KPMG ikke implementeringen af RS 240 (ajourført) som værende af større betydning i forhold til ledelsens tilsidesættelse af kontroller.

Der har dog været en effekt i forbindelse med, at revisor skal være opmærksom på ledelsens tilsidesættelse af kontroller, pointerer KPMG. Dette begrundes med, at nu hvor det direkte er blevet et krav at foretage disse revisionshandlinger, er det nødvendigt at strukturere og dokumentere disse forhold. KPMG var måske tidligere ikke så dygtige til at dokumentere disse handlinger, men med indførelsen af RS 240 (ajourført) er det blevet prioriteret væsentligt højere at overholde standarden i forbindelse med dokumentationskravet.

HLB ser ikke, at kravene har vidtrækkende konsekvenser for, hvordan HLB planlægger sin revision. Det begrundes med, at HLB hjælper helt op til 90 % af sine klienter med at opstille regnskabet, og i denne forbindelse har HLB et meget tæt samarbejde med virksomhedens medarbejdere specielt medarbejdere, der er ansat i bogholderiet. HLB mener derfor, at der gennem dette samarbejde opnås en forståelse af risikoen for, at ledelsen tilsidesætter kontroller. Derfor er HLB af den opfattelse, at kravene i RS 240 (ajourført) vedrørende revisions-handlinger som reaktion på ledelsens tilsidesættelse af kontroller opfyldes.

Ud fra de to interviews kan det ses, at både KPMG og HLB allerede er af den opfattelse af de foretager de nødvendige revisionshandlinger i forbindelse med at adressere risikoen for, at ledelsen tilsidesætter de interne kontroller. Det fremgår endvidere, at disse revisionshandlinger ikke er blevet indført i forbindelse med implementeringen af RS 240 (ajourført). I KPMGs tilfælde foretog de allerede nævnte revisionshandlinger før RS 240 (ajourført) blev indført. Det er dokumentationskravet og strukturen, der er blevet opprioriteret i forbindelse med implementeringen af RS 240 (ajourført). HLB er af den opfattelse, at den nødvendige forståelse opnås gennem samarbejdet med klienten i regnskabsudarbejdelsesprocessen, hvilket har betydet, at RS 240 (ajourført) ikke har haft nogen virkning i forhold til HLBs revisionsmanual. Det må kunne konkluderes, at RS 240 (ajourført) ikke har medført yderligere revisionshandlinger i forhold til ledelsens tilsidesættelse af kontroller. Dette skyldes, forholdene allerede er indarbejdet i revisionsmanualen i de revisionshuse. Dokumentationskravet er dog blev opgraderet som en følge af RS 240 (ajourført) hos KPMG, hvortil må siges, at standarden har haft en effekt.

4.2.9 Dokumentationskravet

Som det fremgår af analysen er dokumentationskravet blevet væsentligt præciseret i RS 240 (ajourført) i forhold til den gamle RS 240. Vi valgte at karakterisere det som en præcisering selvom, at det har vidtrækkende konsekvenser for revisionen.

Det fremgår af kapitlet vedrørende dokumentation, at der er krav om, at revisor dokumenterer langt flere forhold end tidligere. Herunder dokumentation af revisors risikovurderingsproces og hvilke reaktioner, denne foretager sig for at adressere disse risici.

KPMG har som følge af den nye standard fået flere obligatoriske arbejdsrapporter på besvigel-
sesområdet. KPMG ser det som en positiv udvikling, da det er nemmere at redegøre for revi-
sorernes arbejde på området. Herudover fremhæves det, at revisor har lettere ved at bevise,
hvordan revisionen er forløbet, hvis der skulle opstå en tvist.

KPMG ser endvidere dokumentationskravet som en udfordring for revisor, da revisor har til
opgave at skelne mellem den dokumentation, der er nødvendig, og den dokumentation som
bliver overflødig, da for meget dokumentation bliver uoverskueligt.

KPMG har i forbindelse med dokumentationskravet opdelt sit kundesegment i store, mellem-
store og små virksomheder. KPMG har i disse 3 segmenter forskellige krav til, hvor omfat-
tende dokumentationen skal være for at have opfyldt god revisionsskik. KPMG er imidlertid
bevidst om, at det kan være risikabelt at foretage denne opdeling, da det ikke fremgår af no-
gen vejledninger eller standarder, at denne opdeling er mulig. Det fremgår blot af afsnit 111 i
RS 240 (ajourført), at revisor skal anvende sin professionelle dømmekraft ved afgørelsen af, i
hvilket omfang disse forhold dokumenteres. KPMG savner derfor i denne sammenhæng nogle
klare regler for, hvordan denne opdeling kan foretages. KPMG ser opdelingen som nødven-
dig, da det simpelthen ikke kan forsvares at bruge ligeså mange ressourcer på at dokumentere
revisionsbehandlinger for en lille klient som en stor.

HLB har ikke klarlagt, hvilke konsekvenser dokumentationskravene i RS 240 (ajourført) skal
have for revisionen som helhed. HLB er dog opmærksom på, at der er et udvidet dokumenta-
tionskrav i forbindelse med implementeringen. Dog har HLB i forbindelse med indregning af
indtægter indført i revisionsinstruksen, at revisorerne skal redegøre for hvorvidt, der er tale
om en betydelig risiko i forbindelse med indregning af indtægter eller ej.

HLB ser endvidere dokumentationskravet som et positivt tiltag i forbindelse med indførelsen
af RS 240 (ajourført), da det vil skabe en større bevidsthed for den enkelte revisor, hvilke risi-
kovurderinger denne foretager, når denne skal dokumentere den løbende proces for at finde
væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

HLB vil dog være forsigtig med at lægge liniere fast for, hvordan revisor skal dokumentere
sine vurderinger og reaktioner i forhold til RS 240 (ajourført). Dette skal ses i lyset af, at HLB
er forholdsvis praktisk i sin tilgang til revisionen, hvor revisor selv har et stort ansvar i tilret-
telæggelsen af revisionen og i denne sammenhæng, hvordan denne vælger at dokumentere de
pågældende forhold.

Dokumentationskravet i RS 240 (ajourført) har medført, at KPMG har lavet obligatoriske arbejdsrapporter, der skal sikre, at dokumentationskravet i RS 240 (ajourført) bliver fulgt. KPMG er dog af den opfattelse, at der findes et gråzoneområde, for hvor omfattende dokumentationskravet skal være for de forskellige segmenter, som KPMG har opdelt sine klienter i. På trods af, at der ikke foreligger vejledninger eller standarder for, hvordan dette skal gøres, har KPMG alligevel lavet forskellige dokumentationskrav i forhold til klienternes størrelse. Vi er ikke blevet bekendt med, hvordan denne opdeling er foretaget. Vi er dog skeptiske overfor, hvorvidt denne opdeling sker på et validt grundlag, da behovet for dokumentation ikke nødvendigvis behøver at følge opdelingen i regnskabsklasserne, som det fremgår af Årsregnskabsloven, hvis det er denne opdeling, der er anvendt.

HLB har på nuværende tidspunkt ikke klarlagt præcis, hvordan dokumentationskravet skal indarbejdes i de kommende revisioner. HLB er dog af den opfattelse, at dokumentationskravet i RS 240 (ajourført) er den faktor, der vil få den største indflydelse på revisionen set i forhold til deres kundesegment. De er dog forsigtige med ikke at instruere revisorerne i præcis, hvordan dokumentationskravet skal løses i praksis. Dette mener de, at der er op til den enkelte revisor at vurdere.

Overordnet har vi ud fra interviewene fået fornemmelsen af, at det er i forbindelse med dokumentationskravet i RS 240 (ajourført), at indvirkningerne vil blive mest omfattende. Tidligere har revisionshusene i vid udstrækning udført de revisionshandlinger, der bliver omtalt i standarden som nye krav, men de har ikke været dokumenteret i særlig høj grad.

4.3 Sammenfatning af praktisk del

Denne sammenfatning har som formål at samle op på den praktiske dels enkelte afsnit og herigennem give en vurdering af, hvorvidt revisionen er forbedret ud fra en praktisk vinkel med indførelsen af RS 240 (ajourført).

Udgangspunktet for, at revisionen er blevet forbedret, er, at standarden er blevet implementeret, eller vil blive implementeret i HLBs tilfælde. I henhold til KPMG er forudsætningen for, at revisionen er blevet forbedret i forbindelse med implementeringen af RS 240 (ajourført) direkte tilstede, da de aktivt har informeret virksomhedens revisorer om betydningen gennem det obligatoriske kursus og uddannelsesprogrammet.

Det må ses som en forudsætning for at kunne anvende standarden, at revisorerne er bevidste omkring denne.

Med hensyn til HLB var der ikke tale om, at de samme ressourcer vil blive anvendt i forbindelse med deres briefing, da deres primære oplysning skete gennem virksomhedens intranet-side.

Vi må i denne sammenhæng karakterisere denne form for videreformidling som værende mere passiv set i forhold til KPMG.

Konkluderer vi på den viden, som vi har opnået på dette område, er der altså tale om, at store revisionsvirksomheder (KPMG) bruger flere ressourcer i forbindelse med implementeringen af denne standard, end det er tilfældet ved mellemstore revisionshuse (HLB). Dette indikerer at, større revisionsvirksomheder ser en større nytteværdi i standarden, end det er tilfældet i mindre revisionshuse.

Et andet punkt der indikerer, hvorvidt revisionen bliver forbedret med implementeringen af RS 240 (ajourført), er, hvordan ressourceforbruget er blevet påvirket eller forventes at blive påvirket i forbindelse med indførelsen.

Vi så tidligere, at KPMG havde øget deres timeforbrug. Her var kvantiteten øget gennem flere arbejdstimer samtidigt med, at der kvalitativt var brugt flere timer af mere erfarne revisorer. Det blev dog tilføjet, at det var svært at skelne mellem, hvad der skyldes RS 240 (ajourført) og processtandarderne RS 315 og RS 330.

HLB havde ikke fornemmelsen af, at implementeringen af RS 240 (ajourført) ville medføre et øget timeforbrug. Dette var gældende både kvantitativt og kvalitativt. HLB henførte til, at årsagen skulle findes i, at kundesegmentet var små og mellemstore virksomheder, hvilket ikke var målgruppen for RS 240 (ajourført).

Af dette må det kunne konkluderes, at revisionen alt andet lige er blevet forbedret i praksis ved indførelsen af RS 240 (ajourført) i større virksomheder, da der anvendes flere ressourcer på at gennemgå væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Vi vil senere belyse, på hvilke områder denne forbedring kommer til udtryk.

Det må endvidere kunne konkluderes, at små virksomheder ikke vil mærke nogen umiddelbar ændring med indførelsen af RS 240 (ajourført) set i lyset af, at det ikke forventes, at standarden har nogen ressourcemæssig betydning.

Et af de områder, hvor det kunne frygtes, at implementeringen af RS 240 (ajourført) har en negativ effekt på revisionen, er gennem forholdet mellem revisoren og klienten. Effekten kunne være, at revisor ville få svære betingelser i forespørgsler eller i værste tilfælde miste sin klient.

KPMG havde ikke fornemmelsen af, at der var sket skade på klientforholdet, men var da absolut opmærksom på, at det kunne blive resultatet, hvis revisor ikke var forsigtig.

HLB opfattede ikke, at forholdet mellem revisor og klient ville blive påvirket gennem indførelsen af RS 240 (ajourført), da standarden vil have meget begrænset indflydelse på revisionen.

Vi kan altså konkludere, at forholdet mellem revisor og klient ikke nødvendigvis behøver at lide skade i de større virksomheder. Der er imidlertid behov for, at revisor er dygtig i sin vurdering af, i hvilket omfang virksomheden er modtagelig overfor, at deres besvigelsessituation bliver belyst.

Konkluderer vi på HLBs udtalelser, er der ingen indikationer på, at forholdet mellem revisor og klient skulle lide skade i forbindelse med indførelsen af RS 240 (ajourført).

I den specifikke del af interviewet undersøgte vi, hvordan KPMG og HLB forholdte sig til de enkelte dele af RS 240 (ajourført).

Det første punkt omhandlede, hvordan besvigelsestrekanten og revisionsrisikomodellen blev anvendt i praksis.

KPMG havde i forbindelse med implementeringen af RS 240 (ajourført) indført besvigelsestrekanten i deres arbejds papirer, men KPMG havde ikke nogen fornemmelse af, at besvigelsestrekanten havde nogen praktisk relevans i revisionen.

HLB mente ikke, besvigelsestrekanten havde nogen praktisk relevans. Der var simpelthen tale om, at besvigelsestrekanten var for teoretisk til at operationalisere i en revisionsinstruks.

Ovenstående indikerer altså, at besvigelsestrekantens relevans i forhold til den praktiske revision er meget begrænset. Derfor må det kunne konkluderes, at revisionen ikke er blevet forbedret i praksis i forbindelse med udvidelsen af besvigelsestrekanten.

Som det fremgik i den teoretiske del af projektet, er revisionsrisikomodellen ikke længere en del af processtandarderne RS 315 og RS 330. Idet RS 240 (ajourført) er ført i overensstemmelse med disse, er revisionsrisikomodellen heller ikke længere en del af RS 240 (ajourført). Vi undersøgte imidlertid om denne blev anvendt som et værktøj i revisionen. Hertil svarede

KPMG, at de anvendte en model kaldet ROSM, som er en kombination mellem den iboende risiko og kontrolrisikoen. HLB mente ligesom ved besvigelstrekanten, at revisionsrisikomodellen var for teoretisk til at anvende i praksis.

Det kan altså konkluderes, at modellen stadig kan anvendes i forbindelse med store revisioner til at planlægge revisionen. Mens det kan konkluderes, at HLB finder den for teoretisk til at overføre til revisioner af små og mellemstore virksomheder. Hvordan revisionen er blevet påvirket af dette er imidlertid svært at sige, da det aldrig har været påkrævet at anvende modellen. Det kan dog konkluderes, at modellen er blevet negligeret med indførelsen af de nye processtandarder og RS 240 (ajourført), hvilket aldrig kan forbedre revisionen.

Et andet område, som vi fandt interessant at belyse i vores interviews, er, hvordan revisor bliver påvirket af præciseringen af den øverste ledelses og den daglige ledelses ansvar i RS 240 (ajourført). KPMG svarede her klart, at det aldrig kan blive revisors ansvar at forebygge og opdage besvigelser men, at kapitlet mere er indført for at kunne klarlægge, hvad der er revisors ansvar, og hvad der er ledelsens ansvar i en eventuel tvist.

HLB sagde klart, at det er ledelsen, der har ansvaret for at forebygge og opdage besvigelser. Dog er HLB af den opfattelse, at revisor får et ansvar for at informere ledelsen om dette, når det er skrevet i en standard.

Hvorvidt denne præcisering har medført en bedre revision er yderst tvivlsom. Som vi tidligere pointerede, opstår der en gråzone, hvor det er svært at se, hvad revisors opgave er i forbindelse med kapitlet. Derfor mener vi, at præciseringen og kapitlet som helhed har en forstyrrende effekt, der kan få revisor til at bruge unødvendig tid, hvilket må siges at have en negativ effekt på revisionen.

Den professionelle skepsis er, som det fremgår ovenfor, et af de emner vi berørte. KPMG havde i denne forbindelse øget deres professionelle skepsis. Dette kunne dog ikke kun tilskrives indførelsen af RS 240 (ajourført). Det var i lige så høj grad sket som et resultat af udviklingen af klienternes stadig mere komplekse transaktioner. KPMG påpeger ligeledes, at det kan være farligt, hvis revisor bliver for skeptisk, da dette kan bringe klientforholdet i fare.

HLB er ikke af den opfattelse, at præciseringen af den professionelle skepsis i RS 240 (ajourført) vil have en effekt i, hvordan HLB forholder sig til sine klienter. Dette begrundes med, at HLB tidligere har haft en passende grad af skepsis i forbindelse med sin revision.

Herudaf kan det konkluderes, at præciseringen af den professionelle skepsis i RS 240 (ajourført) for begge revisionshuse har haft en begrænset virkning, hvilket betyder, at revisionen ikke mærkbart er blevet forbedret på området.

Vedrørende drøftelser i opgaveteamet havde KPMG den opfattelse, at det var meget få danske virksomheder, hvor dette kapitel havde nogen praktisk betydning. Dette begrundede KPMG med, at kapitlet henvendte sig til meget store virksomheder, som var en meget begrænset del af kundesegmentet.

HLB mente heller ikke, at kapitlet kunne anvendes på danske virksomheder. HLB havde ofte tilknyttet en eller to revisorer til sine klienter, og her gav det simpelthen ikke mening at gennemgå de drøftelser, som fremgår af standarden.

Det kan altså konkluderes, at både KPMG og HLB finder, at kapitlet vedrørende drøftelser i opgaveteamet er for omfattende til at have nogen praktisk relevans for danske virksomheder. Specielt HLB da de har en øget koncentration af små klienter. Herudfra er der ingen indikationer på, at revisionen skulle være forbedret.

Risikovurderingshandlinger er som tidligere skrevet et kapitel, der er opstået i forbindelse med processtandarderne. KPMG svarede hertil, at de havde udvidet deres revisionshandlinger i forbindelse med at sikre, at ledelsens forretningspolitikker forelå samtidigt med, at de havde udvidet antallet af interviewene set i forhold til den gamle RS 240. Endvidere så de ikke den store mulighed for at forespørge den interne revision, da det var meget få virksomheder, der havde en sådan afdeling.

HLB så ligeledes ikke nogen mulighed i at forespørge den interne revision, da de havde samme opfattelse vedrørende, at dens eksistens i danske virksomheder var begrænset til finansielle virksomheder.

HLB havde endvidere ikke planer om at udvide antallet af de interviews, som de foretog i forbindelse med deres risikovurderingsproces.

Det kan altså konkluderes, at RS 240 (ajourført) har haft indvirkning på revisionen i henhold til KPMGs risikovurderingsproces for at opdage væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Dette er sket i form af en udvidelse af risikovurderingsprocesserne, der må formodes at forbedre revisionen.

Rettes blikket mod HLB, fremgår det, at de ikke har overvejet at udvide deres risikovurderingshandlinger for at opdage væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Vi må altså konkludere, at revisionen ikke er blevet forbedret i denne forbindelse.

Det nye fokus på indregning af indtægter var ligeledes nyt i RS 240 (ajourført). KPMG havde også udvidet deres revision med henblik på at opdage væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Dette var dog ikke sket i forbindelse med indførelsen af RS 240 (ajourført), men mere som en konsekvens af den naturlige udvikling.

HLB havde præciseret for deres revisorer, at indregning af indtægter kunne være et besvigel- sesområde. Endvidere havde de ændret deres revisionsinstruks, hvor revisor nu skulle dokumentere, hvorvidt denne fandt området som en betydelig risiko eller ej.

Der var altså tale om, at HLB var opmærksomme på kravene i RS 240 (ajourført), selvom de endnu ikke var begyndt at anvende standarden.

Det kan herudfra konkluderes, at fokuset i RS 240 (ajourført) ikke har haft nogen egentlig konsekvens for KPMG, da de allerede før RS 240 (ajourført) var specielt opmærksom på indregning af indtægter. Der er altså ikke tale om en forbedring af revisionen i henhold til KPMG.

HLB er derimod blevet opmærksomme på, at der foreligger et udvidet dokumentationskrav i RS 240 (ajourført) i henhold til indregning af indtægter. Derfor kan det antydes, at revisionen herigennem er blevet forbedret.

I henhold til kravet om uforudsigelighed i revisionen, er KPMG af den opfattelse, at de har mulighed for at forbedre sig på dette område. KPMG påpeger imidlertid, at der kan opstå problemer i forbindelse med uforudsigeligheden, da det oftest kan være et problem at forespørge de personer i virksomheden, det er nødvendigt.

HLB forsøger at have et vist element af uforudsigelighed i revisionen ved at foretage uanmeldte kasseeftersyn samtidigt med at forespørge medarbejdere, der ikke normalt bliver interviewet. HLB påpeger dog, at der stadig skal være en vis væsentlighed.

Det fremgår af RS 240 (ajourført), at der skal være et element af uforudsigelighed i revisionen i henhold til arten, den tidsmæssige placering og omfanget af revisionshandlingerne. Dette er efter vores fortolkning relativt bredt formuleret og svært at konkludere, hvornår den enkelte revisionsvirksomhed lever op til kravet.

Både KPMG og HLB har elementer af uforudsigelighed i deres revision, og dette er ikke blevet påvirket gennem RS 240 (ajourført) bortset fra, at KPMG påpeger, at de er blevet mere opmærksomme på forholdet. Vi kan altså konkludere, at der ikke er tale om nogen mærkbar forbedring af revisionen.

Der er kommet ekstra fokus på ledelsens tilsidesættelse af kontroller. Det fremgår imidlertid, at KPMG i vid ustrækning allerede foretager de pågældende revisionshandlinger, da de føler, at det har været en del af god revisionsskik. KPMG har dog i forbindelse RS 240 (ajourført) brugt flere ressourcer på at strukturere og dokumentere de pågældende revisionshandlinger de foretager.

HLB befinder sig i et meget tæt samarbejde med de fleste af deres klienter, og herigennem får HLB den nødvendige forståelse for risikoen for, at ledelsen tilsidesætter kontroller. Derfor er HLB af den opfattelse, at de allerede lever op til kravene i RS 240 (ajourført).

Heraf må det kunne konkluderes, at en forbedring af strukturen og dokumentationen i henhold til ledelsens tilsidesættelse af kontroller, må gøre revisionen mere effektiv og herigennem forbedre revisionen hos KPMG.

Det må kunne konkluderes, at der i HLB ikke er tale om en forbedring af revisionen i forbindelse RS 240 (ajourført).

Dokumentationskravet i RS 240 (ajourført) er blevet langt mere omfattende end i den tidligere RS 240. KPMG har i denne forbindelse fået flere obligatoriske arbejds papirer, der skal sikre en ensartet dokumentation i de forskellige revisioner. KPMG gør ligeledes opmærksom på, at dokumentationskravet er et af de kapitler i RS 240 (ajourført), som har kostet betydelige ressourcer, da der skal dokumenteres forhold, som revisor ikke tidligere dokumenterede.

HLB har derimod på nuværende tidspunkt ikke fastlagt i hvilket omfang, revisorer skal dokumentere de forskellige dele bortset fra indregning af indtægter. HLB er mere af den opfattelse, at det er op til den enkelte revisor at vurdere hvilke forhold, der skal dokumenteres. Dog ser HLB overordnet, at dokumentationskravet er et positivt tiltag.

Det kan altså konkluderes, at KPMG bruger flere ressourcer på at dokumentere, og dette forhold vil gøre den enkelte revisor mere bevidst om de forskellige faser i revisionen, hvilket alt andet lige forbedrer revisionen. Det er imidlertid mere svært at vurdere i hvilket omfang HLB vil øge dokumentationen af sine revisionshandlinger. Men set i lyset af den positive indstilling

i HLB i forhold til dokumentationskravet i RS 240 (ajourført), ser vi det som mest sandsynligt, at der vil ske en forøgelse af dokumentationen i HLB.

Vi har i nedenstående figur opsummeret, hvordan de forskellige krav i RS 240 (ajourført), har påvirket revisionen i KPMG og HLB. Vi bruger udtrykkene ingen, minimal og betydelig til beskrivelse af graden af indvirkning, de forskellige områder har på det enkelte revisionshus.

	KPMG	HLB
Indførelsesfasen	Betydelig	Minimal
RS 240 (ajourført)s forbrug af ressourcer	Betydelig	Minimal
Forholdet mellem ledelse og revisor	Minimal/betydelig	Ingen
Besvigelsestrekanten	Minimal	Ingen
Revisionsrisikomodellen	Betydelig	Ingen
Den øverste ledelses og den daglige ledelses ansvar	Minimal (negativ)	Minimal (negativ)
Professionel skepsis	Minimal	Minimal
Drøftelser i opgaveteamet	Minimal	Ingen
Risikovurderingshandling	Betydelig	Ingen
Indregning af indtægter	Minimal	Minimal
Uforudsigelighed	Minimal	Minimal
Den daglige ledelses tilsidesættelse af kontroller	Minimal	Ingen
Dokumentationskravet	Betydelig	Minimal

Figur 8 - Effekter af tiltag

Af det ovenstående må det kunne konkluderes, at implementeringen af RS 240 (ajourført) har haft en betydning for revisionen i KPMG. Det er imidlertid ikke alle områder i RS 240 (ajourført), der har haft lige stor indvirkning, som vi har påpeget i analysen og ovenfor.

Det har været gennemgående i analysen, at HLB ikke har kunnet identificere sig med RS 240 (ajourført). Dette fremgår også meget tydeligt af figuren, hvor de områder, der har haft størst indvirkning på HLB, kun har påvirket i en minimal grad.

4.4 Konklusion på praktisk del

Til besvarelsen af, hvorvidt implementeringen af RS 240 (ajourført) har forbedret revisionen, kan der ikke svares entydigt. Vores opfattelse, som skal ses i forhold til analysen, er, at KPMG har effektiviseret deres revision i forbindelse med RS 240 (ajourført), og vi er af den opfattelse, at det har forbedret revisionen, hvilket KPMG også føler.

Gennem analysen med HLB, har vi ikke opfattelsen af, at deres revision er mærkbart forbedret. HLB har simpelthen ikke taget standarden til sig, da de ser standarden som tiltænkt meget store amerikanske virksomheder.

Generaliserer vi denne viden, er der altså indikationer på, at det hovedsageligt er store danske revisionsvirksomheder, der får gavn af standarden, da det ofte er disse, der har de største klienter. Små og mellemstore revisionshuse vil have svært ved at operationalisere standarden til et praktisk niveau, som de kan bruge i deres revision, og derfor vil anvendeligheden af RS 240 (ajourført) være begrænset for disse virksomheder.

5 Diskussion

Vi ønsker i dette afsnit at diskutere nogle af de forhold, som vi finder specielt interessante i forbindelse med indførelsen af RS 240 (ajourført), og detailreguleringen der følger med. Der vil være tale om de holdninger og opfattelser, som vi har oparbejdet gennem projektudarbejdelsesprocessen.

Vil man kunne undgå erhvervsskandaler med implementeringen RS 240 (ajourført)?

Som vi påpegede i vores problemformulering, var en af årsagerne til udarbejdelsen af RS 240 (ajourført), at der opstod nogle erhvervsskandaler i USA herunder specielt Enron og MCI WorldCom. Spørgsmålet er, om det kan forhindres set i lyset af RS 240 (ajourført), at disse skandaler gentager sig.

Vi tegner i starten af projektet et billede af grådighed, og at det har været en af hovedårsagerne til aktiemarkedernes nedture op igennem historien. Ved Enron var der tale om nogle enorme aktieoptioner, der beskyldes for at være en af grundene til, at skandalen nåede sit omfang. Ligeledes blev revisorerne og advokaterne særdeles godt betalt for deres arbejde for virksomheden, hvor revisorerens uafhængighed nok kan diskuteres. Det vil være utopi at forestille sig, at en regnskabsstandard omhandlende besvigelser, kan forhindre en lignende situation fra at opstå igen. Dette skal begrundes med, at vi mener, at grådigheden hos disse involverede personer har overtaget den almindelige menneskelige rationalitet. Samtidigt skal det tilføjes, at revisorer kun opdager en meget begrænset del af de besvigelser, der foregår i virksomhederne. Derfor vil det aldrig kunne undgås, at der opstår erhvervsskandaler.

Vi påpegede, at RS 240 (ajourført) har forbedret revision for store virksomheder. Derfor er vi af den holdning, at en fornuftig operationalisering af RS 240 (ajourført) kan have en positiv indflydelse på opdagelsen af besvigelser, der giver væsentlig fejlinformation. Vi mener også, der kan være en forebyggende effekt, idet virksomhederne bliver bekendt med, at revisor skal anvende flere ressourcer på at opdage væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, og herigennem afskrækkes fra at begå besvigelser. Det skal naturligvis tilføjes, at vi her taler om store revisionsklienter, da klienter skal have et vist omfang, før vi mener, der kan blive tale om en egentlig erhvervsskandale.

Er Danmark bedre stillet med en international regulering?

Hvorvidt Danmark er bedre stillet med en international regulering, er selvfølgelig meget svært at sige. Vi kan imidlertid forholde os til den viden, vi har oparbejdet gennem projektet. Vi har erfaret, at der i forbindelse med internationaliseringen på reguleringsområdet samtidigt er sket en øget detailregulering af revisionsstandarderne.

Der hersker ingen tvivl om, at en øget international regulering af revisionsstandarderne giver fordele for regnskabsbrugerne, da de herigennem får en forsikring, at det er de samme standarder, der bliver revideret efter uanset, hvilket land virksomheden befinder sig i. Dette må i hvert fald ses som formålet med en international regulering af revisionsområdet.

Der opstår imidlertid nogle problemer i forbindelse med denne internationalisering, hvilket også skinner igennem i projektet. Problemet består i, at der kun eksisterer en revisionsstandard til alle virksomhedstyper, hvilket skaber nogle betydelige problemer, som vi mener, der er bagatelliseret i processtandarderne og RS 240 (ajourført). Problemet ses tydeligt i forhold til HLB, hvor de har svært ved at operationalisere RS 240 (ajourført) i forhold til deres kundesegment. Resultatet af, at HLB ikke kan operationalisere standarden, bliver, at de udfører deres revision i henhold til, hvad de forstår som god revisionsskik, som ikke nødvendigvis er i overensstemmelse med RS 240 (ajourført). Der er som tidligere skrevet ingen tvivl om, at formålet med de nye processtandarder og RS 240 (ajourført), er at skabe en øget detailregulering på revisionsområdet. Vi stiller os imidlertid kritiske overfor, hvorvidt det faktisk bliver resultatet af disse standarder. For hvis et betydeligt antal revisionshuse ikke kan identificere sig med standarderne, vil de blive tvunget til selv at vurdere, hvordan standarden skal bruges i forhold til deres kundesegment. Det vil betyde, at den enkelte revisor selv skal foretage sine vurderinger af, hvordan denne følger god revisionsskik. Det er netop det, HLB pointerer i sine udtalelser, at de lægger ansvaret over på den enkelte revisor, for at tage de korrekte vurderinger. Pointen er derfor, at hvis der laves standarder, der har store multinationale selskaber som målgruppe, vil der opstå et tomrum for mange revisionsvirksomheder. Disse tomrum skal fyldes, og det er op til den enkelte revisor i en virksomhed som HLB at gøre dette. Derfor kan det siges, at formålet er en detailreguleringen, men resultatet i mange virksomheder vil være det direkte modsatte nemlig, at de selv skal vurdere, hvordan standarden operationaliseres i henhold til deres klient.

KPMG siger ligeledes, at de har opdelt deres klienter i forskellige grupper efter størrelse, og den nødvendige dokumentation afhænger så af, hvilken gruppe den enkelte klient tilhører. Denne fordelingsmetode fremgår ikke af nogen standard, men er en nødvendighed for at foretage en effektiv revision. Endvidere er KPMG bevidste omkring, at den måde de operationaliserer standarden på muligvis er forkert, men de er på nuværende tidspunkt af den opfattelse, at det er det rigtige at gøre. Det bliver derfor interessant, at se hvordan revisortilsynet forholder sig i denne situation, da de er nødt til at forholde sig til, om denne fordeling er legal, eller hvorvidt den er imod god revisionsetik.

En kritisk tilgang til RS 240 (ajourført)

Som det fremgik af vores konklusion, var der tale om, at indførelsen af RS 240 (ajourført) forbedrede revisionen på det teoretiske plan. Endvidere var der også dele af RS 240 (ajourført), som forbedrede revisionen på det praktiske plan for store virksomheder. Vi har ovenstående nævnt nogle af de ulemper, der kan være i forbindelse med implementeringen af RS 240 (ajourført) samtidigt med, at vi har belyst nogle af dem i vores analyse.

Det fremgik af KPMG, at revisor skal være forsigtig, når denne introducerer den øgede fokus på besvigelser for den enkelte virksomhed. Der er i denne proces behov for, at revisor er meget pædagogisk i sin fremlæggelse af betydningen af den øgede fokus således, at klientforholdet ikke lider skade. Lider forholdet skade, kan det påvirke revisionen gennem, at revisor og klienten får et mere spændt forhold til hinanden, hvilke kan gøre samarbejdet særdeles problemfyldt samtidig med, at eventuelle rådgivningsopgaver falder bort. Rådgivningsopgaver er specielt vigtige i mindre revisionsvirksomheder, hvor f.eks. HLB påpegede, at de hjalp op til 90 % af deres kunder med at opstille regnskabet. Det kan blive katastrofalt for en virksomhed som HLB, hvis dele af dette indtægtsområde falder bort, hvilket også må være en af årsagerne til, at deres begejstring overfor RS 240 (ajourført) har været begrænset.

Ligeledes eksisterer der et latent problem i forhold til dokumentationskravet. Vi har som udgangspunkt vurderet, at den øgede dokumentation vil sikre en effektiv og struktureret revision. Dette behøver nødvendigvis ikke at være tilfældet. Som det fremgår af standarden, har det været op til den enkelte virksomhed at vurdere, hvordan en operationalisering af RS 240 (ajourført) skal foregå. Dette har bevirket, at dokumentationskravet er blevet mere omfattende men stadig, at det er forskelligt hvor høj grad af dokumentation, der skal foreligge hos den

enkelte klient. KPMG gjorde os i denne forbindelse opmærksom på, hvad der kunne ske, hvis dokumentationskravet blev for omfattende. Risikoscenariet bestod af, at hvis en statsautoriseret revisor skulle til at dokumentere forhold, som denne fandt ubetydelige og irrelevante, ville revisor føle, at denne spildte sin tid og derfor forlade virksomheden for at få mere mening i sit arbejde.

6 Konklusion

Vi vil i denne konklusion sammenfatte de pointer, som vi opnåede gennem projektet og redegøre for projektets enkelte afsnit.

Vi startede indledningen i projektet med at redegøre for, hvordan grådighed havde påvirket aktiemarkedet. Vi karakteriserede grådighed som værende den primære faktor, til at mange erhvervsskandaler havde nået deres omfang.

Vi redegjorde for i problemformuleringen, at besvigelsesområdet var et område, der var ved at ændre sig gennem en international udvikling, hvor fokus blev ændret fra at være principdrevet, til at blive detailreguleret.

Der blev i forbindelse med problemformuleringen redegjort for, at besvigelsesområdet var et område, der havde en betydning gennem undersøgelsen foretaget af KPMG.

Vi redegjorde endvidere for den revisionsmæssige regulering, der havde eksisteret i Danmark og den revisionsmæssige regulering, der havde eksisteret i USA.

For at belyse de erhvervsskandaler, der havde haft en betydning for udviklingen af reguleringen, inddrog vi Enron og MCI WorldCom, der havde en betydelig indflydelse på udviklingen af besvigelsesområdet gennem SAS 99 og herigennem den danske standard RS 240 (ajourført).

Til sidst i problemformuleringen præsenterede vi vores overordnede problemstilling, der var; ”vil implementeringen af RS 240 (ajourført) forbedre revisionen”. Vi redegjorde endvidere for, at vi ville undersøge, hvorvidt revisionen var blevet forbedret ud fra et teoretisk perspektiv og et praktisk perspektiv.

Vi byggede denne analyse op ved først at definere de begreber, som vi anvendte gennem projektet. Derefter præsenterede vi revisionsrisikomodellen, som vi ønskede at anvende som et teoretisk værktøj i vores teoretiske analyse. I denne forbindelse erfarede vi, at modellen ikke længere havde en central plads i processtandarderne. Modellen var blevet flyttet til RS 200 (ajourført), hvor den havde fået en mindre opsigtsvækkende placering.

I forbindelse med analysen erfarede vi endvidere, at den nye besvigelsesstandard RS 240 (ajourført), havde mange lighedspunkter med processtandarderne RS 315 og RS 330. Selve skelettet af RS 240 (ajourført) var taget direkte fra de to processtandarder.

I vores hovedanalyse analyserede vi forskellene mellem den gamle RS 240 og RS 240 (ajourført). Denne analyse skulle anvendes til besvarelse af, hvorvidt revisionen var blevet forbedret ud fra et teoretisk perspektiv og et praktisk perspektiv. Vi erfarede i denne analyse, at der både var tale om præciseringer og skærpelser. Vi definerede her præciseringer som, at det ikke længere var muligt at fortolke kravene for god revisionskik for lempeligt. Med skærpelser mente vi, at revisors revisionsområde er udvidet i forhold til tidligere uanset tidligere praksis. Til at besvare vores teoretisk del af projektet så vi, hvordan præciseringerne og skærpelserne påvirkede revisionsrisikomodellen, og i denne proces erfarede vi, at ændringerne påvirkede den samlede revisionsrisikoproses positivt primært gennem opdagelsesrisikoen, hvilket er den variabel, som revisor direkte kan påvirke gennem revisionen. Vi mente imidlertid også, at revisor havde mulighed for at påvirke den iboende risiko og kontrolrisikoen indirekte gennem dialog med den daglige ledelse og den øverste ledelse. Vores konklusion for den teoretiske del var altså, at revisionen var blevet forbedret ud fra et teoretisk perspektiv.

Til besvarelse af den praktiske del af projektet lavede vi to interviews, hvor det første interview var med Peter Thor Kellmer i Mortensen & Beierholm, og det andet interview var med Peter Gath i KPMG. Vi valgte at foretage interviews til besvarelse af, hvorvidt revisionen var blevet forbedret ud fra en praktisk vinkel, idet vi mente, at interviews var den mest effektive måde at opnå en forståelse af de muligheder og problemer, der var indeholdt i forbindelse med implementeringen af RS 240 (ajourført).

Vi erfarede, at HLB ikke havde implementeret standarden, da vi foretog interviewet, men var begyndt i sine overvejelser omkring, hvordan dette skulle gøres. KPMG havde derimod anvendt standarden ved revisionen af årsrapporter fra år 2004.

Vi erfarede gennem disse interviews, at der eksisterer en betydelig forskel i, hvordan revisionshusene opfattede konsekvenserne af RS 240 (ajourført). KPMG var i forbindelse med implementeringen af RS 240 (ajourført) begyndt at anvende flere ressourcer i forbindelse med revisionen. Dette var både gældende kvantitativt gennem flere medarbejdertimer, og kvalitativt ved at ansvarlige medarbejdere for revisionen brugte flere timer i revisionen. De havde imidlertid svært ved at skelne mellem, hvad der skyldtes processtandarderne RS 315 og RS 330 og hvad der skyldtes RS 240 (ajourført). KPMG så endvidere et muligt problem mellem revisor og klienten i forbindelse med implementeringen af RS 240 (ajourført), hvor revisor skulle være forsigtig med ikke at presse standarden ned over virksomheden. Dette skulle gø-

res gennem en dialog med ledelsen, ellers var der risiko for at miste en klient. Vi erfarede endvidere i den mere specifikke del af analysen, at KPMG ikke havde anvendt lige mange ressourcer på at implementere alle dele af standarden. Vi karakteriserede i denne forbindelse de specifikke kapitler i RS 240 (ajourført) enten som havende ingen, minimal eller betydelig effekt. Af de specifikke kapitler var det risikovurderingshandlinger og dokumentationskravet, der havde en betydelig påvirkning.

Vi konkluderede altså i analysen, at implementeringen af RS 240 (ajourført) i KPMG havde effektiviseret deres revision, og derigennem mente vi, at revisionen var blevet forbedret, hvilket KPMG også følte. Vi generaliserede denne viden og postulerede derfor, at det hovedsageligt var store danske virksomheder, der fik gavn af standarden.

Det viste sig, at HLB ikke havde nogen forventning om, at RS 240 (ajourført) havde nogen egentlig effekt i forbindelse med deres revision. Dette begrundede HLB med, at det ikke var muligt at operationalisere standarden på deres kundesegment, der er små og mellemstore virksomheder. Denne meget tilbageholdende opfattelse af brugbarheden af RS 240 (ajourført) viste sig endvidere også i analysen af de specifikke dele, hvor der kun var tale om minimale betydninger af de enkelte kapitler i RS 240 (ajourført). Derfor konkluderede vi, at HLBs revision ikke blev mærkbart forbedret gennem implementeringen af RS 240 (ajourført). Vi var af den opfattelse, at små og mellemstore revisionshuse vil have svært ved at operationalisere standarden til et praktisk niveau, som de kan anvende i deres revision, og derfor vil anvendeligheden af RS 240 (ajourført) være begrænset for disse virksomheder.

Vi tilføjede endeligt et diskussionsafsnit, hvor vi diskuterede, hvorvidt der fremtidigt kan undgås erhvervsskandaler. Dette mente vi dog ikke kunne forhindres med indførelsen af besvigelstandsstandarder. Endvidere diskuterede vi, om Danmark blev bedre stillet med en international regulering. Der var i denne sammenhæng både fordele og ulemper i forbindelse med en international regulering. Afslutningsvist havde vi en kritisk tilgang til RS 240 (ajourført), hvor vi diskuterede nogle af problemområderne heri.

7 Perspektivering

Vi har i projektet belyst virkningerne af implementeringen af RS 240 (ajourført). Vi ønsker i denne perspektivering at se længere fremad og klarlægge nogle af de opdateringsprojekter, hvor besvigelserproblemstillingen også er indarbejdet. Vi har i denne sammenhæng valgt at fokusere på Exposure Draft (ED) 540 (revised) og ED 550 (revised), der begge har været under fornyelse. RS 240 (ajourført) har altså ikke kunnet adressere risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser i den grad, der er ønsket. Vi ønsker ikke at lave en dybdegående analyse af forskellen mellem de gamle ISA 540 og ISA 550 og ISA 540 (revised) og ISA 550 (revised), der er under udarbejdelse, men mere præsentere baggrundene og de primære nyskabelser, som er indeholdt i standarderne.

7.1 ED 540 (revised) “Auditing Accounting Estimates and Related Disclosures (Other than Those Involving Fair Value Measurements and Disclosures)”³⁸

Ideen til at opdatere ISA 540 kom i forbindelse med en undersøgelse foretaget af United Kingdom’s Auditing Practices Board (UK APB). Undersøgelsen viste, at den daglige ledelse kan være motiveret til at foretage regnskabsmæssige skøn, der er underlagt en vis risiko for at sikre virksomheden indtjening. Denne motivation mangler neutralitet og kan derfor medføre skævhed i de regnskabsmæssige skøn. I lyset af dette godkendte IAASB et projekt, der skulle ajourføre ISA 540 og en arbejdsgruppe blev nedsat fra IAASB, UK APB og andre relevante eksperter.

Der bliver ligeledes redegjort for, at den ajourførte ISA 540 kræver, at revisor skal være mere hård og skeptisk i revisionen af regnskabsmæssige skøn. Revisor skal endvidere være opmærksom på mulige skævheder i de regnskabsmæssige skøn og skal tilrettelægge revisionen i overensstemmelse med processtandarderne og ISA 240 (revised).

³⁸ IAASB – Exposure Draft 540 (revised), december 2004.

Der er endvidere tale om i den foreslåede ISA 540 (revised), at risikovurderingsprocessen er mere omfattende end i den gamle ISA 540. Her skal revisor opnå en forståelse af de processer, som ligger bag de regnskabsmæssige skøn samtidig med, at der skal opnås en forståelse af de relevante interne kontroller. Denne forståelse omfatter, hvordan ledelsen har vurderet usikkerheden vedrørende de regnskabsmæssige skøn. Revisor skal endvidere gennemgå de regnskabsmæssige skøn, der er foretaget i de tidligere regnskaber i overensstemmelse med ISA 240 (revised).

Det er endvidere krævet af den nye foreslåede ISA 540 (revised), at revisor skal klarlægge, hvilke skøn der indeholder betydelige risici for væsentlig fejlinformation. Når revisor frem til, at et regnskabsmæssigt skøn indeholder en betydelig risici for væsentlig fejlinformation, skal revisor overveje, hvordan ledelsen har vurderet dette skøn. Herunder skal revisor vurdere:

- Hvorvidt de regnskabsmæssige forudsætninger foretaget af ledelsen giver en rimelig basis for det regnskabsmæssige skøn; og
- hvorvidt og hvordan ledelsen har overvejet andre regnskabsmæssige forudsætninger eller udfald, og hvorfor disse er blevet forkastet.

Har ledelsen ikke foretaget andre forudsætninger, skal revisor i forhold til ISA 540 (revised) overveje, om det er muligt at lave en række skøn, der skal anvendes til at vurdere rigtigheden af ledelsens skøn. Har ledelsen ikke gennemført andre overvejelser i fastlæggelsen af det rigtige skøn, skal revisor kræve dette af ledelsen. Nægter ledelsen at gøre dette, skal revisor overveje hvilke følger, dette skal have.

Der bliver ikke direkte nævnt at årsagen til, at ledelsen skulle foretage regnskabsmæssige skøn, hvor der er indeholdt skævheder, skyldes motivation til at begå regnskabsmanipulation. Der er mere en tendens til at betragte ledelsen som værende uafhængige i forhold til at foretage regnskabsmæssige forudsætninger og herunder uagtsomt foretage forkerte skøn. Der er altså en holdning til, at ledelsen er en smule naiv i foretagelsen af de regnskabsmæssige skøn. Her findes der en forskel i forhold til RS 240 (ajourført), hvor skævheder i de regnskabsmæssige skøn skyldes en bevidst vilje til at over- eller undervurdere de regnskabsmæssige skøn, altså en intention om at begå besvigelser, hvor der i den ajourførte udgave af ISA 540 mere er tale om en inkompetence hos ledelsen.

Det er endvidere tydeligt at se, at skærperne i ISA 540 (revised), vil kræve yderligere revisionshandlinger hos revisor, da der er en øget risiko for væsentlig fejlinformation som følge af fejl og besvigelser. Afsnittene i ISA 240 (revised) kan endvidere også ses i sammenhæng med afsnittet i den nye ISA 540 (revised), da nogle af de samme overvejelser er ens for de to standarder.

7.2 ED 550 (revised) ”Related Parties”³⁹

Baggrunden for en ajourføring af ISA 550 vedrørende nærtstående parter begrundes i, at der har været et fokus fra offentligheden i den regnskabstekniske og den revisionsmæssige behandling af forholdet mellem nærtstående parter. Dette fokus skyldes erhvervsskandaler, hvor transaktioner med nærtstående parter har været involveret. Den gamle ISA 550 regulerer endvidere ikke risiciene for fejl, der opstår i forbindelse med nærtstående parter og deres transaktioner med hinanden. Som en følge af dette konkluderede IAASB, at der var behov for at gennemgå den gamle ISA 550 og i forbindelse med dette sætte større fokus på identifikationen og vurderingen af disse risici for væsentlig fejlinformation, og hvordan disse skal adresseres.

Det fremgår ligeledes, at IAASB forventer, at ISA 550 (revised) vil forøge kvaliteten af revisors revision på dette område gennem strengere krav og udvidet vejledning.

Målet med standarden er, at revisor skal sikre sig tilstrækkelig og passende revisionsbevis i forbindelse med revisionen og klarlægge nærtstående parter og transaktioner i regnskabet.

Dette mål opnås gennem:

- En forståelse af virksomhedens nærtstående parter og transaktioner; og
- i sammenhæng med virksomhedens gældende regnskabsramme at:
 1. Identificere og vurdere risiciene for væsentlig fejlinformation i regnskabet som et resultat af transaktionerne med de nærtstående parter; og
 2. reagere på de vurderede risici ved at udføre yderligere revisionshandlinger.

Det fremgår endvidere, at væsentlig fejlinformation som resultat af transaktioner med nærtstående parter ofte opstår som følge af fejlberegninger fra ledelsen. Dette kan både være in-

³⁹ IAASB – Exposure Draft 550 (revised), december 2005.

entionelt og utilsigtet. ISA 550 (revised) kræver derfor, at revisor foretager et minimum af risikovurderingshandlinger med fokus på at identificere nærtstående parter og transaktioner, som ikke er identificeret eller klarlagt af ledelsen. Revisor skal endvidere fokusere på at identificere transaktioner, der både er betydelige og ikke-rutine prægede, da disse transaktioner ofte har større sandsynlighed for at være indgået med uidentificerede parter. Opdager revisor sådanne transaktioner, er det krævet, at revisor undersøger, om de har forbindelse til uidentificerede nærtstående parter.

Vi er af den opfattelse, at denne opdatering af ISA 550 har fået en betydelig tilknytning til besvigelserrevisionen. Det er tydeligt, at årsagen til, at ISA 550 er blevet opdateret, skal ses i henhold til Enron, hvor den primære årsag til regnskabsmanipulationen var gennem transaktioner med nærtstående parter, de såkaldte SPE'ere. Der bliver således også refereret til erhvervsskandaler først i afsnittet. Ligeledes bliver der redegjort for, at væsentlig fejlinformation i forbindelse med nærtstående parter ofte involverer, at ledelsen har foretaget fejlregninger, der kan være intentionelle. Der er her ingen tvivl om, at der lægges meget op til, at revisor skal foretage en egentlig besvigelserrevision. Der er ligeledes i ISA 240 (revised) fokus på transaktioner med nærtstående parter. Standarderne skal altså til en vis grad ses i sammenhæng med hinanden.

Overordnet kan det siges, at erhvervsskandalerne ikke er glemt endnu og stadigvæk sender chokbølger gennem revisionsreguleringen, som det kan ses gennem de ovenstående udkast.

Der ses altså en tendens til, at vi skal til at vende os til, at en betydelig del af revisionsreguleringen direkte eller indirekte handler om at finde væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Hvorvidt denne udvikling er kommet for at blive, er svært at sige, men der er ingen tvivl om, at den udvidede besvigelserreguleringen skal ses i lyset af, at det forsøges at genvinde offentlighedens tillid til virksomhedens regnskaber. Hvorvidt dette bedst sker gennem en øget regulering, findes der imidlertid forskellige synspunkter på, hvilket vi også redegjorde for i vores diskussionsafsnit.

8 Litteraturfortegnelse

Bøger

Forfatter	Titel	Forlag	År
Alvin A. Arens m.fl.	Auditing and assurance services. An intergrated approach	Prentice Hall	2005
Mogens Christensen, Kim Fücksel, Lars Bo langsted og Anne Loft	Revision – koncept & teori	Forlaget Thomson	2001
Søren Ellemose	Kejserens nye kælder – erhvervs- historiske skandaler	Jyllands-Postens Forlag	2005
Lars Kiertzner	Revisionsprocesstandarder	Forlaget Thomson	2006
KPMG	Besvigelser – risici og forebyggelser	KPMG	1997
Robert J. Nieschwietz, Joseph J. Schultz jr., Mark F. Zimbelman	Journal of Accounting Literature	ABI/INFORM Global	2000
Bent Warming- Rasmussen og Lars Jensen	Revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant	Forlaget Thomson	2001

Artikler

Forfatter	Titel	Magasin	Dato
Brian Christensen og Kaare von Cappeln	ISA 240 (revised) – yderligere skærpedelser af krav til revision vedrørende besvigelser	Revision & Regnskabsvæsen	nr. 7, 2004
Peder Fredslund Møller & Lars Kiertzner	Enron, Worldcom, Qwest med flere - Hvad skete der egentlig?	Finans/Invest	nr. 7, 2002
Lars Kiertzner	Revisor og besvigelser – øget fokus i Lovgivning og revisionsstandarder	Revision & Regnskabsvæsen	nr. 2, 2003
Lars Kiertzner (2)	RS 240 (ajourført) Revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber	Revision & Regnskabsvæsen	nr. 1, 2006

Linda B. Specht og Petrea Sandlin	Auditor Perceptions Of SAS 99: Do Two Expectation Gaps Still Exist?	Journal of Applied Business Research	nr. 20, 2004
David T. Wolfe og Dana R. Hermanson	The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud	The CPA Journal	nr. 12, 2004
Revisionsteknisk Udvalg	Følgebrev til RS 240		marts 2003
Revisionsteknisk Udvalg	Følgebrev til RS 240 (ajourført)		sept. 2005